

2-19 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● Τα Αγια Μετέωρα. Σύντομο ιστορικό χρονικό της μετεωρίτικης μοναχοπολιτείας.

● «Ισαγγελή πολιτεία». Εξι αιώνων ορθόδοξη μουσική, μαρτυρία και δράση.

● Οι έρευνες του Νίκου Βέη. Στις μονές των Μετεώρων κατά τα έτη 1908 και 1909.

● Βιβλιοθήκες και αρχεία. Χειρόγραφα, έγγραφα, παλαιά έντυπα, βιβλία των μετεωρικών μονών.

● Οι τοιχογραφίες των μονών. Τα περίφημα ζωγραφικά σύνολα του 16ου αιώνα και οι σπουδαίοι δημιουργοί τους.

● Οι φορητές εικόνες. Μια συλλογή εικόνων έξι αιώνων (14ος-20ος).

20 ΚΡΙΤΙΚΗ

Κριτική θεάτρου. «Λόγω Φάτσας», του Πώργου Διαλεγμένου στο «Απλό Θέατρο». Κριτική δίσκων.

21 ΒΙΒΛΙΟ

Νέο λεύκωμα για το Άγιον Όρος. Νέες εκδόσεις βιβλίων-περιοδικών.

22 ΘΕΑΜΑΤΑ

Κινηματογράφοι και Θέατρα.

23 ΓΕΥΣΕΙΣ

Οίνος ο αγαπητός και συνταγή μαγειρικής.

24-31 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Το πρόγραμμα της εβδομάδας.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Μετέωρα: Η Ιερά Μονή Ρουσάνου

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»: **ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ**

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Τα Αγια Μετέωρα

Ιστορικό χρονικό της μετεωρίτικης μοναχοπολιτείας

Του **Δημήτρη Ζ. Σοφιανού**

Διευθυντή του Κέντρου Ερεΐνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών

ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ, η «Θηβαΐδα» των Σταγών, όπως εύστοχα αποκλήθηκαν, αποτελούν το μεγαλύτερο και σημαντικότερο μετά το Άγιον Όρος μοναστικό συγκρότημα του ελλαδικού χώρου.

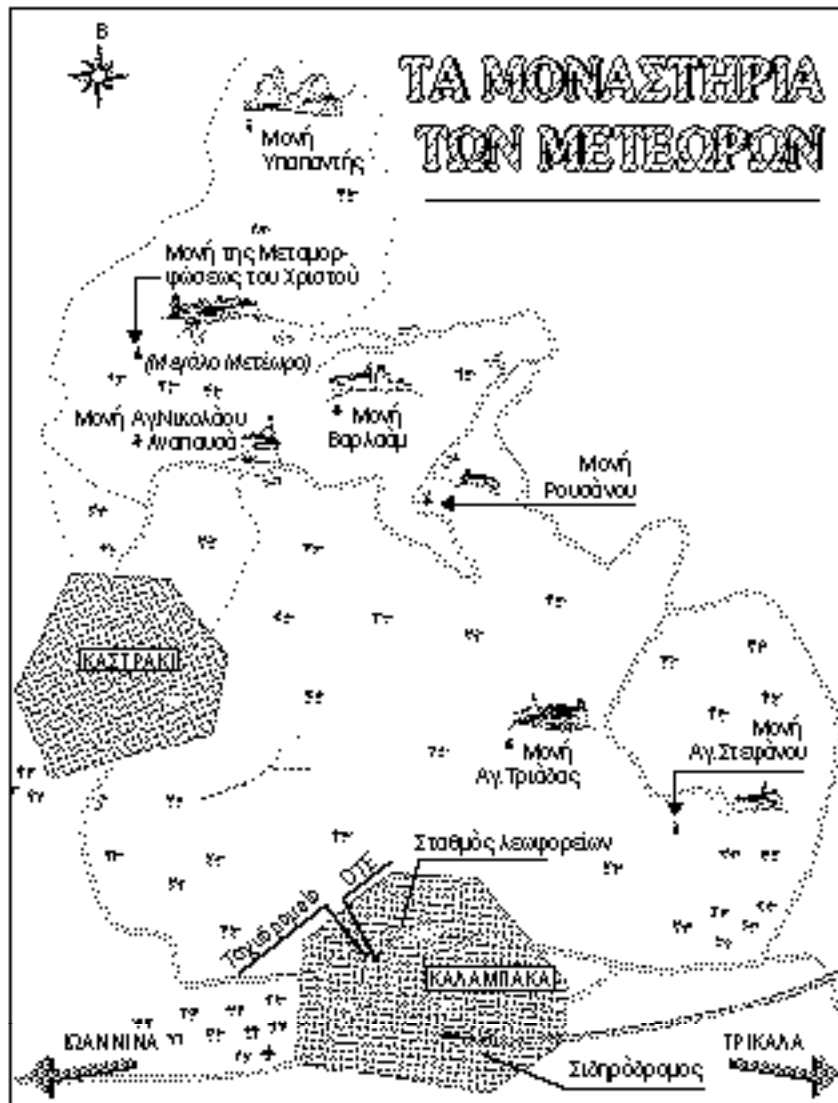
Στο βορειοδυτικό άκρο της θεσσαλικής γης, ανάμεσα στους θεόρατους ορεινούς όγκους της Πίνδου και των Αντιχασίων, κοντά στην αγκαλιά του Πηνειού, συντροφευμέ-

Επιμέλεια Αφιερώματος: **ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ**

νοι, από τα πανάρχαια χρόνια, από τις νύμφες των ελληνικών δρυμών και ποταμών, τις δρυάδες και ναΐδες, υψώνονται σιωπηλοί κι ακίνητοι οι πέτρινοι γίγαντες των Μετεώρων και με το περήφανο και επιβλητικό τους παράστημα διακόπτουν απότομα, πάνω από την όμορφη Καλαμπάκα και το γραφικό Καστράκι, τη μονοτονία του απέραντου θεσσαλικού κάμπου, προκαλώντας δέος και έκσταση.

Το πέτρινο δάσος των θεόσταλων βράχων τους σχηματίζει ένα από τα θαυμαστότερα και υποβλητικότερα τοπία του κόσμου. Εκεί ο κουρασμένος από την τύρβη και τον τάραχο των εγκοσμίων αναχωρητής ανακάλυψε τον αρμοδιότερο χώρο για την ασκητική βιοτή και ανάπαυση, το καταλλήλοτατο καταφύγιο για την αναζήτηση της ψυχικής ηρεμίας και γαλήνης, στην αγωνιώδη προσπάθειά του, με τον ίλιγγο του ύψους, να δαμάσει και να κατασιγάσει τον ίλιγγο των παθών και του βιοτικού του άγχους, μακριά από το βουητό και τη ζάλη του κόσμου.

Ομως στο θαυμαστό και εκστασιακό εκείνο τοπίο «ουκ ελάτρευσαν την κτίσιν οι θεόφρονες αλλά τον Κτίσαντα». Εκεί, στις απάτητες και κακοτράχαλες κορφές των πελώριων μετεωρίτικων λίθων, οι παράτολμοι και αποφασιστικοί ασκητές, με τις αδιάλειπτες προσευχές τους, με τους ανεικαστους πνευματικούς μόχθους και ιδρώτες τους, με την αδιάκοπη πάλη τους για την κατάσβεση των κοσμικών ορέξεων και παθών, έστησαν σταθερά τα βάθρα και ύψωσαν στέρεη τη νοητή κλίμακα που οδηγεί στα δώματα του ουρανού και καταλήγει στην ένωση με το Θείο: «Λέγει τοις μονασταίς η σαργάνη (=το δίχτυ, το καλάθι), προσέχετε, ου μόνον υμάς ανάγω από γης εις το όρος, αλλά και εις ουράνια».

Τα πρώτα ίχνη του μετεωρίτικου μοναχισμού χάνονται στα βάθη των αιώνων και καλύπτονται από την αχλύ των θρύλων και των παραδόσεων. Ομως οι απαρχές της μοναστικής πολιτείας των Σταγών, όπως ονομαζόταν στους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους η σημερινή Καλαμπάκα, μπορούν, με πολύ μεγάλη πιθανότητα, να αναχθούν στον ΙΑ' ήδη αιώνα. Φαίνεται πως τότε οι πρώτοι ερημίτες, αφήφώντας με την ακαταγώνιστη δύναμη της πίστης τους και με την αλόγιστη θέλησή τους τ' αγριοκαίρια και τις καταγιγίδες, σκαρφάλωσαν σαν τ' αγριοπούλια τ' ουρανού, σαν αετοί στους «φωλεούς» τους και κούρνιασαν στα κοιλώματα και στις σπηλιές των ανεμόδαρτων βράχων, αναζητώντας εκεί την ψυχική τους πληρότητα και λύτρωση: «Τοις ερημικοίς, θείω έρωτι πτερουμένοις, άπαυστος ο θείος πόθος εγγίνεται, κόσμου ούσι του ματαίου εκτός».

Ετσι, από τις αρχές του ΙΒ' αιώνα είχε πια συγκροτηθεί όπως φαίνεται, στον χώρο των Μετεώρων, μικρή α-

σκητική πολιτεία, η Σκήτη της Δούπιανης ή των Σταγών, με κέντρο λατρείας τον ναό της Θεοτόκου, που αποτελούσε και το «Κυριακό» ή «πρωτάτο» του μοναστικού συγκροτήματος. Πράγματι, «η Μονή της υπεραγίας Θεοτόκου η Δούπιανη» μνημονευόταν σε επίσημο παλιό πρακτικό απογραφής, των μέσων του ΙΒ' αιώνα, αναφερόμενο στα όρια, στις κτήσεις και στις δικαιοδοσίες της επισκοπής Σταγών.

Στον ναΐσκο αυτό της Παναγίας της Ζωοδόχου Πηγής, που σώζεται σε καλή κατάσταση μέχρι σήμερα, κοντά στο Καστράκι, λίγο πιο κάτω από το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά, στα ριζά απότομου και επιβλητικού βράχου και διατηρεί καλής τέχνης τοιχογραφίες των αρχών του ΙΓ' αιώνα, συνέρρεαν από τα ασκητήρια και τις σπηλιές τους οι αυστηροί μετεωρίτες αναχωρητές κάθε Κυριακή για να τελέσουν την κοινή λατρεία στον Θεό.

Ο επικεφαλής της Σκήτης των Σταγών έφερε, κατά τα αγιορείτικα πρότυπα, τον τίτλο του «πρώτου» και κα-

θηγουμένου της Μονής της Θεοτόκου της Δούπιανης. Ας σημειωθεί εδώ ότι μέσα στη μοναστική λιθόπολη των Σταγών μόνος αυτός, «ως πρώτος της ασκήσεως είχε και το της ηγουμενείας όνομα».

Κατά τα μέσα του ΙΔ' αιώνα δεσπόζει, με τη μεγάλη δράση και ακτινοβολία της, η επιβλητική μορφή του «πρώτου» της σκήτης των Σταγών και καθηγουμένου της Δούπιανης κυρ-Νείλου. Ο ιερομόναχος Νείλος, που μνημονεύεται συχνά σε έγγραφα, επιγραφές και άλλα κείμενα της εποχής, είναι ο ιδρυτής και κτίτορας, κατά το έτος 1366/67, της **Μονής της Υπαπαντής** (αρχικά Αναλήψεως του Κυρίου), η οποία σήμερα είναι ακατοίκητη και ανήκει στη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Ο ναός της Υπαπαντής τοιχογραφήθηκε, όπως μαρτυρεί η επιγραφή του, το έτος 1366/67 και αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα ζωγραφικά σύνολα του β' μισού του ΙΔ' αιώνα.

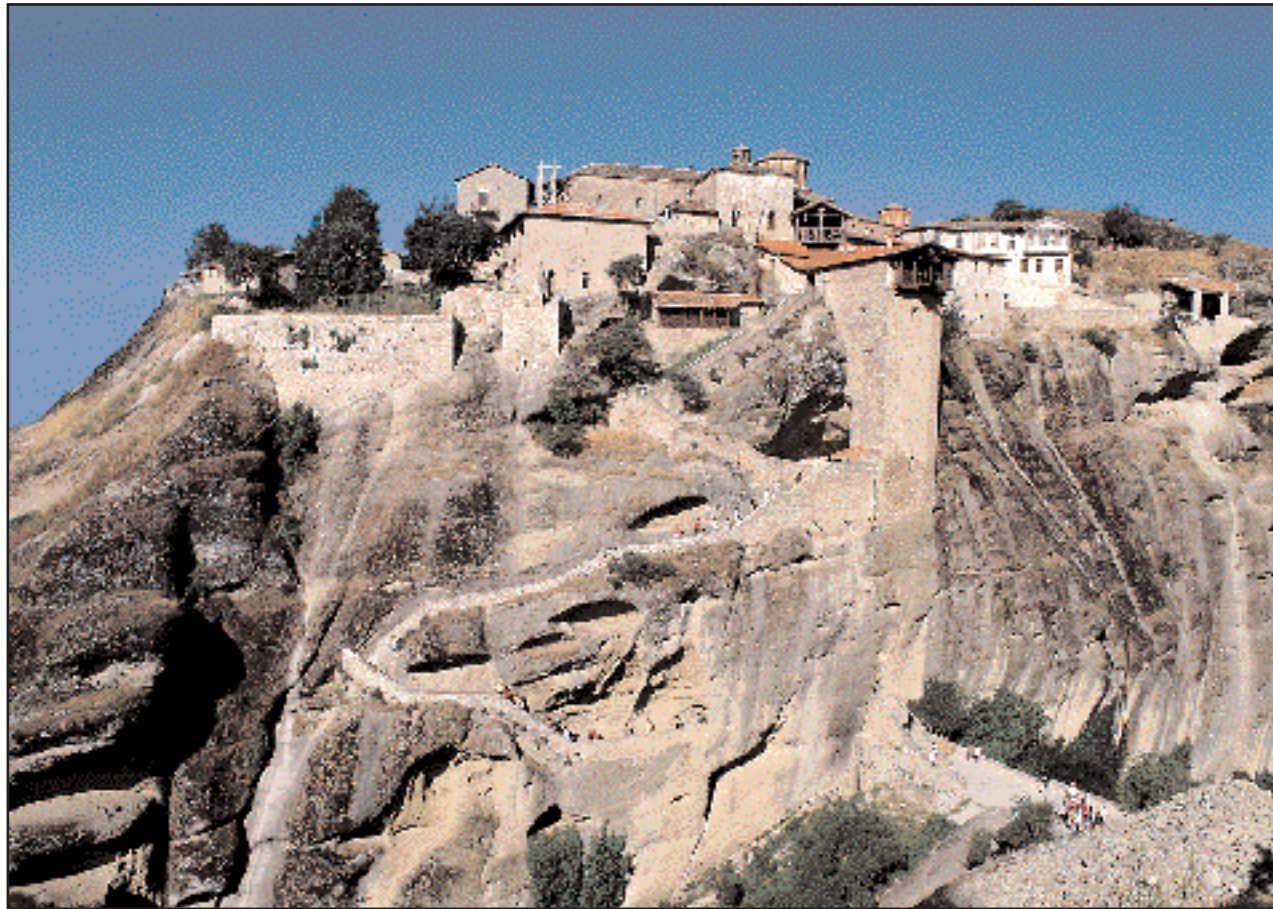
Περισσότερα από είκοσι μοναστήρια, σκαρφαλωμένα στους θεόκτιστους βράχους, συγκροτούσαν τη μοναστική «λιθόπολη» των μετεωριτών αναχωρητών. Πολλά απ' αυτά πρωτοκτίστηκαν το ΙΔ' αιώνα και στη συνέχεια ανακαινίστηκαν εκ βάθρων και συμπληρώθηκαν κατά το ΙΣΤ' αι., περίοδο ιδιαίτερης ακμής και άνθησης του μοναχισμού στα Μετέωρα, αλλά και γενικότερα σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο.

Με την καταλυτική φθορά του χρόνου, με τις κάθε λογής περιπέτειες και δυσκολίες στο πέρασμα των αιώνων, οι περισσότερες από τις άλλοτε ακμάζουσες μετεωριτικές μονές ερημώθηκαν, ερειπώθηκαν και παραδόθηκαν στο μαρasmus και στον αφανισμό. Τα χαλάσματα και τ' απομεινάρια τους, άλλοτε λιγοστά κι άλλοτε περισσότερα (Αγίας Μονής, Παντοκράτορος, Προδρόμου, Υψηλοτέρας κ.ά.), πάνω στους απρόσιτους και σκιαχτερούς βράχους, άφωνα και θλιμμένα, χωρίς τους ήχους πια της γλυκιάς ψαλμωδίας και την ευωδία του μοσχοθυμιάματος εδώ και χρόνια τώρα ταράζονται, στις άγριες θύελλες του χειμώνα, μόνο από τους θρηνητικούς κρωγμούς των γυπαετών και των κοράκων· αλλά και από τα γλυκολαλήματα των αηδονιών, τα ανοιξιάτικα χαρούμενα πρωινά, που συνθέτουν ένα παναρμόνιο εωθινό δοξολόγημα για το μεγαλείο και την πανσοφία του Πλάστη. Τα εγκαταλειμμένα και χορταριασμένα ρεποθέμελα των γκρεμισμένων αυτών μοναστηριών φέρνουν στα χείλη μας τη ρήση του ψαλμωδού: «*Επ' αυτά τα πετεινά του ουρανού κατασκηνώσει, εκ μέσου των πετρών δώσουσι φωνήν...*».

Σήμερα, έξι μοναστήρια πάνω στις αγιομετεωριτικές πέτρες συνεχίζουν χωρίς διακοπή, για εξακόσια και περισσότερα χρόνια, γνήσια, αυστηρή και απαραχάρακτη την παράδοση του ορθόδοξου μοναχισμού: η Μονή του Μεγάλου Μετεώρου ή της Μεταμορφώσεως, Βαρλαάμ, Αγίου Στεφάνου, Αγίας Τριάδας, Αγίου Νικολάου Αναπαυσά και Ρουσάνου.

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου

Η Μονή του Μεγάλου Μετεώρου ή της Μεταμορφώσεως ιδρύθηκε λίγο πριν από τα μέσα του ΙΔ' αιώνα από τον όσιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, ο οποίος και υπήρξε ο πρώτος κτίτο-

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου (Μεταμορφώσεως). Ιδρύθηκε λίγο πριν από τα μέσα του ΙΔ' αιώνα από τον όσιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, ο οποίος και υπήρξε ο πρώτος κτίτορας της μονής και οργανωτής συστηματικού μοναστικού κοινοβίου.

Μονή Αγίου Στεφάνου. Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της συστάδας των μετεωριτικών βράχων, έχει (από του έτους 1961) γυναικεία αδελφότητα.

ρας της μονής και οργανωτής συστηματικού μοναστικού κοινοβίου. Γι' αυτό η ίδρυση του μοναστηριού αυτού θεωρείται σταθμός ή μάλλον αφητηρία του οργανωμένου μετεωριτικού μοναχισμού.

Ο όσιος Αθανάσιος γεννήθηκε περί το έτος 1302 στη μεσαιωνική πόλη των Νέων Πατρών, τη σημερινή Υπάτη και το κοσμικό του όνομα ήταν Ανδρόνικος. Σε πολύ μικρή ηλικία έμεινε ορφανός και από τους δύο γονείς του. Μετά την κατάληψη της γενέθλιας πόλης του από τους Καταλάνους του δουκάτου των Αθηνών, περί το έτος 1319 και μετά πολυετείς αναζητήσεις και περιπλανήσεις κατέληξε στο Άγιον Όρος γύρω στα 1332,

όπου έλαβε το μοναχικό σχήμα υπό το όνομα Αντώνιος, σε ηλικία τριάντα περίπου χρόνων. Σύντομα έγινε και μεγαλόσχημος και μετονομάστηκε σε Αθανάσιο, παίρνοντας επάξια, όπως απέδειξε η μετέπειτα πολιτεία του, το όνομα του θεμελιωτή του αγιορείτικου μοναχισμού Αθανασίου του Αθωνίτη († ca. 1004).

Οι αντίξοες περιστάσεις των καιρών, κυρίως όμως η Θεία πρόνοια και βούληση, παρακίνησαν τον Αθανάσιο μαζί με τον γέροντά του ιερομόναχο Γρηγόριο να εγκαταλείψουν το Άγιον Όρος και να αναζητήσουν το ασκητικό ερημητήριό τους στους ευλογημένους βράχους των Σταγών.

Γύρω στα 1340 εγκαταστάθηκε ο

Αθανάσιος οριστικά στον λεγόμενο Πλατύ Λίθο ή Πλατόλιθο, που ο ίδιος απεκάλεσε Μετέωρο. Εκεί στην αρχή έκτισε ναό της Παναγίας της Μετεωρίτισσας Πέτρας, όπως επονομάστηκε, και αργότερα, μετά το έτος 1348, ναό προς τιμήν του Μεταμορφωθέντος Σωτήρος Χριστού.

Η πνευματική ακτινοβολία και αίγλη του Μετεωρίτη ασκητή προσήλκυσε σύντομα πολυπληθή μοναστική αδελφότητα, για την κοινοβιακή διαβίωση της οποίας συνέταξε ο ίδιος αυστηρό «κανονικό τύπο», που υπήρξε η βάση και το θεμέλιο του μετεωριτικού μοναχισμού. Αλλά και η τότε πολιτική ηγεσία, δηλαδή οι Σέρ-

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Συνέχεια από την 3η σελίδα

βοι ηγεμόνες των Τυράνων επεδίωξαν τη φιλία και τις σχέσεις με τον όσιο ασκητή. Ας σημειωθεί εδώ ότι τα μοναστήρια, με την επιρροή που ασκούσαν στο λαό, θεωρούνταν ανέκαθεν κέντρα στήριξης και της ηγεμονικής εξουσίας. Γι' αυτό και οι κατά καιρούς ημεμόνες, ευεργετώντας τα πλουσιοπάροχα, επιδίωκαν πάντοτε την εύνοιά τους.

Ο Αθανάσιος πέθανε ήρεμα και ειρηνικά γύρω στα 1380, σε ηλικία 78 χρόνων, από ηπατική ασθένεια.

Άμεσος διάδοχός του και δεύτερος κτίτορας της μονής υπήρξε ο μοναχός όσιος Ιωάσαφ, πρώην «βασιλεύς» Ιωάννης Ούρεσης Παλαιολόγος, γιος του Ελληνοσέρβου βασιλιά Ηπειρού και Μεγάλης Βλαχίας (=Θεσσαλίας), με έδρα τα Τρίκαλα, Συμεών Ούρεση Παλαιολόγος (1359-1370).

Ο Ιωάννης Ούρεσης πολύ σύντομα, σε ηλικία 22 περίπου χρόνων, μεταξύ των ετών 1372 και 1373, οιστρηλατημένος από το θείο έρωτα και την κλίση του προς τον «μονήρη και άζυγον βίον», εγκατέλειψε το σκήπτρο της κοσμικής εξουσίας και αντάλλαξε τη βασιλική αλουργίδα με το φτωχικό μοναχικό τριβώνιο. Αποσύρθηκε έτσι στη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου, όπου περιβλήθηκε το αγγελικό σχήμα και μετονομάστηκε σε Ιωάσαφ.

Ο Ιωάσαφ το έτος 1387/88, σύμφωνα με τις επιγραφικές μαρτυρίες, επεξέτεινε και ανοικοδόμησε μεγαλοπρεπέστερο τον αρχικό ναό που είχε ανεγείρει ο Αθανάσιος προς τιμήν της Μεταμορφώσεως του Χριστού. Πρόκειται για το σημερινό ναόσχημο ιερό του καθολικού της μονής, που κοσμεύεται, κατά το μεγαλύτερο του μέρος, με ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες του 1483.

Ο Ιωάσαφ, «το εκ ρίζης βασιλικής βλάστημα», «ο κατά κόσμον ευγενέστατος και εν μοναχούς οσιώτατος», πέθανε γύρω στα 1422/23. Τον Αθανάσιο και Ιωάσαφ, «τους του Μετεώρου οικητόρας και ναού του θείου δομήτορας» η Εκκλησία κατέταξε στη χορεία των οσίων και τιμά τη μνήμη τους στις 20 Απριλίου. Οι ιερές κάρες και των δύο κτιτόρων φυλάσσονται στη μονή ως θησαυρός πολυτιμής.

Στα μέσα του ΙΣΤ' αιώνα η Μονή του Μεγάλου Μετεώρου γνώρισε ιδιαίτερη ακμή και άνθηση. Τον Οκτώβριο του 1540 την επισκέφθηκε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας Α'

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Μοναχοί στο πλάτωμα του βράχου: «τοίς δε γε σφριγώσι νέοις σκαπάνας επέταξε φέρειν και την γην εργαζέσθαι, ίνα αυτοί μεν εκ του καρπού των πόνων αυτών τρέφονται και τοίς ενδέεσι χορηγώσι» (Βίος οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη).

και με συγγίλιό του αναγνώρισε και κατοχύρωσε τα προνόμια και την πλήρη ανεξαρτησία της. Πρόσφατα, το 1990, 450 ακριβώς χρόνια μετά την πρώτη πατριαρχική περιόδεια στα Μετέωρα, η σεπτή κορυφή της Ορθοδοξίας, ο μακαριστός Οικουμ. Πατριάρχης Δημήτριος Α' επισκέφθηκε ως ταπεινός προσκυνητής την αγιασμένη λιθόπολη των Σταγών, λαμπρύνοντας έτσι τις εορταστικές εκδηλώσεις που έγιναν τότε για την επέτειο της συμπλήρωσης εξακοσίων χρόνων από την ανέγερση του παλαιού καθολικού της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου.

Στα 1544/45 ανεγέρθηκε ο μεγαλόπρεπος κυρίως ναός και η λιτή του σημερινού επιβλητικού καθολικού της μονής. Ο ναός, που ακολουθεί το γνωστό αρχιτεκτονικό αθωνικό τύπο,

αγιογραφήθηκε μαζί με τη λιτή στα 1552, επί ηγουμένου Συμεών. Η τοιχογράφηση αυτή αποτελεί ένα από τα αξιολογότερα σύνολα κρητικής τεχνοτροπίας της μεταβυζαντινής ζωγραφικής.

Ο ίδιος ηγούμενος έκτισε στα 1557 και την τράπεζα, σημερινό σκευοφυλάκιο - μουσείο της μονής. Για όλες αυτές τις δραστηριότητες του ο πολυπράγμων Ηπειρώτης ιερομόναχος θεωρείται ως τρίτος κτίτορας του μοναστηριού.

Τον Ιούλιο του 1572 ανεγέρθηκε το νοσοκομείο-γυροκομείο, πολύ ενδιαφέρον από αρχιτεκτονική άποψη κτίσμα. Στη β' δεκαετία του ΙΣΤ' αιώνα, με έξοδα του φιλόθρησκου και δυναμικού βοεβόδα της Βλαχίας Νεάγκοε Μπασαράμπα (1512-1521) κατασκευάστηκε ο πύργος για το δίχτυ και η κατακόρυφη ξύλινη ανεμόσκαλα για την προσπέλαση στη μονή.

Ανάμεσα στους παλαιούς ηγούμενους εξέχουσα θέση κατέχει για την ποικίλη δραστηριότητά του (πνευματική, οικοδομική, αφιερώματα διάφορα κ.ά.) ο Παρθένιος Ορφίδης (1779 περίπου ±1807), ο «μουσικώτατος» και «ψάλτης».

Η μονή έχει και δύο παλαιά παρεκκλήσια, του Τιμίου Προδρόμου (ΙΖ' και ΙΗ' αι.) και των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (του 1789).

Μονή Βαρλαάμ

Η Μονή Βαρλαάμ, απέναντι από το Μεγάλο Μετέωρο, ιδρύθηκε κι αυτή στα μέσα του ΙΔ' αιώνα από τον σύγχρονο του οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη ασκητή Βαρλαάμ, στον οποίο οφείλει και τη μέχρι σήμερα ονομασία της.

Οι πραγματικοί όμως κτίτορες της

μονής είναι οι Γιαννιώτες αδελφοί ιερομόναχοι όσοι **Θεοφάνης** (†17 Μαΐου 1544) και **Νεκτάριος** (†7 Απρ. 1550).

Καταγόμενοι από πλούσια και επιφανή οικογένεια, απαρνήθηκαν την κοσμική δόξα και τα πρόσκαιρα αγαθά, και πολύ νέοι, περί το έτος 1495, περιβλήθηκαν το μοναχικό σχήμα. Μόνασαν αρχικά στο Νησί των Ιωαννίνων, στην αγιορείτικη Μονή Διονυσίου, στο Νησί των Ιωαννίνων πάλι, όπου έκτισαν τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου και τελικά γύρω στα 1510/11, κατέληξαν στους μετεωρίτικους βράχους, αναζητώντας εκεί την ασκητική τους τελείωση και την υπερκόσμια γαλήνη.

Μεταξύ των ετών 1541 και 1544 έκτισαν, προς τιμήν των Αγίων Πάντων, το σημερινό αγιορείτικο τύπου κομψό και μεγαλόπρεπο καθολικό της μονής. Ο κυρίως ναός αγιογραφήθηκε το 1548, και με βάση τεχνοτροπικά κριτήρια η λαμπρή αυτή τοιχογράφηση αποδίδεται στο διάσημο Θηβαίο ζωγράφο Φράγκο Κατελάνο. Δεκαοχτώ χρόνια αργότερα, στα 1566, τοιχογράφησαν τη λιτή (εσωνάρθηκα) οι Θηβαίοι επίσης αδελφοί αγιογράφοι, ο Γεώργιος ιερέας και Σακελλάριος Θηβών και ο Φράγκος, που έφεραν το επώνυμο Κονταρής.

Στο βορειοδυτικό άκρο του βράχου βρίσκεται το παρεκκλήσι των Τριών Ιεραρχών, μονόκλιτο δρομικό ναΐδριο, που κτίστηκε το 1627 και ιστορήθηκε με καλής τέχνης τοιχογραφίες το 1637 από τον Καλαμπακίτη ιερέα Ιωάννη. Το σημερινό παρεκκλήσι αντικατέστησε παλαιότερο ομώνυμο ναΐσκο, που αρχικά είχε οικοδομήσει ο πρώτος οικιστής του βράχου αναχωρητής Βαρλαάμ και στη συνέχεια είχαν ανακαινίσει οι αδελφοί Αψαράδες Θεοφάνης και Νεκτάριος.

Από τα παλαιά κτίσματα της μονής ιδιαίτερα αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν η τράπεζα, η εστία και το νοσοκομείο - γυροκομείο.

Μονή του Αγίου Στεφάνου

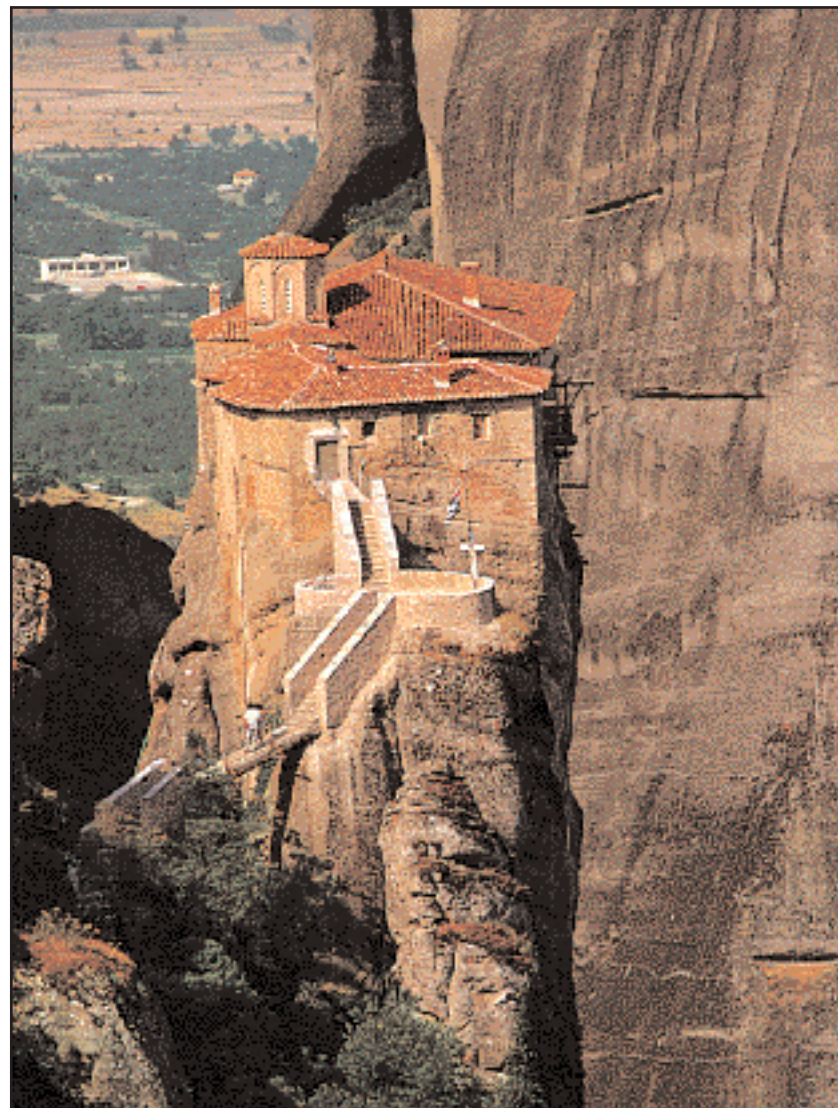
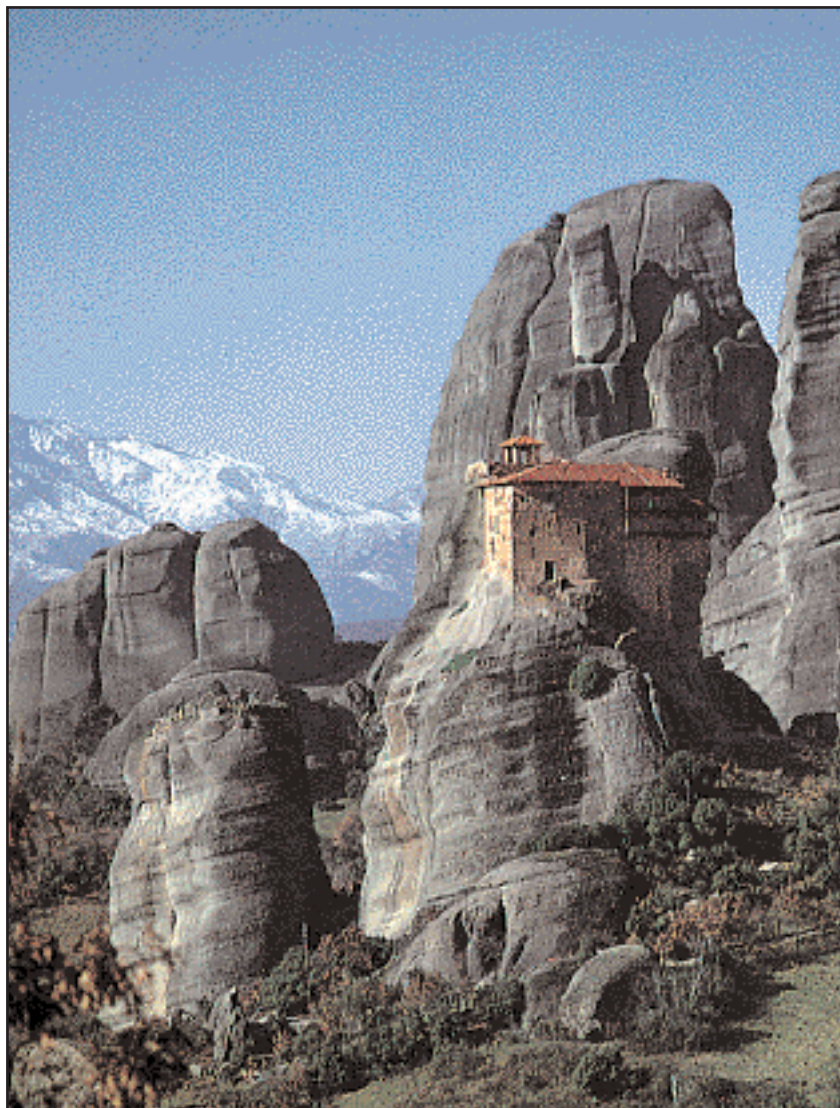
Η Μονή του Αγίου Στεφάνου, στο νοτιοανατολικό άκρο της συστάδας των μετεωρίτικων βράχων, έχει (από του έτους 1961) γυναικεία αδελφότητα. Πότε ακριβώς ιδρύθηκε δεν είναι γνωστό. Ίσως το όνομα του Ιερεμίας, που αναφερόταν σε χαμένη ημέρα επιγραφής του 1191/92, να δηλώνει τον πρώτο όσιο ερημίτη που αναρριχήθηκε σε κάποια σπηλιά του ευλογημένου αυτού βράχου.

Βέβαιοι ωστόσο κτίτορες της μονής αναφέρονται δύο: Πρώτος ο αρχιμανδρίτης όσιος Αντώνιος, γύρω στο πρώτο μισό του ΙΕ' αιώνα, τον οποίο μεταγενέστερη παράδοση έχει συνδέσει με την ένδοξη βυζαντινή οικογένεια των Καντακουζηνών, και δεύτερος ο ιερομόναχος όσιος Φιλόθεος από τη Σηλάτσα (σημερινό Ριζωμα Τρικάλων), που λίγο πριν από το 1545 ανακαίνισε ή μάλλον ξανάκτισε από τα θεμέλιά του το παλαιό, μικρό και κομψό καθολικό της μονής, το ναό του Αγίου Στεφάνου. Τότε ή και λίγο αργότερα έγινε η τοιχογράφηση του από άγνωστο ζωγράφο. Ο αρχικός ναΐσκος που ανακαίνισε ο Φιλόθεος, ανάγεται, πιθανότατα, στο ΙΔ'/ΙΕ' αιώνα. Στα 1798, επί επισκόπου

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Μονή Αγίου Στεφάνου. Μοναχή στο κρηπλασείο.

Αριστερά: Μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά. Οφείλει πιθανότατα την ονομασία της σε κάποιον παλιό κτίτορά της, που θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στον ΙΔ' αιώνα, μαζί με τις απαρχές της μοναστικής ζωής πάνω στο βράχο αυτό. Δεξιά: Μονή Ρουσάνου. Κτισμένη κι αυτή στον εντυπωσιακό κατακόρυφο στύλο της, του οποίου φαίνεται σαν φυσική απόληξη, έχει σήμερα γυναικεία αδελφότητα.

Μονή Βαρλαάμ. «Νεφέλη και γνόφος κύκλω αυτής».

Συνέχεια από την 4η σελίδα

Σταγών Παϊσίου του Κλεινοβίτη και επί ηγουμένου Αμβροσίου, κτίστηκε κατά τον γνωστό αγιορείτικα αρχιτεκτονικό τύπο το σημερινό επιβλητικό καθολικό προς τιμήν του Αγίου Χαλαλάμπους, του οποίου η κάρα φυλάσσεται εκεί ως ιερό θησαύρισμα, δώρο πολυτίμητο ρουμανικών ηγεμονικών οίκων.

Η Μονή της Αγίας Τριάδος, σκαρφαλωμένη πάνω στον απότομο και μεγαλόπρεπο βράχο της, ήδη σε έγγραφο του Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου, του έτους 1362, μαρτυρείται ως οργανωμένο μοναστήρι.

Ο σημερινός κυρίως ναός του καθολικού φαίνεται πως κτίστηκε, σύμφωνα με εντοιχισμένη ενεπίγραφη πλίνθο, το 1475/76. Η τωρινή τοιχογράφηση του είναι έργο των ζωγράφων Αντωνίου ιερέα και του αδελφού του Νικολάου και έγινε το 1741. Ο νάρθηκας κτίστηκε το 1689 και αγιογραφήθηκε το 1692.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το παρεκκλήσι του Τιμίου Προδρόμου, μικρός κυκλικός ναός με θόλο, λαξευμένος στο βράχο, κατάγραφος με καλής τέχνης τοιχογραφίες του έτους 1682.

Μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά

Η Μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, κοντά στο γραφικό Καστράκι, οφείλει πιθανότατα την ονομασία της σε κάποιον παλαιό κτίτορά της, που θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στον ΙΔ' αιώνα, μαζί με τις απαρχές της μοναστικής ζωής πάνω στο βράχο αυτό.

Το μοναστήρι όμως ανακαινίστηκε ριζικά κατά την πρώτη δεκαετία του ΙΣΤ' αιώνα, οπότε και ανεγέρθηκε από τα θεμέλιά του το σημερινό μικρό ωραίο καθολικό (ναός του Αγίου Νικολάου) από το μητροπολίτη Λαρίσης άγιο Διονύσιο τον Ελεήμονα († 28 Μαρτ. 1510) και από τον έξαρχο Σταγών ιερομόναχο Νικάνορα († περί το 1521).

Τον Οκτώβριο του 1527, σύμφωνα με την κτιτορική επιγραφή, ο περίφημος Κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης Στρελίτζας έχει αποπερατώσει την αγιογράφηση του καθολικού.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το μικρό παρεκκλήσι του Αγίου Αντωνίου, γιατί στους τοίχους του διατηρεί λίγα υπολείμματα παλαιών τοιχογραφιών, που ανάγονται ίσως στο ΙΔ' αιώνα.

Μονή Ρουσάνου

Η Μονή Ρουσάνου, κτισμένη κι αυτή στον εντυπωσιακό κατακόρυφο στύλο της, του οποίου φαίνεται σαν φυσική απόληξη, έχει σήμερα γυναικεία αδελφότητα. Την επωνυμία της έλαβε ίσως από τον πρώτο οικιστή του βράχου ή τον κτίτορα του παλαιού ναού (ΙΔ'/ΙΕ' αι.). Την τωρινή οικοδομική μορφή της πήρε στα μέσα του ΙΣΤ' αιώνα.

Μεταξύ των ετών 1527 και 1529 οι Γιαννιώτες αδελφοί ιερομόναχοι Ιωάσαφ και Μάξιμος ανέβηκαν στο στύλο του Ρουσάνου, οπότε ανακαίνισαν και ανέκτισαν το ερειπωμένο και εγκαταλειμμένο παλαιό καθολικό (της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος) της μονής. Η διαθήκη τους, γραμμένη σε περγαμηνή τον Φεβρ. του 1545, αναφέρεται και στις οικοδομικές και άλλες δραστηριότητές τους.

Η ωραία τοιχογράφηση του καθολι-

Μετέωρα. Ανάβαση στο ασκητήριο του Αγίου Γρηγορίου, το 1973. (Αρχειό «Αγιορείτικης Φωτοθήκης»).

κού, κρητικής τεχνοτροπίας, έγινε στα 1560 από άγνωστο ζωγράφο, όταν ηγουμένους στη μονή ο ιερομόναχος Αρσένιος.

Προσφορά

Οι μονές των Μετεώρων, στο πέρας των έξι αιώνων, μέσα από ποικίλες περιπέτειες και συμφορές (επιδρομές αθέων και ασεβών κατακτητών, λεηλασίες κ.ά.), δεν έλειψαν ποτέ και από τους αγώνες του Έθνους. Η προσφορά τους υπήρξε μεγάλη και πολύπλευρη.

Στα 1616, Μεγάλη Παρασκευή ανήμερα, ο Αρσλάν μπέης των Ιωαννίνων με τ' ασκέρι του, με δόλο ανέβηκε στη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου, εκτέλεσε εν ψυχρώ αρκετούς από τους ανυποψίαστους μοναχούς και λεηλάτησε άγρια το μοναστήρι.

Στα σκοτεινά και δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, στις μονές έβρισκαν συχνά ασφαλές καταφύγιο και ζεστασιά οι κατατρεγμένοι και καταδιωκόμενοι από τον Τούρκο πασά κάτοικοι της περιοχής των Τρικάλων, όπως μας πληροφορεί ενθύμηση του 1757.

Στα 1808/1809 τα μετεωρίτικα μο-

ναστήρια ενίσχυσαν και υπέθαλψαν το εθνεγερτικό κίνημα του φλογερού ιερωμένου παπά-Θύμιου Βλαχάβα και αντιμετώπισαν όλα στη συνέχεια την εκδικητική μανία του θηριώδους Αλή Πασά των Ιωαννίνων, μετά τη σύλληψη και το μαρτυρικό τέλος του θρυλικού ιερέα.

Η Μονή του Αγίου Δημητρίου, που υπήρξε το ορμητήριο του παπά-Θύμιου, του θρυλικού «σταυραετού των Χασίων», ισοπεδώθηκε κυριολεκτικά από τα τηλεβόλα των Τουρκαλβανών, ενώ οι ηγούμενοι και όλων των άλλων μετεωρίτικων μοναστηριών αιχμαλωτίστηκαν, μεταφέρθηκαν και κλείστηκαν στα φοβερά μπουντρούμια των Ιωαννίνων.

Η ενθύμηση του απλοϊκού και αγράμματου παπά-Χρυσάνθου από τα Τρίκαλα (κωδ. Μ. Βαρλαάμ 106) με τρόπο συγκινητικό, λακωνικό αλλά και πολύ εύγλωττο, απεικονίζει τα τραγικά γεγονότα: «1809... έπιασε ο καπιτάν πασιάς τον Παπαθύμιο Πλαχάβα και έστειλε εις τα Ιωάννινα στο βιζύρη και τον έκαμι ζητρεία τέσσιρα... και τελειώνοντας ο πόλεμος έστειλε ο βεζύρης και εβούλλωσε τα μοναστήρια και επήρε και του γούμενος από 'νι εις τα Ιω-

άννινα έως την σημεριν ημέραν».

Ποικιλότητα ενίσχυσαν τα μοναστήρια και τον Μακεδονικό Αγώνα, όπως αποδεικνύουν έγγραφα της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Στον άτυχο πόλεμο του 1897, αλλά και στην περίοδο της γερμανικής Κατοχής ουσιαστικά και γενναϊόδωρα βοήθησαν πάλι τους κατοίκους της περιοχής.

Και τώρα όμως μεγάλη υπήρξε και συνεχίζεται η προσφορά τους στους δοκιμαζόμενους ομόδοξους αδελφούς των Βουλγαρίας, Σερβίας και Αλβανίας ιδιαίτερα.

Τέλος, εκτός από το άλλο πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό τους έργο, πολλά συνεισέφεραν και στην Παιδεία, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα, πληρώνοντας δασκάλους και συντηρώντας σχολεία. Σήμερα, τα έξι μετεωρίτικα μοναστήρια, φιλόκαλλα ανακαινισμένα και συντηρημένα, με απόλυτο σεβασμό πάντοτε και αγάπη προς την παράδοση και την Ιστορία, αποτελούν έπαληξ του ορθόδοξου μοναχισμού και κιβωτό ιερή των εκκλησιαστικών και εθνικών μας παραδόσεων.

Η Μονή Βαρλαάμ, απέναντι από το Μεγάλο Μετέωρο. Ιδρύθηκε στα μέσα του 14ου αιώνα από τον σύγχρονο του οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη ασκητή Βαρλαάμ, στον οποίο οφείλει και τη μέχρι σήμερα ονομασία της.

«Ισαγγελη πολιτεία»

Εξι αιώνων ορθόδοξη μοναστική μαρτυρία και δράση

Του **Αρχιμανδρίτου Αθανασίου**

Καθηγουμένου Ιερός Μονής του Μεγάλου Μετέωρου (Μεταμορφώσεως)

ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ υλιστική εποχή που ζούμε, με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, ο σύγχρονος άνθρωπος δεν έχει βρει την ευτυχία και την ανάπαυσή του. Αντίθετα, πολλές φορές χωρίς ηθικές και πνευματικές αξίες, χωρίς ιδανικά, μακριά από τον Θεό, καταπιέζεται από το καθημερινό άγχος και την αγωνία.

Στην περίπτωση αυτή, τα μοναστήρια μας αποτελούν για τον καταπονημένο από τη ζάλη του βιοτικού αγώνα και το θόρυβο της σημερινής κοινωνίας άνθρωπο, μια όαση πνευματικής δροσιάς και αναψυχής, ένα απάνεμο λιμάνι, όπου ως ταπεινός ε-

πισκέπτης και προσκυνητής θα βρει την ψυχική του ηρεμία και γαλήνη, αλλά και τη λύση σε πολλά από τα προβλήματα και τα αδιέξοδα που τον βασανίζουν.

Ο μοναχισμός είναι αναμφισβήτητα η υψηλότερη και φιλοσοφικότερη μορφή ζωής, εφόσον είναι «τάξις και κατάστασις ασωμάτων», κατά τον Άγιο Ιωάννη της Κλίμακος γι' αυτό και ονομάζεται «ισάγγελη πολιτεία». Αποτελεί την πεμπτουσία του Χριστιανισμού, τη δυναμικότερη, την πληρέστερη και συνεπέστερη αυτοέκφρασή του. Με τις προσευχές και τα δάκρυα των μοναχών γεωργεί «της ερήμου το άγονον» και μετουσιώνει την ευαγγελική θεωρία σε πράξη.

Η απομάκρυνση του μοναχού από

τον κόσμο, η «ξενιτεία» ή αναχώρηση σε μοναστήρι δεν υποδηλώνει ποτέ αποστροφή ή αντιπάθεια προς το μέγα Μυστήριο του Γάμου, αφού ο γάμος και η οικογένεια αποτελούν το λίκνο του μοναχισμού. Η αφιέρωση δε ενός παιδιού στον Θεό –είτε οι γονείς του το προσφέρουν είτε όχι– είναι η κορωνίδα του γάμου τους και πηγή ευλογίας γι' αυτούς και για όλη τη γενιά τους.

Αυτός που «ξενιτεύεται» (δηλ. γίνεται μοναχός) για τον Θεό, δεν είναι τύπος «*sui generis*» (ιδιόρρυθμος) και ψυχοσύνθεση αδύναμη να δημιουργήσει κοινωνικές σχέσεις. Ένας τέτοιος τύπος, και στο λιμάνι όπως είναι το μοναστήρι, θα ναυαγήσει ή θα γίνει προβληματική προσωπικότητα. Εκείνος που πράγματι ποθεί τη

μίμηση «της των αγγέλων καταστάσεως» είναι πλέον ικανός να προσφέρει σχέσεις αρμονίας και συνεργασίας και συνυπάρξεως.

Κοντά στον άνθρωπο

Ο μοναχός δεν είναι άτομο απόκοσμο και αποκομμένο από την κοινωνία. Βρίσκεται κοντά στον άνθρωπο, κοντά σ' αυτόν που θα ζητήσει τη βοήθειά του και θα του εκμυστηρευθεί τον πόνο του, και είναι πρόθυμος πάντοτε να τον συμβουλευθεί, να τον ενθαρρύνει, να του συμπαρασταθεί, να του ενδυναμώσει την πίστη του στο Θεό και στους αγίους, να του χαρίσει ελπίδα και καρτερία.

Ο μοναχός, μαθημένος στην καθη-

Συνέχεια στην 8η σελίδα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Συνέχεια από την 7η σελίδα

μερινή αυταπάρνηση, μένει ελεύθερος στο φρόνημα, έτοιμος να πεθάνει κάθε στιγμή για την πίστη του και τα ιδανικά του. Στην ελληνορθόδοξη παράδοση έχει συνδέσει σωστά την υπόσταση του Γένους με τη διάσωση της πίστεώς του.

Στην εθνική μας ιστορία τα μοναστήρια υπήρξαν η κολυμβήθρα του γένους. Το έθνος μας επιβίωσε χάρις και μέσα στην ορθόδοξη λατρεία, οι δε μοναχοί το στήριξαν σε όλους τους αγώνες. Ο ιστορικός Ράνσιμαν στο βιβλίο του «Τουρκοκρατία - Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία» γράφει: «*Ευλογημένα ήταν τα χωριά, ευτυχισμένα τα χωριά που είχαν κοντά τους κάποιο μοναστήρι*».

Επαναστατικά κέντρα

Τα μοναστήρια δεν ήταν μόνο κέντρα παιδείας, καταφυγής και προστασίας των ραγιάδων. Δεν ήταν μόνο πνευματικές κολυμβήθρες για τον συνεχή αναβαπτισμό του γένους στην παράδοσή του. Ήταν και αντιστασιακά - επαναστατικά κέντρα, σε σημείο που να μην υπάρχει εξέργηση κατά τους απελευθερωτικούς μας αγώνες, στην οποία να μην έχει πρωτοστατήσει κάποιο ή κάποια μοναστήρια, αφού οι μοναχοί ποτέ δεν θεώρησαν αντίθετο προς τον πνευματικό τους αγώνα, τον αγώνα για την εθνική ελευθερία και τη θυσία τους γι' αυτήν.

Είναι μια προσφορά τους αδιάκοπη, χωρίς καύχηση, ταπεινή και αθόρυβη, αληθινά όμως μαρτυρική. Προσφορά πάνω απ' όλα αφατρίαστη και ανυστερόβουλη, αληθινά εθνική. Και τούτο, γιατί αυτό απορρέει από την πίστη της Ορθοδόξου Εκκλησίας μας, η οποία βλέπει την ελευθερία ως το φυσικό κλίμα αναπτύξεως του ανθρωπίνου προσώπου, αφού πραγματική ελευθερία είναι η δυνατότητα κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό και τους συνανθρώπους του.

Ο μοναχισμός δεν μπορεί να μη συμμετέχει στους εθνικούς αγώνες, διότι το έργο του και στην περίοδο της ειρήνης, είναι απελευθερωτικό από τα δεσμά της εσωτερικής δουλείας, της αμαρτίας δηλαδή και των παθών.

Η σημαντικότερη όμως προσφορά του μοναχισμού και της Εκκλησίας γενικότερα στο έθνος μας δεν υπήρξε μόνο η συμμετοχή των μοναχών και των κληρικών στις ένοπλες εξεγέρσεις και συγκρούσεις τους με τον όποιον κατακτητή, όσο η συμβολή τους στη συντήρηση του Ελληνορθόδοξου φρονήματος του γένους και της αγάπης του προς την ελευθερία. Χωρίς αυτή τη συντήρηση δεν θα υπήρχαν οι προϋποθέσεις για καμιά εθνική αντίσταση.

Ο ορθόδοξος μοναχός που άφησε τα πάντα και είναι έτοιμος να πεθάνει για τον Χριστό και την πίστη του, δεν διστάζει να υψώσει σθεναρά φωνή διαμαρτυρίας ή και να θυσιασθεί κάθε φορά που διακυβεύεται η ελευθερία και η παράδοση της Εκκλησίας και η υπόσταση του γένους του.

Γι' αυτό και αγιορείτης ηγούμενος διεκήρυσσε για τα μοναστήρια: «*Αφήστε ανοιχτές αυτές τις πύλες της ελευθερίας. Μια μέρα, κουρα-*

Μονή του Μεγάλου Μετέωρου. Μοναχοί στην παλαιά εστία-μαγειρείο: «*Ευχαριστούμεν σοι, Χριστέ ο Θεός ημών, ότι ενέπλησας ημάς των επιγείων σου αγαθών*».

σμένοι οι άνθρωποι θα ζητήσουν να μπουν σ' αυτές».

Δύσκολα χρόνια

Θα πρέπει να τονίσουμε πως ο Μετεωρίτικος Μοναχισμός δεν ευτύχησε να αναπτυχθεί σε χρόνια ειρήνης και πολιτικής ελευθερίας. Μετά τον ταραγμένο 14^ο αιώνα για το Βυζάντιο γενικότερα (σφοδρές δυναστικές έριδες, κ.α.) και το θεσσαλικό χώρο ειδικότερα (διάφοροι αλληλοϋπονόμευμένοι βυζαντινοί δυνάστες, Σερβοκρατία, κ.α.) το 1393/94 η Θεσσαλία ολόκληρη περιέρχεται στην κυριαρχία των Τούρκων, που έμελλε να διαρκέσει αιώνες ατέλειωτους, ως το 1881.

Ήδη από το β' μισό του 14^{ου} αιώνα έκτακτα στίφη Τουρκαλβανών ταλαιπωρούσαν με επιδρομές και άγριες λεηλασίες την περιοχή. Τα μεταγενέστερα χρόνια, όπως και τα αμέσως μετά την τουρκική κατάκτηση, δεν ήταν απαλλαγμένα καταστροφικών πολέμων και περιπετειών. Παρ' όλα αυτά, η εργατικότητα, η αυτοθυσία, η πνευματικότητα και η εκλεπτυσμένη φιλοκαλλία των Μετεωριτών Κτιτόρων και των συνεχιστών τους έχουν προσδώσει στις ιερές μονές των Μετεώρων εξαιρετο αρχιτεκτονικό κάλλος, αριστουργηματικές τοιχογραφίες, θαυμάσια ξυλόγλυπτα, χρυσοκέντητα και λοιπά έργα τέχνης υψηλής ποιότητας. Παράλληλα οι απλοϊκοί και εν πολλοίς ολιγογράμματοι Μετεωρίτες μοναχοί έχουν συγκεντρώσει και διαφυλάξει δια μέσου των αιώνων πολύτιμους

χειρόγραφους κώδικες και άλλο αρχαιολογικό υλικό.

Ο μεγαλύτερος όμως θησαυρός, ο ατίμητος θησαυρός των μοναστηριών μας, είναι τα ιερά Λείψανα των αγίων μας. Αφθαρτα Λείψανα Κτιτόρων πιστών, θεωμένα με την άκτιστη χάρη, ευωδιάζουν, σπηρίζουν, προσβέβουν για τους σεβάσμιους οίκους τους και για «τους μετά πόθου ασπαζομένους αυτά».

Κέντρα παιδείας

Σημαντικότερη υπήρξε η συμβολή των μονών των Μετεώρων και τα θέματα παιδείας. Αξιοπαρατήρητο είναι ότι, ενώ το τυπικό του Αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη διέτασσε «*παιδιά κοσμικά γράμματα μη μανθάνειν*», οι πατέρες του Μεγάλου Μετέωρου, στον κίνδυνο να χαθεί η ελληνική γλώσσα και μαζί με αυτή και η ορθόδοξη πίστη, όχι μόνο επέτρεπαν την παιδεία αλλά και ίδρυσαν «*ιδίαις δαπάναις*» ιερά παιδευτήρια. Ο λόγιος επίσκοπος Σταγών Παρθένιος (β' μισό του 14^{ου} αι.) πρόσφερε 2.000 γρόσια στη Μονή Αγίου Στεφάνου, «*όπως ο εν αυτή τας παραδόσεις των μαθημάτων ποιούμενος, λαμβάνων δι' επιστασίας του κατά καιρόν Επισκόπου τον ετήσιον τόκον των άσπρων αυτών... διδάσκη επιμελής τους εκ των τεσσάρων τούτων Μοναστηρίων (Μετεώρου, Βαρλαάμ, Αγίας Τριάδος, Αγίου Στεφάνου) αποστελλομένους δοκίμους και υποτακτικούς χάριν επιδόσεως*».

Το 1845 οι Ηγούμενοι των τριών μεγάλων Μετεωρίτικων Μοναστη-

ριών, Αγαθάγγελος του Μεγάλου Μετέωρου, Γρηγόριος του Βαρλαάμ και Ιάκωβος του Αγίου Στεφάνου, συνυπογράφουν κοινό γράμμα με το οποίο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνεισφέρουν τα μοναστήρια ετησίως στα κεντρικά σχολεία των Τρικάλων από 500 γρόσια το καθένα για την πληρωμή των μισθών των διδασκάλων.

Ο ονομαστός ηγούμενος της Μονής Αγίου Στεφάνου Κωνσταντίνος από την Καλαμπάκα (β' μισό του 18^{ου} αι.) ίδρυσε την «*Κωνσταντίνου Σχολήν Καλαμπάκας*» και κληροδότησε μεγάλο χρηματικό ποσό για την ανέγερση και λειτουργία σχολείου στα Τρίκαλα.

Κυρίως όμως μέσα στα μοναστήρια, με τη λατρευτική ζωή διατηρήθηκε, μαζί με την Ορθόδοξη Πίστη μας, ανόθευτη η ελληνική γλώσσα. αυτή που επέτρεπε στους σκλαβωμένους να κατανοούν το Ψαλτήρι και το Οκτώηχι και να διατηρούν σε αγωνιστική εγρήγορση την εθνική τους συνείδηση και τον πόθο τους για την απόκτηση της λευτεριάς.

Καταφύγια

Σε όλους τους εθνικούς αγώνες γενικότερα, αλλά και στους ταλαιπωρημένους και κατατρεγμένους από επιθέσεις Τούρκων και Αλβανών Χριστιανούς της περιοχής τα μοναστήρια μας στάθηκαν πάντοτε οι πρόθυμοι συμπαραστάτες και οι αφανείς αρωγοί.

Ο Σουηδός περιηγητής J. Björnstahl, στο «*Οδοιπορικό του στη*

Θεσσαλία το 1779» γράφει: «2 Απρ. 1779. Στο Μοναστήρι του Αγίου Στεφάνου βρήκα πλήθος ανθρώπους, που κατέφευγαν εκεί ζητώντας να γλιτώσουν... Ο Επίσκοπος Παρθένιος έμενε κι αυτός στο Μοναστήρι από το φόβο της επιδρομής των Αρβανιτών. Στις 6 Απρ. ανέβηκα στη Μονή της Αγίας Τριάδος, όπου έγινα δεκτός με όλη τη φιλοξενία από τον ηγούμενο, που μου παραχώρησε για κατοικία ένα κελλί. Ήταν γεμάτο πράγματα που ανήκαν στους φυγάδες από τα Τρίκαλα, οι οποίοι ζήτησαν καταφύγιο στα απρόσιτα κατοικήματα, όσο βασίλευε στον τόπο η αβεβαιότητα».

Το 1809 τα Μοναστήρια των Μετεώρων βοηθούν το επαναστατικό κίνημα του φλογερού ιερωμένου παπα-Θύμιου Βλαχάβα. Σε αντίπραξη, τα στίφη του Αλή-Πασά των Ιωαννίνων ανατίναξαν την Ιερά Μονή Αγίου Δημητρίου των Μετεώρων, την Αγία-Λαύρα της Θεσσαλίας, όπου είχε το μετερίζι του ο θρυλικός ρασοφόρος, σφράγισαν όλα τα μοναστήρια και φυλάκισαν τους ηγουμένους τους στα Γιάννενα ενώ κατακρεούργησαν τον ήρωα Παπα-Θύμιο.

Αρχηγείο

Ο Βάσος Καλογιάννης, στο περιοδικό «Πανθεσσαλικά Γράμματα», δίνει την πληροφορία, από απόρρητες εκθέσεις του στρατού, ότι το αρχηγείο του Μακεδονικού Αγώνα είχε την έδρα του στη Μονή Αγίου Στεφάνου των Μετεώρων, την οποία ο πρωτομάρτυρας του αγώνα αυτού Παύλος Μελάς είχε επισκεφθεί τρεις φορές.

Στο σκευοφυλάκιο της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου φυλάσσονται δέσμες εγγράφων, από τα οποία προκύπτει η ενίσχυση με τρόφιμα και είδη υποδήσεως των επαναστατικών σωμάτων της Θεσσαλίας κατά των Τούρκων, καθώς και των Μακεδονομάχων εναντίον των Βουλγάρων.

Ο Φώτης Κοτοπούλης, στο βιβλίο του «Μετέωρα», (Αθήναι 1973), διασώζει μια αξιοσημείωτη και άγνωστη ιστορία του τελευταίου πολέμου. Τον Φεβρ. του 1943 κάποιος ντόπιος πρόδωσε στους Ιταλούς ότι στο μοναστήρι του Αγίου Στεφάνου είχαν κρύψει μέσα στην εκκλησία πενήντα όπλα. Σε λίγο κατέφθασε ο ταγματάρχης Τερρανόβα με ένα λόχο Ιταλών και, μετά από έρευνα και βασανιστήρια, ανακάλυψε τα κρυμμένα όπλα. Κάλεσε τότε τους μοναχούς και στην ερώτησή του, γιατί έκρυψαν στην εκκλησία τα όπλα, ο διάκονος Ανθιμος Γκατζιός απάντησε θαρρετά με τους δημοτικούς στίχους:

Τ' αντρεωμένοι τ' άρματα δεν πρέπει να πουλιούνται, μα πρέπει τους στην εκκλησιά και 'κει να λειτουργούνται.

Και συνέχισε ο ηγούμενος ότι εμείς όντως ευλογούμε τα όπλα όταν δεόμεθα «*υπέρ του καθυποτάξει πάντα εχθρόν και πολέμιον*». Αποτέλεσμα; Ο γενναίος ηγούμενος καταδικάστηκε σε πενταετή φυλάκιση, ο διάκονος Ανθιμος σε δυόμισι χρόνια και σκληρό ξυλοδαρμό, ενώ όλοι οι ηγούμενοι των Μονών εξορίστηκαν στη Λάρισα, όπου όμως έτυχαν καλής φιλοξενίας από τον τότε Μητροπολίτη Λαρίσης Δωρόθεο, τον μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Αθηνών.

Μετά τα δύσκολα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής και του εμφυλίου

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Μοναχός στο παραδοσιακό δίχτυ.

πολέμου, οι Ιερές Μονές των Μετεώρων, με τον φιλόθεο ζήλο και τις φροντίδες του αειμνηστού Μητροπολίτη Τρίκκης και Σταγών Διονυσίου και των εν συνεχεία αγίων Ιεραρχών Σεραφείμ, Στεφάνου, Αλεξίου και του σημερινού δραστήριου, φιλομόναχου και σεμνού Ποιμενάρχη της νεοσυστάτου (από το 1991) και θεοσώστου Μητροπόλεως Σταγών και Μετεώρων Σεραφείμ, γνώρισαν μια ανοδική και σταθερή πνευματική άθηση με την επάνδρωσή τους από άξιες των παλαιών Κτιτόρων μοναστικές Αδελφότητες και την εκτέλεση σπουδαίων αναστηλωτικών εργασιών για τη συντήρηση και ανακαίνιση των ημικρεπωμένων ναών και κτιριακών συγκροτημάτων τους.

Στα Μετεωρίτικα Μοναστήρια,

τρεις δεκαετίες ολόκληρες, αναστηλώνουν τα θεόκτιστα κάστρα οι σημερινοί Μετεωρίτες μοναχοί και μοναχές. Φερμένοι όλοι από νέα παιδιά, μεγαλωμένοι μέσα στη «Θηβαΐδα των Σταγών», κουβαλούν υλικά στις πλάτες τους, ανακαινίζουν, συντηρούν, ποτίζουν με το λιγοστό νερό τους κήπους τους, ενώ η ιερή υμνώδια και οι γλυκόλαλοι κτύποι των τάλαντων αναμειγνύονται με το θόρυβο και τους κτύπους των μαστόρων. Μοιάζουν σαν να γεννήθηκαν πάνω στα βράχια αυτά, σαν να 'ναι ιθαγενείς του απόκοσμου αυτού τοπίου.

Τις πολυθόρυβες ώρες της ημέρας ανταλλάσσουν με την απόλυτη σιγή και γαλήνη της μετεωρίτικης νύχτας, κατά τη διάρκεια της οποίας απολαμβάνουν την γλυκειά υμνώδια, μέσα

στον πιο υποβλητικό διάκοσμο των κατανυκτικών καθολικών και μέσα στο απαράχαρκο μοναστηριακό τυπικό της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Πρεσβείες του έθνους

Ο Μετεωρίτικος Μοναχισμός είναι σήμερα ένα προτείχισμα και μια ελπίδα. Η ιδιοτυπία αυτού του χώρου, στη σημερινή πραγματικότητα, είναι η ευρύτατη πνευματική επαφή με ένα μόνιμο και με ένα άλλο διαρκώς εναλλασσόμενο πλήθος επισκεπτών. Εκατοντάδες πιστών από τις κοντινές αλλά και από τις πλέον απόμακρες περιοχές έρχονται καθημερινά να προσκυνήσουν τα ιερά λείψανα και τις άγιες εικόνες, να εξομολογή-

Συνέχεια στην 10η σελίδα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Συνέχεια από την 9η σελίδα

θούν και να εναποθέσουν τον πόνο και τα προβλήματά τους στους έμπειρους Μετεωρίτες πατέρες.

Αποτελούν έτσι οι Μονές των Μετεώρων, για το πολυάριθμο, πολύγλωσσο και πολύχρωμο επισκεπτήριο των ιερών βράχων μας, τις πλέον ζώσες και αξιόκυρες πρεσβείες του Έθνους, που λειτουργούν στην καρδιά της Χώρας και μπορούν να περάσουν μηνύματα ζωντανά και αμάχητα, πράγμα που δυσκολεύονται, ενίοτε, να πράξουν οργανωμένοι αρμόδιοι Φορείς και Υπηρεσίες.

Συγχρόνως, για την πολιτιστική μας κληρονομιά, τα Μετεωρίτικα Μοναστήρια είναι ανεκτίμητος αρχιτεκτονικός, καλλιτεχνικός και κειμηλιακός θησαυρός, του οποίου οι μοναχοί και οι μοναχές είναι οι άμισθοι και άγρυπνοι φύλακες και οι φιλόκαλλοι συντηρητές.

Τα Αγία Μετέωρα έχουν ήδη χαρακτηριστεί «διατηρητέον μνημείον της Ανθρωπότητας» από την ΟΥΝΕΣΚΟ, μαζί με το Άγιον Ορος, τον Μυστρά και τη Μονή του Οσίου Λουκά.

Κοινωνική προσφορά

Αφήνοντας και άλλες, πολλές και μεγάλες, διαστάσεις ευποίας και φιλανθρωπίας των Μετεωρίτικων Μονών, θεωρούμε σκόπιμο να σταθούμε σε μια τελευταία, που τεκμηριώνει την αφανή αλλά ουσιαστική κοινωνική δράση και προσφορά τους, καθώς και της Εκκλησίας γενικότερα, για την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και της δυστυχίας.

Μόλις κατέρρευσαν τα αθεϊστικά και καταπιεστικά καθεστώτα των γειτονικών χωρών του πρώην Ανατολικού κόσμου, οι Μονές μας, με δική τους πρωτοβουλία, μη υπολογίζοντας κόπους και θυσίες, με τη συνεργασία εκλεκτών φίλων, επωνύμων και ανωνύμων, ευαισθητοποιήθηκαν και κινήθηκαν αμέσως για να βοηθήσουν και να στηρίξουν πνευματικά και υλικά τους αναξιοπαθούντες ομοδόξους αδελφούς μας. Σε πολλές δεκάδες εκατομμυρίων δραχμών ανέρχεται η υλική βοήθεια σε είδη διατροφής, ενδύσεως, νοσοκομειακού υλικού, σχολικών υλικών κ.λπ., που παρασχέθηκε στη Βουλγαρία και στην Αλβανία, προς τους Βορειοηπειρώτες αδελφούς μας, κυρίως, αλλά και προς τους Αλβανούς συνανθρώπους μας.

Με πρωτοβουλία, ενέργειες και οικονομικές δαπάνες των Μονών των Μετεώρων ανοικοδομήθηκε ο μεγαλοπρεπής ναός των Αγίων Θεοδώρων στην Αυλώνα της Βορείου Ηπείρου, τον οποίο το βέβηλο καθεστώς είχε μετατρέψει σε σταθμό της Πυρροσβεστικής Υπηρεσίας του.

Ιδιαίτερες προσπάθειες καταβάλλονται επίσης για την υλική συνδρομή και πνευματική στήριξη των σκληρά δοκιμαζόμενων ομοδόξων αδελφών μας Σέρβων, με τους οποίους μας συνδέουν προαιώνιοι και ακατάλυτοι δεσμοί φιλίας και αγάπης. Όπως είναι γνωστό, Ελληνοσέρβος υπήρξε ο β' κτίτορας της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου όσιος Ιωάσαφ, πρώην βασιλεύς Ιωάννης Ούρεσης Παλαιολόγος.

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Οι ρυθμικοί ήχοι του ταλέντου καλούν πάλι τους μοναχούς στον οίκο του Κυρίου: «Εκ βαθέων εκέκραξά σοι, Κύριε, Κύριε, εισάκουσον της φωνής μου».

Αριστερά: Ο επιβλητικός ανδριάντας του θρυλικού παπα-Θύμιου Βλαχάβα στο βράχο της ιστορικής Μονής (κατεστραμμένης σήμερα) Αγίου Δημητρίου των Μετεώρων: «Θετταλῆς ἥρωος Βλαχάβα Ευθυμίου ανδριάντ' αἰγαλὸν ἔθηκεν ευγνωμόνως Αθανάσιος πατήρ Μεγάλου Μετεώρου και οι συν αυτώ αδελφοί». Δεξιά: Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Μοναχός στο αναλόγιο - ψαλτήρι: «Κύριε, βρέξον εις την καρδίαν μου την δρόσον της χάριτός σου».

Για να επιβιώσουν όμως τα Αγία Μετέωρα, το μεγαλειώδες αυτό τμήμα της θείας δημιουργίας, όπου η φύση, η τέχνη και η ανθρώπινη ασκητική παρουσία βρίσκονται σε εντατικό συναγωνισμό, δεν χρειάζονται μόνο αγνοί ιδεολόγοι, όπως όλοι οι σημερινοί Μετεωρίτες μοναχοί και μοναχές. Χρειάζεται σεβασμός αλλά και προ-

στασία των Ιερών Μονών και του γύρω ευρύτερου χώρου τους, ώστε να διαφυλαχθεί αλώβητη και αναλλοίωτη η ιερότητα και η μοναδικότητά τους. Χρειάζεται ειδική νομική κατοχύρωση, θεσμοθέτηση και οροθέτηση του όλου ζωτικού Μετεωρίτικου χώρου με τον ανεκτίμητο μνημειακό του πλούτο, για να παραμείνει ανέπα-

φος, όπως τον καθιέρωσε η παρουσία των είκοσι και πλέον μονών και των πολυάριθμων ασκητηρίων, όπως τον διαμόρφωσε και τον καθάγιασε η αδιάκοπη μοναστική παράδοση στο διάβα τόσων αιώνων και τον περιχάρκωσε η Θεία Πρόνοια, με το άγριο μεγαλείο και το απaráμιλλο φυσικό κάλλος που τον προίκισε.

Οι έρευνες του Νίκου Βέη

Στις μονές των Μετεώρων κατά τα έτη 1908 και 1909

Του **Δημήτρη Ζ. Σοφιανού**

Διευθυντή του Κέντρου Ερεύνες του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών

ΤΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ μελέτη και καταγραφή του χειρόγραφου πλούτου και του άλλου αρχαιακού και επιγραφικού υλικού των μετεωρικών μονών πραγματοποιήσε στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας ο ακάματος και σοφός ερευνητής Νίκος Βέης. Ετσι, το φθινόπωρο του 1908, ο νεαρός τότε βυζαντινολόγος, ο οποίος ήταν μόλις 25 ή 26 ετών, επιχειρούσε την πρώτη ανάβασή του, με το «δίχτυ» και το σχοινί, στους μετεωρίτικους βράχους και άρχιζε τις επιτόπιες αναδιφήσεις και μελέτες του, εργαζόμενος ακατάπαυστα, ημέρα και νύχτα (με το φως του καντηλιού και των κεριών), κυρίως για την καταλογογράφηση και αναλυτική περιγραφή των χειρογράφων κωδικών των μοναστηριών. Οι εργασίες του αυτές συνεχίστηκαν και κατά την άνοιξη, το φθινόπωρο και το χειμώνα του επόμενου έτους 1909. Ανεύρε και κατέγραψε τότε ο Ν. Βέης, όπως ο ίδιος σημειώνει, 1.124 κώδικες. Από αυτούς οι 850 έχουν συστηματικά περιγραφεί, ενώ οι υπόλοιποι πολύ συνοπτικά.

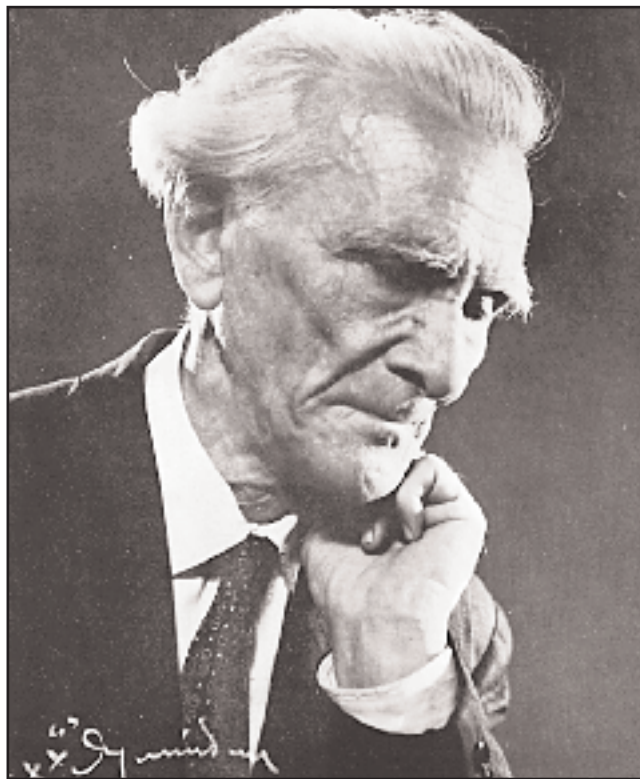
Από τα κατάλοιπα του Ν. Βέη εκδόθηκαν το 1967 και το 1984 από το Κέντρον Ερεύνες του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, σε δύο τόμους, οι μνημειώδεις κατάλογοι των χειρογράφων των Μονών Μεταμορφώσεως και Βαρλαάμ, με Προλεγόμενα και Προσθήκες, αντίστοιχα, Λ. Βρανούση και του γράφοντος. Οι δύο επόμενοι ογκώδεις τόμοι, όπου καταλογογραφούνται τα χειρόγραφα των υπόλοιπων μετεωρικών μονών, Αγίου Στεφάνου και Αγίας Τριάδος, συντάχτηκαν από τον γράφοντα και εκδόθηκαν το 1986 και το 1993.

Πορίσματα

Ο Ν. Βέης τα πορίσματα των εργασιών του στα Μετέωρα παρουσίασε αναλυτικά σε «Εκθεσίν» του, που αναγνώστηκε από τον ίδιο σε δημόσια συνέδρια της «Βυζαντιολογικής Εταιρίας», στην Αθήνα την 1η Φεβρουαρίου του 1910. Το ενδιαφέρον αυτό κείμενο δημοσιεύτηκε το ίδιο έτος υπό τον τίτλο: «Ν. Α. Βέη, Εκθεσις παλαιογραφικών και τεχνικών ερευνών εν ταις μοναίς των Μετεώρων κατά τα έτη 1908 και 1909».

Από το κείμενο αυτό παραθέτομε κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα, όπου ο Ν. Βέης με γλαφυρότητα και παραστατικότητα αλλά και με το λεπτό και διακριτικό του χιούμορ αναφέρεται στις έρευνές του και σε άλλα σχετικά περιστατικά.

Ετσι, σχετικά με την περίφημη κρατική «επιχείρηση» του 1882 απαγωγής και μεταφοράς των μετεωρικών χειρογράφων στην Αθήνα, ο Ν. Βέης σημειώνει τα εξής για την αντίσταση των μετεωρικών μοναχών να μην απομακρυν-

θούν τα χειρόγρατά τους: «Και πράγματι, οι μοναχοί των Μετεώρων –και εν πρώτοις ο ήδη μακαρίτης ηγούμενος της Μονής Μεταμορφώσεως (της κατ' εσχολήν Μετεώρων) Πολύκαρπος Ραμμίδης– αντέστησαν και αντέδρασαν ερρομενέστατα εις την παραλαβήν των χειρογράφων αυτών παρά της προς τούτο απεσταλμένης επιτροπείας της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Εθεώρησαν, και ίσως δικαίως, οι μοναχοί αναφαίρετον απολύτως κτήμα των μονών τα χειρόγραφα και διά τούτο αντέστησαν εις την αντισυνταγματικήν θέλησιν της Κυβερνήσεως, ωπλισμένοι προ παντός διά της πονηρίας. Ενώ δε ο Καλογεράς και ο Φιντικλής κατήλθον εις Τρίκαλα και εις Λάρισα, όπως ζητήσωσι την επικουρίαν των αρχών προς επίτευσιν της εντολής αυτών, οι μοναχοί απέκρινον εν κατακόμβαις και κρύπταις όσα των χειρογράφων ενόμιζον πολυτιμότερα. Αφού δε επανήλθον ο Καλογεράς και ο Φιντικλής, μετά και ολοκλήρον τάγματος στρατού, παρέλαβον μεν τα χειρόγραφα –όσα δηλαδή δεν απέκρινον οι μοναχοί– και ετοποθέτησαν αυτά εν κιβωτίοις προς μετακόμισιν εις Αθήνας, αλλά, παρ' όλην την επικουρίαν ενός ολοκλήρου τάγματος στρατιωτικού, δεν ηδυνήθησαν ν' απομακρύνωσι τούτα και πόρρω των μονών. Διότι ο λαός της Καλαμπάκας και της περιουκίδος εξέλαβεν ως υπάτην ιεροσυλίαν και ασέβειαν την αφάρισιν των χειρογράφων από των μονών και έλαβε σύσσωμος τα όπλα. Εβλεπέ τις τους ορεισίβιους άνδρας της μεθορίου πανόπλους και τας γυναικας και τα παιδια με όρπαλα και τους πάντας κατελιμμένους υπό θρησκευτικού μένους, προθύμους να προσπισθώσι τα δίκαια των μονών, αδικουμένων, ως ενόμιζον, διά της αποκομίσσεως των χειρογράφων αυτών. Και ενώ λοιπόν ο στρατός μετεκόμιζε τα φορτία των χειρογράφων εις Τρίκαλα, παρά το χωρίον

Καστράκι, της Καλαμπάκας, επέτεσε κατ' αυτού λυσώδης μνηροπληθής λαός. Αληθής τότε μάχη συνήφθη. Ο στρατός, το μεν διά το ολιγοριθμον, το δε λαβών διαταγάς ν' αποχωρήσει, κατέλιπεν εις χείρας του λαού πολυάριθμα κιβώτια, εν οίς ήσαν τοποθετημένα τα χειρόγραφα των Μετεώρων, άτινα και πάλιν μετεκομίσθησαν εις τας μονάς».

Ερευνες

Αναφερόμενος στις ίδιες τις έρευνές του στις μετεωρικές μονές και στις μυθιστορηματικές συνθήκες υπό τις οποίες εργάστηκε για να κατακτήσει την εμπιστοσύνη των μοναχών και να εισδύσει στα άδυτα των σκευοφυλακίων, σε απαραβίαστα κελιά και σε μυστικές κρύπτες, γράφει με τη γοητευτική καλλιπέπεια και την εκφραστική δύναμη του λόγου του.

Κρύπτη

Ωπλισμένος δι' επιμονής και υπομονής ασκητικής, εν τελεία περιφρονήσει των κοινωρτών, των κεντροβόλων εντόμων, των μικροβίων, διηρένησα πανταχού, και όπου δεν υπέθετε τίς ότι ενδέχεται να λανθάνωσι χειρόγραφα. Αι τοιαύται έρευναι επεφύλαξαν μοι εκπλήξεις θαυμασιωτάτας... Και υπ' αυτές τας στέγας, επί των οροφών, και δη εν Μετεώρω, εύρον χειρόγραφα αγνοούμενα και υπ' αυτών των μοναχών... Και αλλαχού, υπό τας σεσηπυίας στρωματάς μοναχού τινος, από ετών αποθανόντος, εύρον δεκάδας όλων χειρογράφων, αληθών παλαιογραφικών κειμηλίων. Εξ ενδείξεων δε και υπαιγιμών τινων, ετράπην και επί την εξιχνίασιν των παλαιών κρυπτών του Μετεώρου, αίτινες κρύπται ηγνοούντο προφανώς και υπ' αυτών των μοναχών. Περί της αγνοίας αυτών ταύτης είμαι υπερεβέβαιος, και

Ο ακάματος και σοφός ερευνητής Νίκος Α. Βέης (1883-1958). Το φθινόπωρο του 1908, ο νεαρός βυζαντινολόγος, επιχειρούσε την πρώτη ανάβασή του, με το «δίχτυ» και το σχοινί, στους μετεωρίτικους βράχους και άρχιζε τις επιτόπιες αναδιφήσεις και μελέτες του.

πόρρω πάσα υπόνοια ότι θέλω ν' αποδώσω αυτοίς κακήν πρόθεσιν. Οπωσδήποτε επί ημέρας συνεχείς εν Μετεώρω διά λουστών και άλλων οργάνων επέκρονον –υπό τους γέλωτας, τους οικτιρισμούς και ενίοτε υπό την δεινήν οργήν των καλογήρων– τα δάπεδα και τους τοίχους, μήπως η υπόκωφος αντήχησις προδώσει μοι τας ζητούμενας κρύπτας. Και των άλλων μεν υπ' εμού εξιχνιασθεισών κρυπτών του Μετεώρου ο θησαυρός άνθρακες, κατά την παρομίαν.

Αλλά μία, ην κυρίως εξ αρχιτεκτονικών ενδείξεων ενόησα, απέδωκεν εις την Επιστήμην πολύτιμα χειρόγραφα. Υπερ τους θόλους του καθολικού της μονής έχει κτισθή μικρόν καμαρωτόν δωμάτιον, διαστάσεων πέντε περίπου τετραγωνικών μέτρων, αποτελούν μίαν των κυριωτάτων ως φαίνεται κρυπτών της μονής. Εν τη κρύπτη ταύτη, κατεσκευασμένη μετά σατανικής όντως επινοίας, φέρεται εκ του σκευοφυλακίου μικρά κεκαμαρωμένη θυρίς. Η είσοδος της κρύπτης, η προμνημονευθείσα δήλον ότι κεκαμαρωμένη θυρίς, είχε κατά μέγα μέρος τειχισθή και, ίνα διασκεδασθή πάσα τυχόν υπόνοια περί αυτής, είχε καθλωθή προ της εισόδου ταύτης παχύτατον δρύινον εικονοστάσιον, πλήρες εικόνων, και δη «ανεγγίχτων», ως θαυματουργών, κατά την παράδοσιν των μοναχών. Και θα ενθυμούμαι πάντοτε την τρομώδη συγκίνησίν μου ότε, διατρήσας το προκειμένον παχύτατον εικονοστάσιον, εβεβαιώθην περί της υπάρξεως της μυστηριωδώς ενώπιόν μου χαινούσης κρύπτης. Και θα ενθυμούμαι πάντοτε την χαράν, την μαυρότητα, αν θέλετε, νφ' ης κατελήφθη, ότε, υπό το τρεμοσβήνον φως πτωχής τινος κανδήλας, διασπών των αραχνών τους ιστούς, εισήλθον το πρώτον μόνος, κατόμνος, εις την αποπνικτικήν και ζοφώδη κρύπτην και αμυδρώς διέκρινα σεσωρευμένα γύρω μου δεκάδας χειρογράφων, ογκωδιστάτων, κονισαλέων, σχεδόν όλων περιγυμένων. Προς στιγμινήν ενόμισα, μάλιστα υπό το διαλείπον σκόφος, ότι πρόκειται περί παθολογικής μου τινός καταστάσεως, οράματος, ψευδαισθήσεως ή άλλου τινός τοιούτου. Αλλ' όχι τα χειρόγραφα ήσαν πραγματικά, τα πολυτιμότερα ίσως των Μετεώρων, κεκρυμμένα εκεί προ 120 τουλάχιστον, ως συμπεραίνω, ετών, και η Ειμαρμένη, ως φαίνεται, προσέγραψεν εις εμέ την αποκάλυψιν αυτών».

Προσκύνημα

Το 1945, μετά τριάντα πέντε ολόκληρα χρόνια, ο Ν. Βέης, σε προχωρημένη πια ηλικία, ξαναάνεβηκε στους μετεωρίτικους βράχους, τους τόσο προσφιλείς και γνώριμους σ' αυτόν, για να διαπιστώσει τις τυχόν ζημιές και απώλειες των χειρογράφων και των κειμηλίων των μονών κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Το 1954, για λίγες μέρες, ο ασκητής – ερευνητής των μοναστηριακών βιβλιοθηκών και αρχαίως, βρίσκεται πάλι στα Μετέωρα. Είναι το τελευταίο του προσκύνημα στις ιερές εκείνες πέτρες που τόσο αγάπησε και συνέδεσε με τη ζωή του.

Βιβλιοθήκες και αρχεία

Χειρόγραφα, έγγραφα, παλαιά έντυπα βιβλία των μετεωρικών μονών

Του Δημήτρη Ζ. Σοφιανού

Διευθυντή του Κέντρου Ερεύνες του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών

ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ, μετά τις αγιορειτικές βιβλιοθήκες, κατέχουν την πλουσιότερη μοναστηριακή συλλογή χειρογράφων. Δεν υπολογίζεται βέβαια η Εθνική Βιβλιοθήκη, ως μη μοναστηριακή, αν και αυτή έχει εμπλουτισθεί με εκατοντάδα πολύτιμων και μεγάλης σπουδαιότητας μετεωρικών χειρογράφων (της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου), τα οποία υπήρξαν η λεία της περίφημης κρατικής «επιχείρησης» του 1882 μεταφοράς και απαγωγής χειρογράφων από τις μονές των Μετεώρων και της Μονής του Αγίου Βησσαρίωνος-Δουσίκου (η τελευταία κυριολεκτικά απογυμνώθηκε με τη μεταφορά 400 περίπου κωδικών της στην Εθνική Βιβλιοθήκη).

Όπως ήταν επόμενο, οι μετεωρικές μονές από πολύ ενωρίς προσείλκυαν το ενδιαφέρον πολλών, κυρίως ξένων, μελετητών για τη διερεύνηση και μελέτη της ιστορίας και των «θησαυρών» τους, των χειρογράφων κωδικών και του κάθε λογής άλλου αρχαιακού υλικού που φυλάσσεται στις βιβλιοθήκες τους.

Όμως οι κατά καιρούς πληροφορίες για τα χειρόγραφα των Μετεώρων, για τις ιστορικές τους τύχες διά μέσου των αιώνων, για τον ακριβή ή έστω και κατά προσέγγιση σωζόμενο αριθμό τους, για το προστό ή απρόσιτο των μοναστηριακών βιβλιοθηκών όπου φυλάσσονταν, ήσαν συγκεχυμένες και αόριστες, πολλές φορές δε αντιφατικές και αντικρουόμενες, μέχρι τις αρχές του αιώνα μας, που ο Νίκος Βέης, κατά τα έτη 1908 και 1909, επιχείρησε και πραγματοποιήσε τη συστηματική ε-

Κώδικας 103 (έτος 1632) Μονής Αγίου Στεφάνου. Κωδικογράφος Ιάκωβος Επίσκοπος Σίδης.

Κώδικας 7 (έτος 1618/19) Μονής Βαρλαάμ. Πολύχρωμο καλλιτεχνικό επίτιτλο. Κωδικογράφος Ιερομόναχος Ιωαννίκιος.

ρευνα και καταγραφή των μετεωρικών χειρογράφων.

Αθανάσιος ο Ρήτωρ

Από 300 περίπου χρόνια οι σχετικές ειδήσεις είχαν διογκωθεί σε θρύλους. Ο Κύπριος ιερομόναχος Αθανάσιος ο Ρήτωρ στηλιτεύεται από τους συγχρόνους και μεταγενεστέ-

ρους του, γιατί, περιοδεύοντας ειδικά, κατά τη δεκαετία 1643-1653, συγκέντρωσε και φυγάδευσε στην Ευρώπη πολλά και πολύτιμα χειρόγραφα από το Άγιον Όρος, από διάφορες άλλες μονές και ειδικότερα από τα Μετέωρα, από όπου μάλιστα τα χειρόγραφα που πήρε ήσαν τόσα πολλά, ώστε αντί να καταμετρηθούν, ζυγίζονταν σε πλάστιγγα για να καθορισθεί το αντίτιμό τους, ανάλογα με το βάρος τους! Ο Αθανάσιος ο Ρήτωρ, ως προσηλυτισμένος στο παπικό δόγμα, είχε την εύνοια της Καθολικής Εκκλησίας. Είκοσι χειρόγραφα της Εθνικής Βιβλιοθήκης στο Παρίσι, βεβαιωμένης μετεωρικής προέλευσης, είναι, όπως φαίνεται, το αποτέλεσμα της μετεωρικής συγκομιδής του λατινόφρονα ιερομόναχου.

Επί γενεές γενεών διατηρούνταν στις μετεωρικές μονές και διαδιδόταν ο θρύλος αυτός της δήθεν αγοράς ή και κλοπής και φυγάδευσης στους «Φράγκους» της Δύσης πολλών εκατοντάδων χειρογράφων.

Εν τούτοις ο Σουδός περιηγητής και ερευνητής (Jacob Björnstahl) που επισκέφτηκε τα Μετέωρα τον Απρίλιο του 1779, βρήκε κατά τις αναδιφήσεις του στις μοναστηριακές βιβλιοθήκες και μελέτησε πλήθος χειρογράφων από τα οποία κατέγραψε ενδιαφέρουσες σημειώσεις και ενθυμήσεις. Δεν βρήκε βέβαια πολ-

λά χειρόγραφα αρχαίων κλασικών συγγραφέων για τα οποία ενδιαφερόταν ιδιαίτερα.

F. R. Pouqueville

Αργότερα ο γνωστός Γάλλος λόγιος, αρχαιόφιλος και διπλωμάτης, F. R. Pouqueville, στο περίφημο βιβλίο του «Ταξίδι στην Ελλάδα» (τομ. Γ', Παρίσι 1820 και 1826), ενώ όπως ο ίδιος σημειώνει δεν επισκέφθηκε ποτέ τις μετεωρικές μονές, δηλώνει όμως ότι οι βιβλιοθήκες τους δεν κατέχουν τίποτε το αξιόλογο και ενδιαφέρον, και, το χειρότερο υιοθετεί πρόθυμα και αβασάνιστα την ανεύθυνη φήμη ότι οι μετεωρικές μοναχότητες χρησιμοποιούν τα παλαιά χειρόγραφα για να ανάβουν και πυρώνουν τους φούρνους. Τις ανεξέλεγκτες αυτές διαδόσεις, χωρίς να έχει ο ίδιος προσωπική αντίληψη των πραγμάτων, δέχεται και χρησιμοποιεί και ο Θεσσαλός λόγιος των αρχών του 19ου αι. Ιωάννης Οικονόμου Λαρισαίος.

Ενδιαφέρουσα, επί του προκειμένου, είναι η πληροφορία του Αγγλου περιηγητή David Urquhart στα 1830, ότι σε σχετική ερώτησή του οι μοναχοί των Μετεώρων αποποιήθηκαν και διέψευσαν κατηγορηματικά τη θρυλούμενη φήμη ότι έκαιγαν δήθεν ή πουλούσαν τα χειρόγραφα των μονών τους.

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Μουσείο. Χρυσοκέντητος Επιτάφιος (14' αι.).

Αλλωστε η ύπαρξη σήμερα τόσων χειρογράφων στη Μονή Μεταμορφώσεως (639) και στις υπόλοιπες μετεωρικές μονές (άλλα 561) αποδεικνύει όλες αυτές τις διαδόσεις αναξιόπιστες και ανακριβείς, γιατί, αν ήταν αληθινές δεν έπρεπε να υπάρχουν σήμερα χειρόγραφα στα Μετέωρα. Φυσικά, υπήρξαν και απώλειες χειρογράφων για τον α ή β λόγο, όμως οι απώλειες αυτές, στο πέρασμα τόσων αιώνων και περιπετειών, είναι δικαιολογημένες και φυσιολογικές.

Ας σημειωθεί ότι ένα μεγάλο μέρος από τα απολεσθέντα χειρόγραφα, κυρίως κώδικες περγαμνηνοί ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας, κοσμούμενοι με ωραίες και εντυπωσιακές πολύχρωμες μικρογραφίες, έχουν κλαπεί ή χαθεί, άγνωστο με ποιο τρόπο, κατά τον 10' αι. Όμως ο αριθμός των χειρογράφων αυτών, όσων βεβαίως την ύπαρξη γνωρίζουμε από παλαιές καταγραφές ή άλλου είδους μνείες, είναι πολύ μικρός, υπολείπεται και της μιας ακόμη δεκάδας.

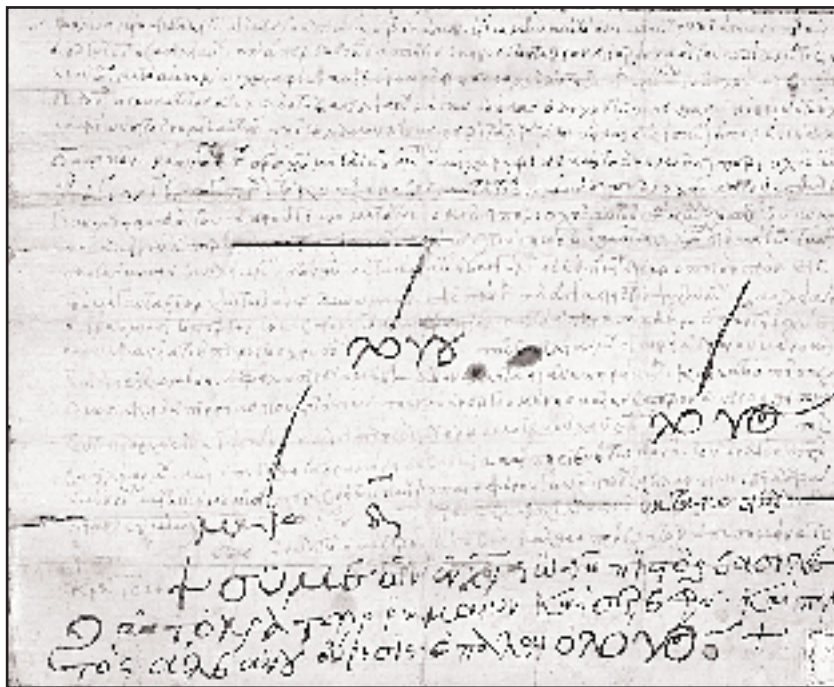
Εξάλλου, πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη μας ότι το χειρόγραφο, μέχρι και τον περασμένο ακόμη αιώνα, στα μοναστήρια δεν ήταν κειμήλιο και μουσειακό είδος προς φύλαξη, ήταν καθημερινό εργαλείο για τις λειτουργικές και εκκλησιαστικές ανάγκες των μοναχών, οπότε η συχνή χρήση του φυσιολογικά οδηγούσε και στη φθορά.

Πρέπει λοιπόν να παραδεχτούμε ότι οι μοναχοί, κατά κανόνα, σέβονταν και φύλασσαν τα βιβλία και τα άλλα ιερά κειμήλια της μονής τους, όπως άλλωστε επέτασαν και οι διαθηκώες διατάξεις των κτιτόρων τους: «*Είτα και τα παρ' ημών ευρισκόμενα και συναχθησόμενα ιερά σκεύη ή βιβλία ή άλλο τι των δυναμένων κινείσθαι συντηρείν οφείλετε, αδελφοί και φυλάττειν εν προσοχή ως αφιερωμένα Θεώ πάντα και απαρασάλευτα*» (διαθήκη των αδελφών Αψαράδων, κτιτόρων της Μονής Βαρλαάμ).

Robert Curzon

Τον Νοέμβριο του 1834, που επισκέφθηκε τις μετεωρικές μονές ο νεαρός Άγγλος ευπατρίδης Robert Curzon, περιηγητής και μελετητής, αλλά κυρίως «θηρευτής» ωραίων και ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας χειρογράφων, σημειώνει σχετικά ότι οι μετεωριτες μοναχοί θεωρούσαν τα χειρόγραφα και τα σέβονταν ως λείψανα ιερά και τα εφύλασσαν με ένα αίσθημα δέους, παρόλο που δεν ήταν σε θέση οι ίδιοι να τα διαβάζουν.

Ας σημειωθεί ότι επειδή ο Curzon δεν κατόρθωσε να αγοράσει ή να αποσπάσει με οποιονδήποτε τρόπο εικονογραφημένα χειρόγραφα όπως ήθελε, στην όλη αφήγησή του διακατέχεται από μια πικρόχολη διάθεση ειρωνείας, κακότητας και αποστρόφης για τους Έλληνες μοναχούς, οι οποίοι όμως τον φιλοξένησαν με θέρμη και εγκαρδιότητα, του έδειξαν εμπιστοσύνη και του άνοιξαν τους θησαυρούς των μονών τους. Είχε την απαίτηση ο νεαρός τότε Άγγλος αριστοκράτης απόφοιτος των αγγλικών κολλεγίων, με την κλασική μόρφωση και παιδεία της εποχής του να βρει στις απόμακρες εκείνες μοναστηριακές βιβλιοθήκες, πάνω στους τραχείς και απομονωμένους μετεωρικούς βράχους, με τους λιγοστούς και ολιγογράμματος καλόγερους, πιστούς όμως φύλακες της χριστιανικής παράδοσης σε δύσκολα χρόνια

Μονή του Μεγάλου Μετέωρου. Χρυσόβουλλο του Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου (έτος 1366).

ξενικής δουλειάς που διαρκούσε εδώ και αιώνες, επαναλαμβάνω είχε την απαίτηση να βρει τις ίδιες ιδανικές συνθήκες που είχε γνωρίσει στις άριστα οργανωμένες βιβλιοθήκες της χώρας του. Ετσι, εκπλήσσεται και καταλαμβάνεται από ιερή αγανάκτηση όταν βλέπει βιβλία και χειρόγραφα σκοπισμένα!

L. Heuzey

Τον Αύγουστο του 1858 βρίσκεται στα Μετέωρα και εξερευνά τις βιβλιοθήκες των μονών ο Γάλλος αρχαιολόγος - ιστοριοδίφης L. Heuzey, αντιγράφοντας και καταγράφοντας κάθε λογής αρχαιακό, επιγραφικό και άλλο υλικό. Λίγους μήνες αργότερα, τον Απρίλιο του 1859, επισκέφθηκε

τις μετεωρικές μονές ο ελληνομαθής και φιλόστοργος Ρώσος αρχιμανδρίτης Πορφύριος Uspenskij, ο οποίος πολλά μελέτησε με εμβριθεία και επιμέλεια και πλείστα όσα αντέγραψε επί τόπου, που δημοσιεύθηκαν το 1896 στο ογκώδες μεταθανάτιο έργο του. Όμως, ο Uspenskij συναπεκόμιζε φεύγοντας για την πατρίδα του και αρκετά χειρόγραφα ή σπαράγματα χειρογράφων, τα οποία, μετά το θάνατό του, περιήλθαν στη Βιβλιοθήκη της Πετρούπολης, όπου και βρίσκονται, «ευσεβής» λεία του «ευλαβικού» Ρώσου προσκυνητή και μελετητή.

Χειρόγραφα

Σήμερα, τα χειρόγραφα των μετε-

ωρικών μονών ανέρχονται συνολικά σε 1.200 (ο Ν. Βέης το 1909 είχε καταγράψει 1.124). Από αυτά 639 ανήκουν στη Μονή Μεταμορφώσεως ή Μεγάλου Μετέωρου, 290 στη Μονή Βαρλαάμ, 147 στη Μονή Αγ. Στεφάνου και 124 στην Αγία Τριάδα, μαζί με τις μονές Ρουσάνου και Αγ. Νικολάου Αναπαυσά. Από τα μετεωρικά χειρόγραφα 100 είναι περγαμνή, από τα οποία τα 86 της Μεταμορφώσεως. Τα περγαμνή είναι τα παλαιότερα και τα πολυτιμότερα από τα χειρόγραφα, χρονολογούμενα συνήθως από τον ΙΑ' μέχρι το ΙΓ' αιώνα. Τα υπόλοιπα 1.100 είναι χαρτιά, των οποίων ένας μεγάλος αριθμός ανήκει στους αιώνες ΙΔ' - ΙΖ'.

Το παλαιότερο χειρόγραφο είναι του Θ' αιώνα. Πρόκειται για τον περίφημο περγαμνή κώδικα 591 της Μεταμορφώσεως (Ιω. Χρυσόστομου ομιλίες στο κατά Ματθαίον ευαγγέλιο). Γράφτηκε το 861/2 στη Μονή Αγίας Άννας της Βιθυνίας, σε μεγαλογράμματη και σε μικρογράμματη γραφή, από το μοναχό Ευσάθιο και είναι ο παλαιότερος κώδικας των Μετέωρων.

Στα μετεωρικά χειρόγραφα απαντούν συνολικά 240 περίπου ονόματα κωδικογράφων (οι 130 σε κώδικες της Μεταμορφώσεως). Πολλοί από αυτούς είναι γνωστοί μόνο από την εδώ αντιγραφική τους εργασία.

Κώδικες

Στους μετεωρικούς κώδικες μπορεί κανείς να παρακολουθήσει και να μελετήσει την εξέλιξη και τα διάφορα είδη της γραφής κατά τη διάρκεια μακρών αιώνων. Συστηματικά και οργανωμένα καλλιγραφικά εργαστήρια («*scriptoria*») παραγωγής χειρογράφων λειτουργήσαν στις περισσότερες μονές, κυρίως όμως στη Μονή της Υψηλοτέρας κατά τα τέλη

Συνέχεια στη 14η σελίδα

Παλαιά χαλκογραφία των Μετέωρων: «Διά χειρός... Παρθενίου του εξ Ελασσώνος» (1782, Ιούνιος 21).

Συνέχεια από τη 13η σελίδα

του ΙΔ' και τις αρχές του ΙΕ' αιώνα, η οποία δεν υπάρχει σήμερα και είναι γνωστή και με τη χαρακτηριστική κατά παράδοση προσωνυμία της Μονής των Καλλιγράφων. Ονομαστό βιβλιογραφικό εργαστήριο, με παραγωγή πολλών κωδίκων από τους ίδιους γραφείς (μοναχοί Ιωάσαφ και Ιάκωβος, ιερομόναχοι Αρσένιος και Ιωαννίκιος), λειτούργησε επίσης κατά τον ΙΣΤ' και τον ΙΖ' αιώνα στη Μονή Βαρλαάμ.

Ξεχωριστά πρέπει να αναφερθούν παλαιοί περγαμνηνοί κώδικες, του ΙΑ' έως και ΙΓ' αιώνα, της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου (κώδ. 106, 301, 540, 548, 552, 554, 556 κ.ά.) με ιδιαίτερης καλλιτεχνικής σπουδαιότητας μικρογραφίες (ευαγγελιστών και άλλων αγίων) και πολύχρωμα διακοσμητικά επίτιτλα και πρωτογράμματα.

Ανάμεσα στους γραφείς μετωρικών κωδίκων του τέλους του ΙΣΤ' και του α' μισού του ΙΖ' αιώνα πρέπει να μνημονευθεί ομάδα ονομαστών καλλιγράφων, καλλιτεχνών και διακοσμητών χειρογράφων, οι οποίοι ανήκουν στον καλλιτεχνικό κύκλο της Βλαχίας και διακρίνονται για την ποικίλια στις εμπνεύσεις των διακοσμητικών μοτίβων, την τέλεια εκτέλεση και τον θαυμαστό συνδυασμό ζωηρών και έντονων χρωμάτων. Ο χρωματικός πλούτος αληθινά εντυπωσιάζει και δημιουργεί πολύ καλό αισθητικό αποτέλεσμα.

Επικεφαλής αυτών είναι ο Κύπριος καλλιγράφος - κωδικογράφος Λουκάς επίσκοπος Μποζέου (1583 - 1603) και έπειτα μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας (1603-1628). Στην ίδια καλλιτεχνική σχολή στην οποία και μαθήτευσαν, ανήκουν ο ιερομόναχος Ανθιμος από τα Γιάννενα, ο επίσκοπος Σίδης Ιάκωβος, πρώην ιερομόναχος Σιμωνοπετρίτης, ο μητροπολίτης Μυρέων Ματθαίος από την Πωγωνιανή της Ηπείρου και οι ιερομόναχοι Ησαΐας, Αρσένιος και Ιωαννίκιος.

Αξία

Ας προστεθεί εδώ ότι το χειρόγραφο, ανεξάρτητα από το γεγονός αν κοσμείται ή όχι με καλλιτεχνικές πολύχρωμες μινιατούρες ή και με άλλα περίτεχνα διακοσμητικά μοτίβα, έχει και από μόνο του την αξία του, αφού είναι έργο μοναχικό και ανεπανάληπτο ως δημιούργημα του χεριού, που φέρει πάντοτε την προσωπική σφραγίδα, το μεράκι και την επιδεξιότητα του χεριού του. Το γράψιμό του απαιτούσε ειδικευμένο καλλιγράφο, υπομονή και χρόνο πολύ. Εκτός όμως από το κόστος της αντιγραφικής εργασίας, μεγάλο ήταν και το κόστος των υλικών ενός χειρογράφου, ιδιαίτερα της περγαμνής, που μετά τον ΙΓ' αιώνα, με την καθιέρωση του χαρτιού, αρχίζει σιγά - σιγά να εξαφανίζεται.

Τα μετωρικά χειρόγραφα, όπως και των άλλων μοναστηριών, συνέβαλαν ουσιαστικά στη συνέχιση και διατήρηση της πνευματικής μας κληρονομιάς και παράδοσης, αφού μας διέσωσαν σε δυσχεύμερους καιρούς και παρέδωσαν στους νεώτερους την ποικίλη πνευματική παραγωγή αιώνων, που διαφορετικά θα είχε οριστικά χαθεί, εάν δεν φρόντιζαν οι αυστηροί αναχωρητές και απόκοσμοι ερημίτες με ιερο ζήλο και μεράκι να αντιγράψουν και να διαφυλάξουν τα διάφορα εκκλησιαστικά, αλλά και τα κάθε λογής κείμενα.

Ως προς το περιεχόμενο των μετε-

Αριστερά: Κώδικας 217 έτος 1634/35 του Μεγάλου Μετεώρου. Μικρογραφία του προφήτάνακτος Δαβίδ. Κωδικογράφος ιερομόναχος Ανθιμος εξ Ιωαννίνων. Δεξιά: Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Παλαιο έντυπο. Πινδόρου Ωδές, Φραγκφούρη 1552.

ωρικών κωδίκων, ισχύουν και εδώ οι γενικοί κανόνες που διέπουν τη συγκρότηση των μοναστηριακών βιβλιοθηκών, όπου καθοριστικός παράγοντας για το είδος των συγκεντρωμένων χειρογράφων και εντύπων βιβλίων είναι κυρίως οι λειτουργικές ανάγκες των μοναχών, οι οποίοι είναι και οι μόνοι σχεδόν χρήστες της βιβλιοθήκης. Έτσι και οι μετωρικοί κώδικες, βασικά, είναι θεολογικοί και εκκλησιαστικοί: Λειτουργικά βιβλία, Αγία Γραφή, πατερικά κείμενα, αγιολογικά και συναξαριογραφικά, δογματικά, ερμηνευτικά, μουσικά, κ.α.

Παράλληλα όμως προς τους θεολογικούς κώδικες υπάρχουν και άλλοι, της λεγόμενης «θύραθεν παιδείας», δηλαδή κείμενα αρχαίων συγγραφέων καθώς και νεώτερα, φιλοσοφικά, γραμματικά, αστρονομίας, φυσικής και μαθηματικών, ιατροσόφια αλλά και αρκετά και ενδιαφέροντα κείμενα της δημόδους γραμματείας σε πεζό ή έμμετρο λόγο, πολλά από τα οποία είναι και σπάνια.

Ενθυμήσεις

Τέλος, οι πολλές και ενδιαφέρουσες ενθυμήσεις και τα διάφορα απλοϊκά σημειώματα των μετωρικών χειρογράφων αποτελούν πολύτιμο υλικό και συχνά, μοναδική πηγή για την τοπική και γενικότερη ιστορία (στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα, μετεωρολογικά και γεωγραφικά φαινόμενα, ειδήσεις σημαντικές οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, κ.α.). Πολλές από τις ενθυμήσεις εκφράζουν με ανυπόκριτη ειλικρίνεια, αφέλεια και αυθορμητισμό τους πόνους και τους καημούς του υπόδουλου ραγιά, τα βάσανα και την αποστροφή του κατά του άπιστου και σκληρού κατακτητή: «1755, Σεπτεμβρίου 9... και έκαμι ο Θεός και εφόφησι ο πασις και εδικάμεσ ολίγο τζέρι» (κώδ. 35 Αγίας Τριάδος).

Όμως τα χειρόγραφα, εκτός από την οποιαδήποτε αξία τους που έχουν ως παλαιογραφικοί, πνευματι-

κοί, πολιτιστικοί και καλλιτεχνικοί θησαυροί, αποτελούν και πολυτίμητα θρησκευτικά κειμήλια, όπως συμβαίνει με όλα τα ιερά αντικείμενα και μνημεία της εκκλησιαστικής μας τέχνης, τα οποία σε καμιά περίπτωση -χρειάζεται να τονιστεί αυτό- δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν ψυχρά και άψυχα μουσειακά είδη. Γι' αυτό οφείλει να στέκεται κανείς με σεβασμό, με ευλάβεια και δέος και μπροστά στα παμπάλαια χειρόγραφα, που σήμερα, ξεθωριασμένα και κιτρινωμένα από το πέρασμα και την αδυσώπητη φθορά του χρόνου, εξακολουθούν εν τούτοις να παραμένουν ζωντανά και, το σπουδαιότερο, καθαγιασμένα και ευλογημένα από το τρεμάμενο φως του καντηλιού, με ατίμητα στολίδια, που εγγλύττα από οιαδήποτε άλλα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, τα πυκνά στάγματα από τα αγιοκέρια, στις πολύωρες κατασκευτικές ακολουθίες και στις αδιάλειπτες και «εξ βάθους καρδιάς» προσευχές των μοναχών: «Κύριε, ίλεως γενού ημίν και μη επιλανθάνου!».

Αρχείο

Πλούσιο και ενδιαφέρον είναι και το αρχείο των εγγράφων, βυζαντινών, μεταβυζαντινών και νεώτερων, των μετωρικών μονών. Χρυσόβουλλα, πατριαρχικά σιγίλλια, μητροπολιτικά έγγραφα κ.ά., που φυλάσσονται εκεί (στη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου κυρίως), αποτελούν σπουδαία κειμήλια και πολύτιμα ιστορικά ντοκουμέντα. Ανάμεσα σε αυτά χρυσόβουλλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρονίκου Γ' Παλαιολόγου του έτους 1336, χρυσόβουλλο επίσης του Σέρβου κράλη Στεφάνου Δουσάν του 1348, δύο χρυσόβουλλα των ετών 1359 και 1366 του βασιλέως Σιμεών Ούρεση Παλαιολόγου, πατέρα του βασιλέως -μοναχού Ιωάννη-Ιωάσαφ, του Β' κτίτορα της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου, δύο προστάγματα του 1372 του Ιωάννη-Ιωάσαφ και άλλα πολλά.

Πολλά και σπάνια είναι και τα παλαιά έντυπα βιβλία («παλαιότυπα») που έχουν διασωθεί και φυλάσσονται στις βιβλιοθήκες των μονών, κυρίως του Μεγάλου Μετεώρου, Βαρλαάμ και Αγίου Στεφάνου.

Πρόκειται για δυσεύρετες και πολύτιμες εκδόσεις Βενετίας, του Α' μισού του ΙΣΤ' αιώνα, λειτουργικών και εκκλησιαστικών ως επί το πλείστον βιβλίων. Υπάρχουν όμως και αρκετά αρχέτυπα, εκδόσεις πάλι Βενετίας του περίφημου λόγιου ουμανιστή Αλδου Μανουτίου, οι λεγόμενες editiones aldinae κλασικών Ελλήνων συγγραφέων.

Αριστουργήματα

Αριστουργήματα ξυλογλυπτικής αποτελούν τα τέμπλα και προσκυνητήρια των μονών Μεγάλου Μετεώρου (των ετών 1634/5 και 1791), Βαρλαάμ και Αγίου Στεφάνου (του έτους 1814). Μεγάλος τέλος είναι ο πλούτος των κειμηλίων που φυλάσσονται ή εκτίθενται στα σκευοφυλάκια και στα μουσεία των μετωρικών μονών (Μεγάλο Μετεώρο, Βαρλαάμ και Αγίου Στεφάνου). Ανάμεσά τους χρυσοκεντήματα υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας (πολύχρωμοι επιτάφιοι, χρυσοποίκιλα άμφια κ.ά., ΙΔ'-ΙΘ' αι.), ξυλόγυπτοι σταυροί με περίτεχνες και θαυμάσια λεπτοεργημένες παραστάσεις ιερών σκηνών και με πολυποίκιλα κοσμήματα, μεταλλικά αγία δισκοπότρηρα με καλλιτεχνική επεξεργασία και διακόσμηση, αργυρές λειψανοθήκες, μεταλλικές πόρτες και άλλα καλλιτεχνήματα αργυροχόιας και μεταλλοτεχνίας.

Έτσι οι μετωρικές μονές δεν αποτελούν μόνο ιερούς και σεβάσιμους χώρους, όπου επί έξι και πλέον αιώνες συνεχίζεται, χωρίς διακοπή, και τηρείται γνήσια και απαραράκτη η ορθόδοξη μοναστική μαρτυρία, αλλά είναι παράλληλα και μνημεία υψηλής τέχνης και ανεκτίμητα θησαυροφυλάκια της πνευματικής και πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Οι τοιχογραφίες των μονών

Τα περίφημα ζωγραφικά σύνολα του 16ου αιώνα και οι σπουδαίοι δημιουργοί τους

Του **Λάζαρου Δεριζιώτη**

*Προϊσταμένον της 7ης Εφορείας
Βυζαντινών Αρχαιοτήτων*

*«Α γαρ ο λόγος της ιστορίας διά της α-
γοής παρίστησι, τάντα γραφή σωπώσα
διά μνήσεως δείκνυσσι»*

Αγιος Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως,
PG 98, 172 C

ΣΤΙΣ Μονές των Μετεώρων διασώζε-
ται σήμερα η θρησκεία μας και η εξ
αυτής πνευματική παράδοσις. Συνέ-
βαλαν οι εγκαταβιούντες μοναχοί
στη διάσωση της τέχνης της αγιο-
γραφίας, αφού την εκαλλιέργησαν
και οι ίδιοι, επειδή πίστευαν ότι με
αυτόν τον τρόπο η παρουσία του Θε-
ανθρώπου καθίσταται φανερή σε ε-
μάς, όταν εισερχόμεθα στον ναόν, ό-
που ο «Θεός ενοικεί και περιπατεί».

Διεσώθη λοιπόν η παράδοσις της
αγιογραφίας ή της «ιστορήσεως» στο
χώρο των Μετεώρων από τον 12ον έ-
ως και τον 18ον αι. Το χρονικόν αυτό
διάστημα των έξι – επτά αιώνων είναι
σημαντικό για την ιστορίαν της ορ-
θοδόξου θρησκευτικής τέχνης, διότι
τα αντιπροσωπευτικά δείγματα –
μνημεία αποτελούν σταθμούς της ε-
ξελιξεως της εικονογραφίας, της τε-
χνοτροπίας και της εκφράσεως του
δόγματος.

Σκήτη των Σταγών

Το παλαιότερον μνημείον του χώ-
ρου των Μετεώρων είναι ο ναός της
Θεοτόκου της Δούπιανης, ο οποίος
ήταν το «Κυριακόν» της Σκήτης των
Σταγών. Η αρχαιότερα γραπτή μαρ-
τυρία περί του «πρώτου» της Σκήτε-
ως των Σταγών, δηλαδή του «Νεί-
λου», διασώζεται σήμερα στην κτιτο-
ρικὴν επιγραφήν του καθολικού της
Μονής της Υπαπαντής των Μετεώ-
ρων, όπου αναφέρεται το όνομά του
και η χρονολόγησις των αγιογρα-
φίων, το 1366.

Ο μικρός αυτός ναός της Μονής
της Υπαπαντής, αρχικώς της Αναλή-
ψεως, είναι από τα ολίγα διασωθέντα
μνημεία του 14ου αι., και αποτελεί
σταθμόν της εξελίξεως της ορθοδό-
ξου χριστιανικής τέχνης. Παρατηρώ-
ντας τις αγιογραφίες του μικρού αυ-
τού καθολικού διακρίνει κανείς λιτό-
τητα και απλοποίησιν, που είναι ά-
γνωστα στοιχεία της ακμαζούσης κα-
τά την περίοδον αυτήν, Μακεδονικής
Σχολής. Διαπιστώνεται επίσης μια
στροφή προς αρχαιότερα τεχνο-
τροπικά πρότυπα του 12ου και του
13ου αι., ενώ εντοπίζονται συχνά τα
εικονογραφικά πρότυπα της Μακε-
δονικής Σχολής.

Ο Α. Ξυγγόπουλος έγραψε στο έρ-
γο του «**Σχεδιάσμα ιστορίας της θρη-
σκευτικής ζωγραφικής μετά την άλω-
σιν**» ότι ο τεχνίτης των τοιχογραφιών
αυτών, τα εικονογραφικά και τεχνο-

**Ο Χριστός Βασιλεύς ένθρονος και η Παναγία «Παράκλησις». Τοιχογραφία του
1483. Ιερό (παλαιό καθολικό) της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου.**

τροπικά στοιχεία «τα απλοποίησε και
αφομοίωσε με εκείνα, τα οποία εις το
έργον του συνεχίζουν την παλαιάν
παράδοσιν».

Ο ερευνητής αυτός διατυπώνο-
ντας τη θεωρία του περί ενός άλλου
ρεύματος τέχνης, που εμφανίζεται
παράλληλως προς την «Μακεδονι-
κήν Σχολήν», το οποίον έχει χαρα-
κτήρα συντηρητικόν και λαϊκόν, πα-
ραθέτει μία σειράν παραδειγμάτων
αυτού του ρεύματος, στα οποία περι-
λαμβάνεται και η Μετεωρίτικη Μονή
και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το
ρεύμα αυτό είναι ο πρόδρομος της
κατά τον 15ον και 16ον αι., ακμασά-
σης «Κρητικής Σχολής».

Συμφώνως προς τον ανάδοχον της
ονομασίας της σχολής αυτής, G.
MILLET, «διακρίνεται η Κρητική από
την Μακεδονικήν, διότι προσκολλά-
ται εις την αρχαιότεραν παράδοσιν,
παρουσιάζει ευγένειαν, διαύγειαν,
λιτότητα και ιδεαλισμόν». Τα στοι-
χεία αυτά έρχονται σε αντίθεση προς
τον ρεαλισμόν και την φυσιοκρατι-
κήν αντίληψιν της Μακεδονικής α-
γιογραφίας.

Η Μονή λοιπόν της Υπαπαντής που
προαναγγέλλει, το 1366, την λεγομέ-
νην «Κρητικήν Σχολήν» συνυπάρχει
με τα περίφημα ζωγραφικά σύνολα
των σπουδαίων μονών του 16ου αι.
που διεσώθησαν στον μετεωρίτικο
χώρο και αποτελούν, μαζί με αυτά
του Αγίου Ορους, το σύνολο σχεδόν
των δειγμάτων της ακμής της «Κρη-
τικής Σχολής».

Αγιογραφίες

Ομως στην περιοχή των Μετεώ-
ρων διατηρείται σε καλή κατάσταση
ένα άλλο σύνολο στο οποίο διασώ-
ζονται αγιογραφίες του 1483. Η χρο-
νολόγησίς τους, που προέρχεται α-
πό την κτιτορικὴν επιγραφή, συμβάλ-
λει στην γνώση της εξελίξεως της
ορθοδόξου αγιογραφίας κατά τον
15ον αι.

Τα μνημεία της περιόδου αυτής,
και ιδιαιτέρως του β' ημίσεος του
15ου αι., είναι ελάχιστα και ως εκ
τούτου καθίσταται εμφανής η σπου-
δαιότητα του μετεωρίτικου μονα-
στηριού για την αγιογραφίαν της ε-

ποχής αυτής και του χώρου στον ο-
ποίον ευρίσκεται.

Οι αγιογραφίες αυτές διασώζονται
στο πρώτο καθολικόν της Μονής Με-
ταμορφώσεως που ιδρύθηκε τον
14ον αι. από τον Άγιον Αθανάσιον
τον Μετεωρίτη, οργανωτήν της μον-
αστικής πολιτείας των Μετεώρων
και εκτίσθη το 1445. Ως προαναφέρ-
θη «ιστορήθη» το 1483 και διατηρεί-
ται το μεγαλύτερον τμήμα της όλης
διακοσμήσεως, η οποία συμπληρώ-
θηκε ή ανανεώθηκε το 1552.

Σήμερα ή μάλλον από το 1545 το
μικρό αυτό καθολικό είναι το 1ο Βή-
μα του νέου που εκτίσθη το έτος αυ-
τό. Η διακόσμησις του παλαιού καθο-
λικού κατά τον Α. Ξυγγόπουλον εθε-
ωρήθη ως έργον της παρακμής της
«Μακεδονικής Σχολής», διότι ο αγιο-
γράφος και το συνεργείον του ηκολούθησαν το ρεύμα τούτο, πλην ό-
μως κατά μηχανικόν τρόπον, δηλ. ως
συνταγήν.

Νεώτερες απόψεις αποδίδουν το
έργον αυτό σε εργαστήριο που εργά-
ζεται στον Β.Δ. ελλαδικόν χώρο και
στα Βαλκάνια και φθάνει έως τη
Μολδαβία. Κατά τον ακαδημαϊκόν Ν.
Χατζηδάκη «... τα μέλη του εργαστη-
ρίου αυτού δεν ήταν καλλιτέχνες ι-
σοδύναμοι και ότι η κατηγορία των
μορφών και των σκηνών που ξεχωρί-
σαμε πρέπει να είναι έργο του "δα-
σκάλου", του αρχηγού του εργαστη-
ρίου και συνεπώς με βάση τα έργα
αυτά πρέπει να σταθμισθεί το επίπε-
δο του εργαστηρίου»⁽¹⁾.

Κατά τον ως άνω ακαδημαϊκόν η
φυσιογνωμική ομοιομορφία του αν-
θρώπινου τύπου είναι άσχετη με ο-
ποιαδήποτε βυζαντινή προσωπογρα-
φική παράδοση και τούτο αποτελεί ι-
διαίτερο χαρακτηριστικό. Τα άτονα
βλέμματα και η πλαδαρότητα των
προσώπων δεν προσδίδουν ιδιαίτερη
ευγένεια στις παραστάσεις, όμως υ-
πάρχουν και έντονες φυσιογνωμίες
και συγκεκριμένα προσωπογραφικά
χαρακτηριστικά. Επίσης ο κ. Μ. Χα-
τζηδάκης διακρίνει στοιχεία επαφής
με φραγκικούς τρόπους όχι μόνον
στην τεχνοτροπία και στην εικονο-
γραφία αλλά και σε πανοπλίες και οικιακά σκεύη. Γενικώς «ο χαρακτήρας
των αγιογραφιών του πρώτου καθο-
λικού της Μονής της Μεταμορφώσε-
ως είναι αντικλασικός με τάση να ξε-
φύγει από τα καθιερωμένα...»⁽²⁾.

Οι περίφημες αγιογραφίες των μονών του 16ου αι. και συγκεκριμένως του διαστήματος 1517-1560/61 αποδεικνύουν ότι στα Μετέωρα δημιουργείται ένα δεύτερον «Άγιον Ορος» ή η «Θηβαΐς» των Σταγών, αφού τα μοναστήρια, συμφώνως προς το «Σύγγραμμα ιστορικόν», χρονολογούμενον τον 16 αι., ή άλλως

Συνέχεια στη 16η σελίδα

Συνέχεια από τη 15η σελίδα

«Χρονικόν των Μετεώρων», ανέρχονται σε δεκατέσσερα χωρίς να υπολογίζονται και μερικά μικρά ή άλλα εγκαταλελειμμένα.

Θεοφάνης Στρελίτζας

Η αίγλη και η φήμη των μετεωριτικών μονών καθώς και η στενή πνευματική σχέση των με αυτές του Αθωνος είχε ως αποτέλεσμα να έλθει στην «Θηβαΐδα» των Σταγών ο μοναχός «άριστος αγιογράφος» Θεοφάνης Στρελίτζας. Το όνομά του το πληροφορούμεθα από την κτιτορική επιγραφή της Μονής του Αγ. Νικολάου του Αναπαυσά όπου αναφέρεται και η καταγωγή του: «Χειρ Θεοφάνι μοναχού του εν τη Κρίτι Στρελιτζά» (σημ. η επιγραφή είναι ανωρθόγραφη).

Στην ίδια επιγραφή αναφέρεται και η χρονολογία του πέρατος της «ιστορίας» του μικρού καθολικού της μονής αυτής, το έτος 1527. Δεν γνωρίζουμε το χρόνο της ανεγέρσεως της μονής αυτής, πιθανώς το μικρό παρεκκλήσιον του Αγ. Αντωνίου να ανάγεται στον 14ον αιώνα, καθώς είναι δυνατόν να συναχθεί από τα λίγα υπολείμματα αγιογραφίας που διατηρούνται.

Πλησίον του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά υψώνεται, στον επιβλητικό της βράχο, η Μονή Βαρλάαμ, κτίσμα κατά το 1541/42 των αδελφών ιερομονάχων Νεκταρίου και Θεοφάνη των Αψαράδων από τα Ιωάννινα.

Στην κτιτορική επιγραφή που διασώζεται στον κυρίως ναόν του καθολικού αναφέρεται το έτος «ΑΦΜΗ» ή από κτίσεως κόσμου «ΖΝΣΤ», δηλ. 1548. Δεν αναφέρεται όμως το όνομα του «ιστορήσαντος» αγιογράφου. Αντιθέτως στην επιγραφή που διατηρείται στη Λιτή του καθολικού αυτού, εκτός από τη χρονολογία της αποπερατώσεως της αγιογραφήσεως «ΑΦΞΣΤ» ή από κτίσεως κόσμου «ΖΟΔ», δηλ. 1566, αναγράφονται τα ονόματα των δύο τεχνιτών που κατήγοντο από τη Θήβα, του ιερέως και Σακελλαρίου Γεωργίου και του αδελφού του Φράγκου.

Η επιστημονική έρευνα απέδειξε ότι πρόκειται περί των αγιογράφων που διεκόσμησαν στην Ηπειρο το 1563 το καθολικόν της μονής του Αγίου Νικολάου της Κράψης, ενώ ο Φράγκος το 1568 μόνος του το καθολικόν της μονής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Κληματιά. Οι δύο αυτάδελφοί φέρουν το επώνυμον Κονταρής.

Απέναντι από τη μονή Βαρλαάμ, στον «Πλατύ Λίθο» είναι σκαρφαλωμένη η Μονή του «Μεγάλου Μετεώρου» ή της «Μεταμορφώσεως του Σωτήρος».

Προαναφέρθηκε η ιστορία της αρχιτεκτονικής της μονής αυτής δι' ολίγων. Θα προσθέσουμε εδώ ότι ο κτίτωρ, Άγιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης, μετά τον πρώτο ναόν που αφιέρωσε στη Θεομήτορα, ανήγειρε νέον, αφιερωμένον στην Μεταμόρφωσιν του Σωτήρος τον οποίον αποπεράτωσε ο διάδοχός του όσιος Ιωάσαφ το 1387/88, καθώς αναγράφεται στην επιγραφή που ευρίσκεται στον Β. τοίχο του Ι. Βήματος του σημερι-

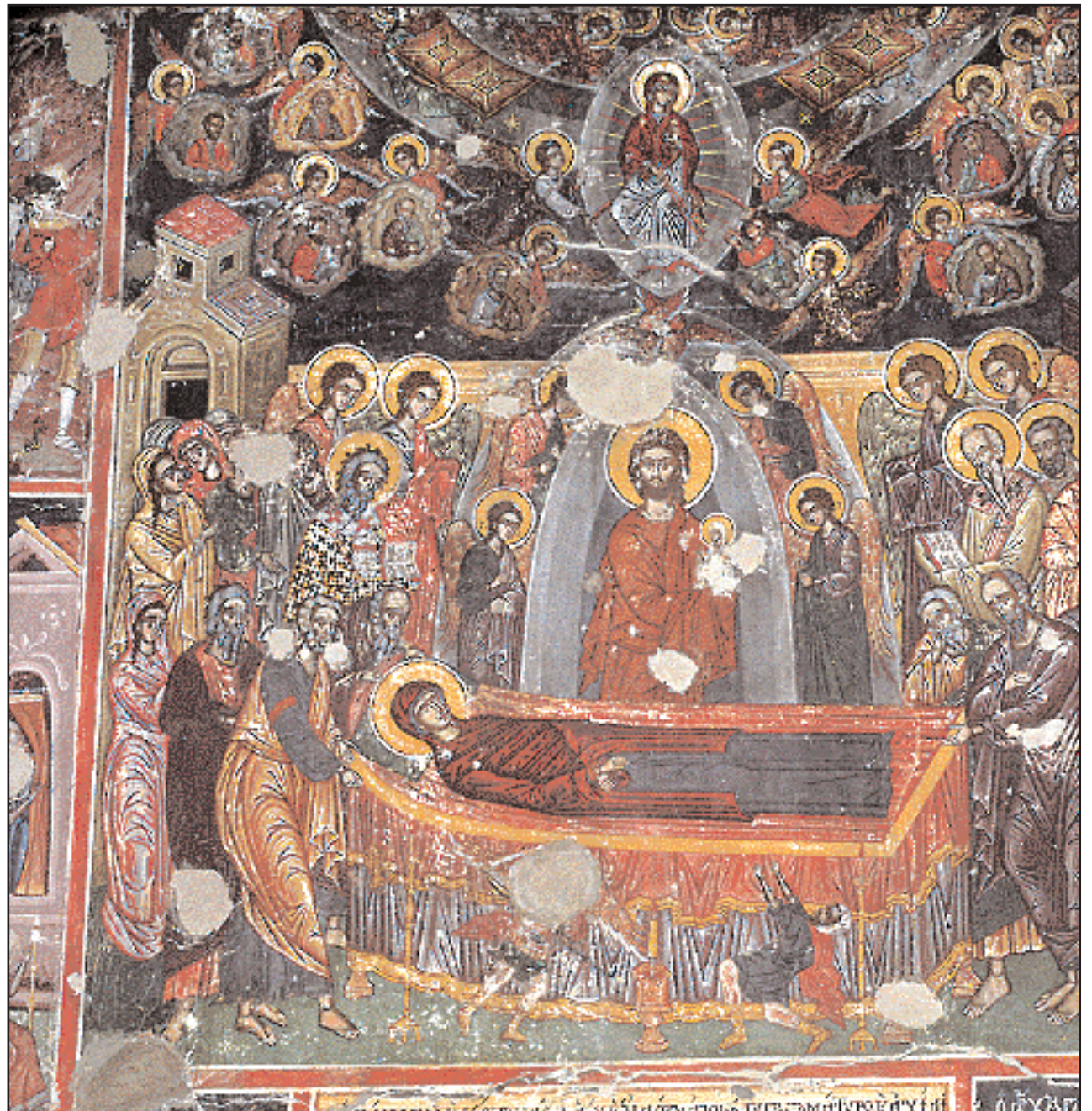
Συνέχεια στη 18η σελίδα

Ο αρχάγγελος Μιχαήλ. Τοιχογραφία του 1483. Ιερό (παλαιό καθολικό) της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου.

Μονή Βαρλαάμ. Ιερό του καθολικού. Τοιχογραφία του 1548, αποδιδόμενη στον Θηβαίο ζωγράφο Φράγκο Κατελάνο. Η Πλατυτέρα των Ουρανών ένθρονη και βρεφοκρατούσα ανάμεσα σε δύο αγγέλους.

Η Κοίμησις της Θεοτόκου. Μονή Αγίου Στεφάνου. Νάρθηκας (λιτή) παλαιού καθολικού. Τοιχογραφία (ΙΖ αι.).

Συνέχεια από τη 16η σελίδα

νού καθολικού, αλλά και στην εγχάρκτη που διατηρείται στο δίλοβο παράθυρο του Ι. Βήματος. Η τελευταία αναφέρει το όνομα μόνον του οσίου Ιωάσαφ, ενώ η πρώτη αμφοτέρων των κτιτόρων.

Το νέον καθολικόν, το σημερινόν, ανηγέρθη το έτος 1544/45 δηλ. συγχρόνως με αυτό της μονής Βαρλαάμ. Η χρονολογία αυτή διεσώθη στην εγχάρκτη επιγραφή άνωθεν της νέας εισόδου του καθολικού. Τέλος, η επιγραφή άνωθεν της εισόδου από τη λιτήν εις τον κυρίως ναόν μάς παρέχει την πληροφορίαν ότι ο ναός ανιστορήθη το έτος 1552, όμως και εδώ δεν αναγράφεται το όνομα του αγιογράφου.

Μεταξύ των μονών του Αναπαυσά και Βαρλαάμ υψώνεται, ως θεόρατος πύργος, ο βράχος τη Μονής Ρουσάνου.

Από την διαθήκην των ιερομονάχων κτιτόρων, Μαξίμου και Ιωάσαφ, αδελφών και καταγομένων από τα Ιωάννινα, συνάγεται ότι το καθολικόν που διασώζεται μέχρι σήμερα, ανηγέρθη το έτος 1545. Από την κτιτορικήν επιγραφήν πληροφορούμεθα ότι το έτος 1560/61 επερατώθη η «ιστόρησις» του καθολικού, καθώς και ότι ήτο αφιερωμένος εις την Μεταμόρφωσιν του Σωτήρος.

Σχετικά με την αρχιτεκτονική μορφή των καθολικών των μετεωρικών μονών απλώς θα σημειώσουμε ότι πλην του μικρού μονόχωρου ναύσκου της μονής του Αναπαυσά, τα καθολικά και των λοιπών τριών ανηγέρθησαν, κατά το παράδειγμα των αγιορειτικών καθολικών, δηλ. τρίκογχα ή αθωνικού τύπου.

Οι μονές των Μετεώρων δεν είναι γνωστές μόνον από τα αρχιτεκτονήματά τους: Οι αγιογραφίες όμως μαζί με την «έξαρση» της φύσεως δίδουν την εντύπωση ότι η ζωή και η πνευματική ζωή είναι ταυτισμένες και, είτε ευρίσκεται κανείς μέσα ή έξω από τις μονές, έχει ενώπιόν του τον θεάνθρωπον που του επιδαφιλεύει την γαλήνην και την αγάπην Του. Οι «αγιογραφίες» του υπαίθρου προετοιμάζουν την είσοδο στη μονή, όπου η ανθρώπινη αγάπη και φιλοξενία των εγκαταβιούντων εκεί οδηγεί τα βήματα στο καθολικόν, στο οποίον ο Τριαδικός Θεός εκφράζεται με κάθε μέσον, υλικόν ή πνευματικόν.

Οι αγιογραφίες είναι το πρώτο στοιχείο που μας βοηθεί να κατανοήσουμε τον Δημιουργόν, έστω και αν τις δούμε με τα μάτια της αισθητικής και όχι και με τα μάτια της καρδιάς. Το αρχιτεκτόνημα και οι χώροι του έχουν την μορφήν αυτήν για να δεχθούν την κατάλληλη διακόσμηση σε κάθε ένα μέρος τους. Δεν είναι τυχαίο το εικονογραφικόν πρόγραμμα, που καθιερώθηκε κατά τον 11ον αι. και εμπλουτίσθηκε στους μεταγενέστερους χρόνους, αφού ο ρόλος της αγιογραφίας είναι διδακτικός, αποκαλυπτικός, είναι η έκφρασις του θείου, το οποίον το έχεις εμπρός σου και μαζί του ζεις τα δρώμενα μέσα στον ναό.

Θεοφάνης ο Κρης

Το πνεύμα και το νόημα αυτό συνειχίζον να παρέχουν οι αγιογραφίες και του 16ου αι. που διεσώθη-

Ο ληστής στον παράδεισο (λεπτομέρεια από την παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας). Τοιχογραφίας του έτους 1560. Νάρθηκας (λιτή) της Μονής Ρουσάνου.

καν στα περισσότερα μοναστήρια των Μετεώρων. Το ρεύμα που εχαρακτηρίσθη ως «Κρητική Σχολή», του οποίου η άνθησις εμφανίζεται, ως προς την εντοίχια διακόσμηση, τον αιώνα αυτόν, εισήγαγε στον ελλαδικό χώρο ο «Θεοφάνης ο Κρης», που αγιογραφεί το 1527 το μικρόν καθολικόν του Αγίου Νικολάου. Μέχρι σήμερα ο «άριστος αγιογράφος» θεωρείται ο πρώτος διδάσκαλος, μετά τον οποίον όλοι οι επόμενοι «ακινητούν στην ρουτίνα» όπως έγραψε ο ερευνητής G. Millet το 1916.

Το έργο του Θεοφάνους του Κρητός αρχίζει το 1527 στα Μετέωρα. Στην μονήν αυτή, που θεωρείται ως πρωτόλειον έργο του ο ζωγράφος μάς αποδεικνύει το σπουδαίο ταλέντο του. Κατορθώνει να αναπτύξει τις σκηνές και τις μεμονωμένες μορφές του εικονογραφικού προγράμματος με αξιοθαύμαστον τρόπον. Ο μικρός ναός της μονής αυτής δεν είναι ο κατάλληλος για να αναπτυχθεί το καθιερωμένον εικονογραφικόν πρόγραμμα: «παρ' όλα ταύτα όμως ο αγιογράφος κατορθώνει να δώσει την εντύπωση ότι οι μικρές διαστάσεις του ναού δεν τον εμποδίζουν να παραθέσει τις πολλές σκηνές και τους ολόσωμους αγίους, ως ο ναός να ήταν ο κατάλληλος αρχιτεκτονικός τύπος, δηλαδή ο τρίκογχος, ο αθωνίτικος.

Εξετάζοντας τις θεοφάνειες αγιογραφίες του Αναπαυσά παρατηρούμεν ότι ως προς την τεχνικήν και την τεχνολογίαν ο τοπογράφος ακολουθεί την παράδοσιν που την εγνώρισε προφανώς στην πατρίδα του την Κρήτην. Παράλληλως όμως προς αυτήν διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιεί στην τοιχογραφία την τεχνικήν των φορητών εικόνων, δηλαδή ζωγραφίζει επί των τοίχων, ως εάν να εξωγράφιζε φορητές εικόνες. Η παράλληλη χρήσις δύο διαφορετικών τεχνικών αποδεικνύει ότι ο Θεοφά-

νης δεν έχει αποκρυσταλλώσει την ιδικήν του τεχνικήν και τεχνολογίαν, πράγμα το οποίον και θα κατορθώσει αργότερα στο Άγιον Όρος με αποκορύφωμα το έργο του στη Μονή Σταυρονικήτα (1546), όπου και θα αποδείξει την σπουδαίαν ικανότητά του να αφομοιώνει απολύτως δυτικά πρότυπα σκηνών και να τα αποδίδει εξόχως, κατά τον ορθόδοξον τρόπον.

Φράγκος Κατελάνος

Όπως προαναφέρθη, ο G. Millet έγραψε ότι οι μετά τον Θεοφάνην αγιογράφοι «ακινητούν στην ρουτίνα» ως προς την εικονογραφίαν. Όμως, η μετά το 1916 έρευνα και ειδικότερα της τελευταίας δεκαετίας απέδειξε ότι παρά τον ισχυρισμόν του Γάλλου σοφού, η «ρουτίνα» αρχίζει να εξαφανίζεται. Αρχίζει να εμφανίζεται και ένα άλλο ρεύμα, που κινείται όμως εντός των αρχών της λεγόμενης «Κρητικής Σχολής» και παρουσιάζει νέους τύπους, νέες συνθέσεις και εν πάση περιπτώσει κάτι διαφορετικό, παράλληλον όμως προς τον Θεοφάνην.

Δείγμα αυτού του ρεύματος είναι η αγιογράφησις του καθολικού της μονής Βαρλαάμ σε δύο διαφορετικές εποχές. Μερικοί ερευνητές έχουν ισχυρισθεί ότι ο αγιογράφος του κυρίως ναού και του Ι. Βήματος είναι ο εκ Θηβών - Φράγκος Κατελάνος. Το όνομα του ζωγράφου αυτού είναι γνωστόν από την επιγραφήν του παρεκκλησίου του Αγ. Νικολάου της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Ορους, που χρονολογείται, το 1560. Μερικές, μέχρι τώρα συγκρίσεις των δύο αυτών έργων πιθανώς οδηγούν στη διατύπωσιν της υποθέσεως που προελέχθη. Το 1548 λοιπόν, ίσως ο Φράγκος Κατελάνος διακοσμήσει το καθολικόν της Μονής Βαρλαάμ. Εδώ διαπιστώνουμε ότι ο αγιογράφος δέχεται και χρησιμοποιεί απ' ευθείας δυ-

τικά πρότυπα ως π.χ. στη σκηνή της Μεταμορφώσεως, όπου οι προφήτες Μωυσής και Ηλίας προσέρχονται στο όρος Θαβώρ επί νεφελών. Επίσης στην Γέννησιν του Χριστού η Παναγία παρίσταται γονυπετής πλησίον της φάτνης.

Αυτές και άλλες καθαρές δυτικές επιδράσεις διαπιστώνονται μόνον στις συνθέσεις, ενώ στους μεμονωμένους αγίους ο ζωγράφος είναι συντηρητικός, ευρίσκεται μάλιστα πολύ πλησίον στην ορθόδοξον παράδοσιν. Ο αγιογράφος αυτός βεβαίως δεν κατορθώνει να ξεφύγει από την επίδρασιν του Θεοφάνους, πλην όμως επιχειρεί και τους δικούς του νεωτερισμούς, όπως επίσης, πλην των εικονογραφικών διαφορών, επιχειρεί και το κατορθώνει, οι χρωματικές αντιθέσεις να είναι περισσότερο μαλακές από αυτές του Θεοφάνους και το χρώμα διαφορετικής ποιότητας.

Επηρεασμένες από το πνεύμα των αγιογραφιών του κυρίως ναού και του Ι. Βήματος είναι οι τοιχογραφίες της λιτής του καθολικού αυτού που η αγιογράφησις του επερατώθη το 1566. Όπως έχει γραφεί πιο πάνω, οι αγιογράφοι είναι δύο αδελφοί οι οποίοι ομοίως κατάγονται από τη Θήβα όπως και ο Φράγκος Κατελάνος. Το έργο των δύο αυτών αδελφών κυρίως είναι γνωστόν στην Ηπειρο. Στο μετεωρίτικο μοναστήρι διαπιστώνεται ότι και αυτοί ακολουθούν την Κρητικήν Σχολήν.

Τα δύο αυτά μοναστήρια μάς παρέχουν λοιπόν τους δύο καλλιτεχνικούς άξονες που θα αναπτυχθούν εντός των «αρχών» της λεγόμενης «Κρητικής Σχολής» και το κάθε ένα από αυτά θα ακολουθήσει τον δρόμον του.

Ο Θεοφάνης μετά τα Μετέωρα επιστρέφει (:) στο Άγιον Όρος όπου καθιερώνεται πλέον ως «άριστος ζωγράφος». Λίγοι διάδοχοί του είναι επώνυμοι, που δεν είναι απαραίτητον όμως να τον ακολουθούν κατά πόδας. Ενας εξ αυτών είναι και ο αγιογράφος του νέου καθολικού της Μονής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, που πιθανώς είναι ο ίδιος με την αγιογράφον της μονής Ρουσάνου.

Όπως εγράφη, το νέον καθολικόν της Μονής της Μεταμορφώσεως αγιογραφήθηκε το 1552. Μια απλή σύγκρισις προς το όλον έργο του Θεοφάνους του Κρητός αποδεικνύει χωρίς ενδοιασμούς, ότι ο αγιογράφος αυτός επηρεάζεται ως προς την εικονογραφίαν σχεδόν απόλυτα από τον Κρητικό ζωγράφο. Το ίδιο μπορούμε να ισχυρισθούμε και για την εικονογραφίαν της μονής Ρουσάνου του 1560/61.

Στο σημείον αυτό όμως θα πρέπει να ξεφύγουμε από τα όρια της μετεωρίτικης περιοχής και να μεταφερθούμε λίγο δυτικότερα, μέχρι τη μονή του Αγίου Βησσαρίωνος ή αλλιώς του «Δούσιου». Το καθολικόν της μονής αυτής ανηγέρθη το 1544/45 και αγιογραφήθηκε το 1558, δηλ. έξι χρόνια μετά από το καθολικό της Μεταμορφώσεως των Μετεώρων και δύο-τρία χρόνια πριν από αυτό της μονής Ρουσάνου.

Η αναφορά μας στην μονήν του Αγίου Βησσαρίωνος εκρίθη απαραίτητη, διότι οι εικονογραφικές, τεχνολογικές και αυτές της τεχνικής της

αγιογραφίας και των τριών μονών συγγένειες παρουσιάζουν εκπληκτική ομοιότητα σε τέτοιο σημείο ώστε εάν παραθέσει κανείς φωτογραφίες μιας οποιασδήποτε συνθέσεως, που υπάρχει και στα τρία αυτά καθολικά, πολύ δύσκολα θα μπορέσει, ακόμη και ο ασχολούμενος με αυτά, να ταυτίσει τις φωτογραφίες αυτές με τις αντίστοιχες μονές.

Οι αγιογράφοι των δύο μετεωρίτικων μοναστηριών δεν είναι γνωστοί. Της μονής όμως του Αγίου Βησσαρίωνος γνωρίζουμε, από ένα χειρόγραφο που εδημοσιεύθη προ εικοσαετίας, το όνομα του αγιογράφου και την καταγωγήν του⁽³⁾. Ο αγιογράφος λοιπόν της μονής αυτής ονομάζετο «Τζώρτζης» και κατήγετο από την Κωνσταντινούπολη.

Μία πρώτη εκτίμηση των παρατηρήσεών μας επί των αγιογραφιών των τριών καθολικών μάς οδηγεί στη σκέψη ότι πιθανότατα πρόκειται περί του ίδιου αγιογράφου, ο οποίος διακοσμεί τα καθολικά αυτά μαζί με το συνεργείο του που αποτελείται από ικανούς τεχνίτες.

Ο αγιογράφος Τζώρτζης

Όπως προείπαμε, ο ζωγράφος των μετεωρίτικων μοναστηριών επηρεάζεται έντονα από τον Θεοφάνη ως προς την εικονογραφία. Διαφοροποιείται, όμως, από αυτόν, κατά κάποιον τρόπον ως προς την χρωματική κλίμακα και την τεχνική. Εάν οι μέχρι στιγμής παρατηρήσεις μας πε-

ρί του ίδιου ζωγράφου, αποδειχθούν αργότερα ως βέβαιαι, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι το πρώτον έργο του είναι η αγιογράφησης της Μονής της Μεταμορφώσεως, όπου η χρωματική του κλίμακα είναι πλούσια, οι τόνοι των διαβαθμίσεων είναι πολλοί και λεπτών αποχρώσεων και οι αντιθέσεις πολύ μαλακές, που θυμίζουν παραδοσιακά πρότυπα.

Το σχέδιόν του είναι πολύ καλό και το ιδιαίτερον χαρακτηριστικόν είναι οι γραπτές οδηγίες που γράφει επί της ζωγραφικής επιφανείας, όχι πάντοτε διακριτικά, με τις οποίες καθοδηγεί τους συνεργάτες του ως προς τα υποδείγματα που πρέπει να έχουν υπ' όψιν των, όταν εκτελούν μίαν συγκεκριμένην εργασίαν ή ως προς τα υλικά που πρέπει να προμηθευθούν και χρησιμοποιήσουν. Εις τον τρούλλον π.χ. της μονής της Μεταμορφώσεως ο αγιογράφος παραγγέλλει «ασβέστης αγειορίτικος» ή δοκιμάζει το σχέδιόν του, σκιτσάροντας μερικές μορφές.

Επίσης, στο εσωρράχιο ενός των παραθύρων του τρούλλου της Μονής του Αγίου Βησσαρίωνος, ζωγραφίζει, σε μικρογραφία, μορφές αγίων που τις θεωρεί υποδείγματα και δίδει γραπτές εντολές για τον τρόπον εκτελέσεως των αντιστοιχών περιπτώσεων στον ναόν. Τέλος, πολλά τέτοια παραδείγματα παρατηρούμε και στην Μ. Ρουσάνου. Η ομοιότητα των γραμμάτων και εν γένει ο τρόπος αυτός της επικοινωνίας, που είναι, εξ όσων γνωρίζω, μοναδικός στην ιστορία των μνημείων της πε-

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Καθολικό. Τοιχογραφία του 1552. Ο εν Κανά γάμος: «Λέγει αυτοίς ο Ιησούς: γεμίσατε τας υδρίας ύδατος». Τοιχογραφία του 1552. Καθολικό της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου.

ριοχής της Θεσσαλίας, συνηγορούν στην παρατήρησίν μου ότι πρόκειται περί του «Τζώρτζη», ο οποίος διεκόσμησε και τις τρεις αυτές μονές.

Λίγα αλλά σημαντικά είναι τα δείγματα της αγιογραφίας του 17ου αι., που διεσώθησαν στις μετεωρίτικες μονές. Στη μονή Βαρλαάμ υπάρχει κατάγραφον, το παρεκκλήσιον των Τριών Ιεραρχών, το οποίον εκτίσθη στην θέσιν παλαιότερου ομώνυμου ναΐσκου, που είχε κατασκευάσει ο πρώτος οικιστής του βράχου αυτού, ο Βαρλαάμ.

Το σημερινόν ανηγέρθη το έτος 1627 και αγιογραφήθηκε το 1637 από «τον ιερέα εκ Σταγών», την σημερινήν Καλαμπάκα, Ιωάννην με βοηθούς του υιού του, ως αναφέρει η κτιτορική επιγραφή. Στο παρεκκλήσιον αυτό εικονίζονται οι 24 οίκοι του Ακαθίστου Υμνου, σκηνές από τον βίον του Χριστού, η Κοίμησις του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, καθώς και αυτή του οσίου Εφραίμ του Σύρου. Ο αγιογράφος χρησιμοποιεί τεχνικήν και τεχνοτροπίαν της «Κρητικής Σχολής» αλλά πλέον τυποποιημένην. Επίσης και ως προς τα εικονογραφικά θέματα φαίνεται ότι επηρεάζεται από αυτά της γειτονικής μονής του Αναπαυσά ή από πρότυπα της Παλαιολογείου περιόδου ή και προ αυτής.

Επίσης ενδεικτικώς θα προσθέσουμε τις τοιχογραφίες του μικρού ναΐσκου, άλλοτε καθολικού αφιερωμένου στον Άγιον Στέφανον της ομωνύμου μονής των Μετεώρων, καθώς και της Λιτής του καθολικού της μονής της Αγίας Τριάδος που αγιογραφήθηκε το 1692. Τέλος, χαρακτηριστικά δείγματα της αγιογραφίας του 18ου αι. απαντώνται στον κυρίως

ναόν και το Ι. Βήμα της Μονής της Αγ. Τριάδος, του έτους 1741, που αγιογράφησαν οι αδελφοί Αντώνιος ιερεύς και Νικόλαος συμφώνως προς την κτιτορικήν επιγραφήν.

Στον 18ον επίσης αιώνα ανάγονται και οι τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου που ευρίσκεται προσκολλημένο στην Ν.Α. γωνίαν του καθολικού της Μονής της Μεταμορφώσεως.

Από τις παραπάνω αδρές γραμμές παρατηρεί πλέον κανείς την ιδιαίτεραν σημασίαν που έχει για την εξέλιξιν της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αγιογραφίας ο χώρος αυτός. Τα Μετέωρα δεν είναι τόπος συγκεντρώσεως επισκεπτών, είναι χώρος στοχασμού και ανατάσεως. Δεν είναι τυχαίον ότι ο Γάλλος περιηγητής του περασμένου αιώνου, Rouquerville αποδίδει τους στίχους του Λαμαρτίνου σε αυτούς τους βράχους:

«Εδώ έχονται ν' αποθάνουν οι τελευταίοι θόρυβοι τον κόσμον.

Ναυτικοί χωρίς άστρο, προσορμισθήτε- αυτό είναι το λιμάνι.

Εδώ η ψυχή βυθίζεται σε μια ειρήνη βαθεία,

κι αυτή η ειρήνη δεν είναι ο θάνατος».

Σημειώσεις:

1) Μ. Χατζηδάκης - Δ. Σοφινός: «Το Μεγάλο Μετέωρο, Ιστορία και Τέχνη», Αθήνα 1990.

2) Ειδική μελέτη περί της διακοσμήσεως αυτής αποτελεί η διδακτορική διατριβή της κ. Ε. Γεωργιτσουγιάννη, «Les peintures murales du Vieux Catholicon du Monastere de la Transfiguration aux Meteores (1483) Paris 1987, Αθήνα 1994.

3) Γ. Βελένης: «Πρώτες πληροφορίες για ένα ζωγράφο του 16ου αι. από την Κωνσταντινούπολη». Α.Π.Θ., Επιστημονική Επιτηρής της Πολυτεχνικής Σχολής - Τμήμα Αρχιτεκτόνων Στ' 2 (1974) σ. 93-98 πιν. 1-4.

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Καθολικό. Τοιχογραφία του 1552. Η βρεφοκτονία: «Τότε Ηρώδης... ανείλε πάντας τους παΐδας τους εν Βηθλεέμ και εν πάσι τοις ορίοις αυτής από διετούς και κατωτέρω... Φωνή εν Ραμά ηκούσθη, θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς».

Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά. Νάρθηκας. Τοιχογραφία του 1527, του Κρητικού ζωγράφου Θεοφάνη. Ο Αδάμ στον Παράδεισο ονοματοθετεί τα διάφορα ζώα και πτηνά: «Και εκάλεσεν Αδάμ ονόματα πάσι τοις κτήνεσι και πάσι τοις πτεριοίς του ουρανού και πάσι τοις θηρίοις του αγρού».

Στρατιωτικοί άγιοι (Γεώργιος ο Καπάδοξ, Δημήτριος ο μέγας δουξ και Νέστωρ) με ιδιόμορφα καπέλα. Τοιχογραφία του 1483. Ιερό (παλαιό καθολικό) της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου.

Της Παρής Σπίνου

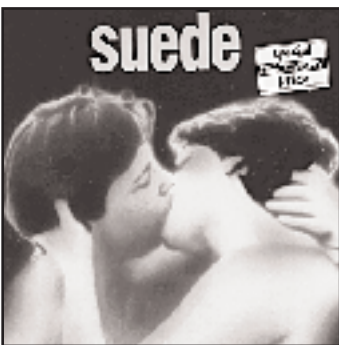
Νέα συγκροτήματα από τις δυο αντίθετες όχθες του Ατλαντικού κατορθώνουν με τα παρθενικά τους LP να κατακτήσουν τις κορυφές των «τσαρτς». Τα σημάδια δείχνουν ότι οι «4 Non Blondes» και οι «Suede» δεν θα γίνουν πυροτεχνήματα στον ουρανό της μουσικής βιομηχανίας.

● **4 NON BLONDES** «*Bigger, better, faster, more*» (Warner). Από το Σαν Φρανσίσκο προέρχονται τα τέσσερα μέλη του συγκροτήματος που διατυμπανίζουν ότι δεν είναι ξανθά. Δεν είναι μια απέχθεια προς το ξανθό χρώμα αλλά μια ιδεολογία ενάντια σε κάθε τι «ανάλαφρο»

δηλώνουν οι «4 N.B.», που το πρώτο άλμπουμ τους έγινε πλατινένιο στις ΗΠΑ και χρυσό στην Αγγλία, τη Γερμανία, τη Σουηδία. Οι «4 N.B.» αναμειγνύουν τον ρυθμό της φορκ με τον ηλεκτρισμό της ροκ και την ευαισθησία των μπλουζ, δίνοντας ένα δυναμικό τελικό αποτέλεσμα. Απόδειξη, το γνωστό τραγούδι τους «What's up» που ερμηνεύει η κινητήρια δύναμη του συγκροτήματος, τραγουδίστρια και συνθέτις Λίντα Πέρι. Η φωνή της, όντως ξεχωριστή, είναι κάτι μεταξύ Τζάνις Τζόπλιν, Ρόμπερτ Πλαντ και Αέλ Ρόουζ. Η ίδια πάντως δεν παρεξηγείται, δηλώνει ότι ευτυχώς μέχρι σήμερα δεν την έχουν συγκρίνει με πρόσωπα που αντιπαθεί.

● **SUEDE** «*Suede*» (Sony). Μπορεί αρχικά οι Σουέντ να προκαλέσουν θόρυβο με το εξώφυλλο του δίσκου τους. Ένα ζευγάρι απροσδιόριστου φύλου που φιλιέται. Ωστόσο, το περιεχόμενο δεν απογοητεύει. Με επιρροές, όπως δηλώνουν, από τους Τι-Ρεξ, Πριτέ-

ντες, Σμιθς και Ντ. Μπάουι, επιλέγουν στοιχεία από τις μουσικές κατευθύνσεις των τριών τελευταίων δεκαετιών, διαμορφώνοντας τον ιδιαίτερο ήχο τους.

Μελωδία, εσωτερικότητα, νοσταλγικοί τόνοι χαρακτηρίζουν στο σύνολό του, τον πρώτο δίσκο των Σουέντ, ενώ η φωνή του Μπρετ Αντερσον «δένει» αρμονικά με τις συνθέσεις.

«Λόγω φάτσας»

Το έργο του Γιώργου Διαλεγμένου στο «Απλό Θέατρο»

Του Σπύρου Παγιατάκη

ΑΠΟ ΤΗ Νόρμα Ντέσμοντ της «Λεωφόρου της Δύσεως» μέχρι την αυτοβιογραφία της Σπεράντζα Βρανά, απ' ό,τι προϋπήρχε κι απ' ό,τι (όπως δείχνουν τα φαινόμενα) έπεται, οι νοσταλγικές αναδρομές σε λιγότερο ή περισσότερο επιτυχημένους πρωταγωνιστές του show business φαίνεται να ασκούν μια ιδιαίτερη έλξη στο πλατύ κοινό.

Η ιστορία ενός ντουέτο -δύο αδελφών συγκεκριμένα, η μία θεατρίνα μπουλουκιών, η άλλη ακόλουθός της στο παρασκήνιο- που διανύει τα γηρατειά του με παλιές αναμνήσεις, μ' έναν γάτο τον οποίο καταπιέζουν σεξουαλικά κι έναν μισότρελο αδελφό, δανεισμένο από το «Αρσενικό και παλιά δαντέλα», προσφέρει στον Γιώργο Διαλεγμένο ένα πρώτης τάξεως υλικό για να φιλοκεντήσει ατμόσφαιρες και καταστάσεις, όπως μονάχα αυτός, απ' όλους τους συγχρόνους μας συγγραφείς, γνωρίζει να επιμελείται με τέτοια σχολαστική λεπτομέρεια.

«Λόγω φάτσας» επιλέγονται δύο караβοτσακισμένοι, απόμαχοι αρτίστες από τη -γνωστή για το επιούσιο κιτς της- σημερινή τηλεόραση. Για ένα -στο έπακρο μεγεθυμένο στην υπερβολή του- διαφημιστικό σποτ. Το τέλος δεν μπορεί να είναι, βέβαια, ευτυχές. Η σύγκρουση των εποχών είναι βίαιη και εμφορούμενη από ένα αρκετά κοινοτοπο ηθικό διδάγμα: κάθε πέροι και καλύτερα. Δεν είναι φυσικά η «υπόθεση», η μη-πλοκή που κάνει -όπως και στα προηγούμενα τέσσερα έργα- τα θεατρικά του Γιώργου Διαλεγμένου τόσο απολαυστικά, τόσο διαχρονικά, τόσο -παρα τα φαινόμενα- ελάχιστα ηθογραφικά. Το σημαντικό είναι μάλλον αυτό που δεν λέγεται, αυτό που υποβόσκει, το μη συνειδητά εκφρασμένο που απλώνεται σαν την ομίχλη μέσα από τα κείμενά του, για να καταλήξει στην πλατεία, ν' αγκαλιάσει τον θεατή και να τον φιλομεθύσει. Μια από τις ελάχιστες -φαντάζομαι- περιπτώσεις όπου ο συγγραφέας βρίσκει με παρόμοιο τρόπο το στόχο του.

Κι όπως και στο χορό ή τη μουσική μία καταγραμμένη παρτιτούρα ή μία χορογραφία δεν σημαίνει απολύτως τίποτα όταν έχεις να κάνεις με ανεκπαίδευτους και δίχως ταλέντο και ευαισθησία ερμηνευτές, έτσι και τα έργα του Διαλεγμένου είναι εκ προοιμίου καταδικασμένα αν τύχει και κατοπέσουν σε ανύποπτα χέρια και σε στόματα τα οποία παίρνουν κατά λέξη κάθε φράση του κειμένου.

Ο Αντώνης Αντύπας ανήκει στους -ελάχιστους- σκηνοθέτες των χαμηλών τόνων. Σ' αυτούς δηλαδή που

Η Αλέκα Παϊζή δημιούργησε μια από τις πλέον σημαντικές ερμηνείες της στην παράσταση του έργου «Λόγω φάτσας» του Γιώργου Διαλεγμένου.

δεν κυκλοφορούν με εμβρουλικό προκειμένο να εκμαιεύσουν άμμεσες και έμμεσες φαντασμαγορίες προς εντυπωσιασμό του κοινού τους. (Κι αυτοί είναι οι περισσότεροι!). Είναι ο σκηνοθέτης των σιωπών, του ρυθμού, της άγλυκης ευαισθησίας. Με δυο λόγια αυτός που αποζητούσε το κείμενο του Διαλεγμένου. Κατόρθωσε να δημιουργήσει χαρακτηρισές από ήρωες οι οποίοι κινδυνεύουν τραγικά να πέσουν στην παγίδα των τύπων.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Δεν υπάρχει πιο άχαρη κατάσταση για έναν ηθοποιό από το να επωμισθεί στη σκηνή μια κλινική περίπτωση. Όπως είναι ο ρόλος του Κώστα Κοκκάκη, ο οποίος στο έργο είναι ο μισσαλαμένος αδελφός των δύο γεροντοκόρων.

Όμως ακόμα και σ' αυτήν την περίπτωση ο Κοκκάκης δείχνει να οδηγήθηκε σε δρόμους όπου υποβόσκει η μικρή τραγωδία ενός ισχύοντος ανθρώπινου χαρακτήρα. Λοξοδρόμησε αριστοτεχνικά από τη νάρκη που καιροφυλακτούσε.

Αλλωστε εδώ όλοι οι ρόλοι είναι «ακροβατικά» γραμμένοι. Όλοι τους ισορροπούν πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί, έχοντας από κάτω το απειλητικό χάος της καρικατούρας και της γελοιοποίησης. Το ότι οι καλές -πλην βεβαρημένες από την προηγούμενη πορεία τους με συχνό φορμαλισμό- Αλέκα Παϊζή και Ντενίζ Μπαλτσάβια κατορθώνουν να αποβάλλουν κάθε στοιχείο γεροντοκοριστικής γραφικότητας από πάνω τους, να αστρά-

ψουν από εξυπνάδα και χιούμορ, να κάνουν τον θεατή να τις αναγνωρίσει σαν τις κατ' εξοχήν «θετικές ηρωίδες», φανερώνει ότι εκτός από το ταλέντο και την προσωπική γνώση τους πάνω στην τεχνική του στησίματος ενός ρόλου, βοηθήθηκαν σημαντικά και από το τρίτο μάτι του αισθαντικού σκηνοθέτη, ο οποίος συνέβαλε ώστε και οι δυο τους να δημιουργήσουν μία από τις πλέον σημαντικές ερμηνείες τους.

Το ίδιο ισχύει και για τον Σπύρο Καλογήρου, στον πιο ριψοκίνδυνο -για τη γραφικότητά του- ρόλο του έργου. Ο τώως κατάδικος / Άγιος Βασίλης του, έδωσε ένα ουσιαστικό περιεχόμενο στο τι μπορεί να σημαίνει μια γνήσια τραγικοκωμική κατάσταση.

Έχοντας απέναντί τους παρόμοιες ερμηνείες, το ζευγάρι των νεώτερων ηθοποιών (Χάρης Σώζος και Λουκία Στεργίου) φαντάζει περισσότερο επιφανειακό και επιτηδευμένο απ' ό,τι πράγματι είναι.

Στην προβληματική σκηνή του «Απλού Θεάτρου» ο Γιώργος Πάτσας κατασκεύασε ένα δύο τόνων υψηλότερα απ' ό,τι θα 'πρεπε περιγραφικό σκηνικό, του κλειστού κόσμου των ανθρώπων που ζουν ακόμα στο παρελθόν τους.

Ποιος το λέει ότι χαρακτηριστικό των γεροντοκόρων είναι να ζούνε διαρκώς στο ημίφως, κ. Σινάνο;..

Μικρές γκρίνιες, για μια πραγματικά απολαυστική παράσταση, ενός σημαντικού σταθμού στην πάμφτωχη σύγχρονη ελληνική δραματουργία.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

Λουκά Γ. Μάνδαλου – Βασίλη Πολ. Παπαχρίστου «Διδακτικές διαδικασίες παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου», εκδόσεις «Προοπτική», Αθήνα, σ.σ. 183.

Το έργο αυτό μαζί με άλλα δύο βιβλία των εκδόσεων «Προοπτική», τη «Γραπτή έκφραση, γραμματική» για την Β' και την Γ δημοτικού, προτείνει νέους τρόπους διδασκαλίας της γλώσσας αφ' ενός με επινόηση ιστοριών που βασίζονται σε λέξεις – κλειδιά οι οποίες πυροδοτούν τη φαντασία και αφ' ετέρου με ιστορίες από εικόνες οι οποίες αποτελούν πεδίο δημιουργικής έκφρασης.

Ιστορίες από τον Ηρόδοτο «Ο άλαλος γιος του Κροίσου» μετ. Βαγγέλης Ραπτόπουλος, εκδόσεις «Καστανιώτη», Αθήνα 1993.

Συνεχίζοντας την επιτυχημένη κομψή σειρά των εκδόσεων «Καστανιώτης» την οποία εικονογραφεί ο Μανώλης Σ.Α. Ζαχαριωνάκης, ο Βαγγέλης Ραπτόπουλος προσθέτει στο «Δαχτυλίδι του Πολυκράτη» και στη «Γυναίκα του Κανδαύλη», τον «Άλαλο γιο του Κροίσου» και τον «Αμασι ή τα τόξα». Μεταφράζει επίσης από τους διαλόγους του Λουκιανού τον «Ίξιονα» και αποσπάσματα από τη σκέψη του Ηρόδοτου.

Γκυ ντε Μωπασάν «Διηγήματα», μετ. Φοίβος Ι. Πιομπίνος, εκδόσεις «Ηριδανός», Αθήνα 1993, σ.σ. 301.

Πέρυσι συμπληρώθηκαν εκατό χρόνια από το θάνατο του Γκυ ντε Μωπασάν. Τρία χρόνια μετά την υποδειγματική μετάφραση της ποίησης

του Ουγκαρέτι, ο Φοίβος Πιομπίνος παρουσιάζει τη μετάφραση είκοσι δύο διηγημάτων του σημαντικού Γάλλου διηγηματογράφου, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στον εορτασμό του Ετους Μωπασάν, το οποίο πέρασε μάλλον απαρατήρητο στη χώρα μας. Την εξαιρετικά φροντισμένη έκδοση συνοδεύουν σημειώσεις, χρονολόγιο καθώς και ένα παράρτημα με επαναδημοσίευση τεσσάρων κειμένων των Κ. Παλαμά, Αγγ. Τερζάκη, Γ. Πράτσια και Μ. Αυγέρη.

Robert van Gulik «Το περιδέραιο της πριγκίπισσας», μετ. Τάκης Κίρκης, εκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα 1993, σ.σ. 221.

Η Ποταμούπολη βρίσκεται πολύ κοντά στο Ανάκτορο των Νεφών. Η ήρεμη παραποτάμια πόλη υπόσχεται λίγες μέρες ανάπαυσης στον δικαστή Τι. Μια τυχαία συνάντηση ωστόσο με έναν μοναχικό ταοίστη και ένα φοιτητικό πτώμα που ανασύρεται από το ποτάμι, κάνει τον δικαστή να αντιμετωπίσει ένα από τα δυσκολότερα μυστήρια της καριέρας του.

BIBΛIO

Το Άγιον Όρος

Κυριαρχεί ανάμεσα στα πολυπληθή λευκώματα

Στα πολυπληθή λευκώματα που κυκλοφορούν σήμερα στην αγορά, το Άγιον Όρος εξακολουθεί να δεσπόζει. Προβληματίζει και εμπνέει καλλιτέχνες, ερευνητές και ανώνυμους πιστούς.

«Ταξιδεύοντας στην Ελλάδα με τον Γιώργο Μανουσάκη», Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1993, σ.σ. 144, 71 έγχρωμες εικόνες.

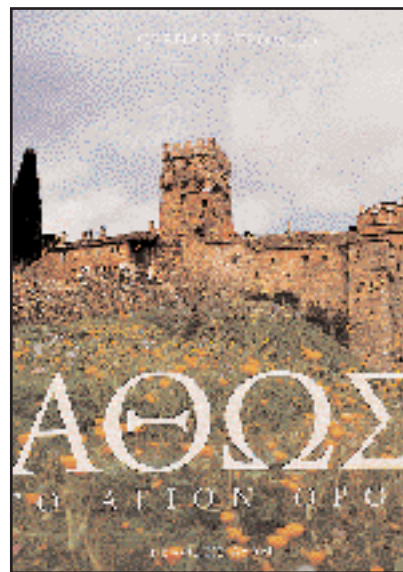
Καλλιτέχνης της γενιάς του '30, ο Γιώργος Μανουσάκης φιλοτέχνησε συνθέσεις για αφίσες και ταξιδιωτικά έντυπα των ελληνικών τόπων. Το έργο αυτό παρουσιάζεται στο δίγλωσσο λεύκωμα της Εμπορικής Τράπεζας καλώντας μας σε ένα πολιτιστικό ταξίδι μέσα στη χώρα μας. «Η ζωγραφική του Γιώργου Μανουσάκη, αναφέρει ο καθηγητής της ιστορίας της τέχνης Ν. Ζίας, προσθέτει στην προσπάθεια για μια καλλιτεχνική έκφραση αυθεντικά ελληνική, μια άλλη εκδοχή που ξεκινάει από το περιεχόμενο και καταλήγει στη μορφή». «Οι διαχρονικές αυτές δημιουργίες - σύμβολα», γράφει εξάλλου η αρχαιολόγος Αγγελική Κόκκου, «έτσι όπως εντάσσονται στους αντίστοιχους τόπους, γίνονται πρεσβευτές της χώρας μας, σιωπηλοί διερχόμενοι της ιστορίας μας».

Αλκης Χαραλαμπίδης «Η τέχνη του εικοστού αιώνα», εκδόσεις «Studio University Press», Θεσσαλονίκη, 1993, σ.σ. 307, τόμος Β.

Σουρεαλισμός, Bauhaus, βερισιμός, Πικασό, Κλέε, Σαγκάλ. Ο πρώτος τόμος στο έργο του καθηγητή Αλκη Χαραλαμπίδη εξέταζε τη ζωγραφική, την πλαστική και την αρχιτεκτονική της περιόδου 1880-1920. Ο σημερινός τόμος καλύπτει τους ίδιους τομείς στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Ο τρίτος τόμος που θα ακολουθήσει πρόκειται να καλύψει τα μεταπολεμικά χρόνια ως τις μέρες μας.

«Άγιον Όρος. Η μαρτυρία ενός καλλιτέχνη του 19ου αιώνα», Κέντρο Ελληνικής Παράδοσης, Αθήνα 1993.

Κρυμμένες σε ένα φάκελο του αρχείου του Κέντρου Ελληνικής Παράδοσης

τριάντα σπάνιες λιθογραφίες του 19ου αιώνα, άγνωστου καλλιτέχνη ήρθαν στο φως πριν από μερικά χρόνια. Σε κατάσταση προχωρημένης φθοράς αποκαταστάθηκαν, όπως αναφέρει στον πρόλογο του λευκώματος ο πρόεδρος του Κέντρου Ελληνικής Παράδοσης Παναγιώτης Ι. Γερολυμάτος, και αποκάλυψαν είκοσι Μονές και τέσσερις από τις Σκήτες του Αγίου Όρους καθώς και άλλες τοπογραφίες μεγάλου ενδιαφέροντος της περιοχής. Το υλικό αυτό του οποίου η δημιουργία τοποθετείται γύρω στο 1870, περιέχεται στο λεύκωμα του ΚΕΠ προσφέροντας στον αναγνώστη το έργο ενός καλλιτέχνη ρωσικής όπως εικάζει η έρευνα, καταγωγής.

Gerhard Trumler «Αθως, το Άγιον Όρος», εκδόσεις «Αδάμ», Αθήνα 1993, σ.σ. 195.

Στόχος του Αυστριακού καθηγητή δεν είναι η παρουσίαση των θαυμαστά διατηρημένων μέχρι σήμερα μεσαιωνικών κτιρίων, αλλά να συμβάλει να αποκαλυφθεί η μυστικιστική ζωή της ορθόδοξιας μέσα από την καθημερινότητα όπως τη βιώνουν οι μοναχοί. Έτσι τα κτίρια, οι εικόνες και οι τοιχογραφίες δένονται με τη φωτογράφιση της φυσικής ομορφιάς του τοπίου, των δειλινών, μιας πόρτας, ενός σταυρού, ενός λιτού

πιάτου με φαγητό, ενός λουλουδιού, ενός βράχου.

Παράλληλα με τη φωτογραφία, ο συγγραφέας ιστορεί όλες τις Μονές του Αγίου Όρους, τα βασικά κελιά και τα ησυχαστήρια έτσι ώστε ο αναγνώστης έχει μια σύντομη αναφορά όχι μόνον της ιστορίας αλλά και της σημερινής κατάστασης του Αγίου Όρους.

«ΙΚΑΡΟΣ. Τα πενήντα πρώτα χρόνια», Αθήνα 1993, σ.σ. 161.

Πέρυσι συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια από το Δεκέμβριο του 1943 όταν ο Νίκος Καρύδης, ο Αλέκος Πατσιφάς και ο Μάριος Πλωρίτης αποφάσισαν να γίνουν εκδότες, ιδρύοντας έναν οίκο που έχει γράψει ιστορία: τον «Ίκαρο». Στο εορταστικό λεύκωμα που κυκλοφορεί, ο ίδιος οίκος δημοσιεύει κείμενα του Οδυσσέα Ελύτη, του Μάριου Πλωρίτη, των ιδιοκτητριών του «Ίκαρου» Χρυσής και Κατερίνας Καρύδη καθώς και πολλών συνεργατών ή προσώπων που με οποιοδήποτε τρόπο συνδέθηκαν με την ιστορία του, όπως η Μαρώ Σεφέρη, η Αλκη Ζέη, ο Γ.Π. Σαββίδης, ο Ι. Μόραλης, ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, ο Στρατής Πασχάλης και ο Ευγένιος Αρανίτσης. Περιλαμβάνει επίσης εξώφυλλα βιβλίων, μακέτες και σχέδια που έχουν κοσμήσει τα βιβλία του καθώς και αναλυτικό κατάλογο των τίτλων που κυκλοφόρησε ο «Ίκαρος», από το 1943 ως το 1993.

Λολίτα Γεωργίου «Οδοιπορικό στο χρόνο και στο χώρο», εκδόσεις «Τροχαλία», Αθήνα 1993, σ.σ. 199.

Τα επιτεύγματα του άστεως των Αθηνών αφηγείται η Λολίτα Γεωργίου ιστορώντας τους μύθους και τα γεγονότα, ιχνογραφώντας τα πρόσωπα, τους φιλόσοφους και τους πολεμαρχούς, περιγράφοντας τον τρόπο που αναπτύχθηκαν οι τέχνες ή η ναυσιπλοΐα.

Μαζί με την ιστορία όμως, η συγγραφέας περιγράφει και τους χώρους όπου αναπτύχθηκε η Αθηναϊκή Δημοκρατία όπως τους φανταζόμαστε σήμερα αλλά και όπως εξελίχθηκαν με την πάροδο των εκατονταετηρίδων μέχρι τις μέρες μας.

ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΑΣ

● Για το «Μυστικό και μυθικό κόσμος του Αγγελου Σικελιανού» γράφει ο Αλεξ. Αργυρίου στην περιοδική έκδοση τέχνης και κριτικής «Γράμματα και Τέχνες» και η Λίνα Θωμά για «Το ποίημα του Σικελιανού «Στ' Οσιου Λουκά το μοναστήρι». Δημοσιεύονται επίσης κείμενα του Μισέλ Μπουσάρ για τον Ανδρέα Εμπειρικό, της Δώρας Μέντη για τον Μίλτο Σαχτού-

ρη και του Δ. Κοκόρη για τον Δημήτρη Χατζή. ● Για τη μοναδικότητα του Φεντερίκο Φελίνι γράφει στο «Ριζοσπαστικό φόρουμ» ο Γιώργος Μπράμος ενώ η Φωτεινή Μαργαρίτη μιλάει για το μήνυμα του Αρη Κωνσταντινίδη και η Πέπη Ρηγοπούλου για το «Νάρκισσο και τη σκιά του». ● Το σημαντικό δοκίμιο «Η ουλή του Οδυσσέα» του

κορυφαίου κριτικού της εποχής μας Erich Auerbach δημοσιεύει το δεύτερο τεύχος του περιοδικού «Ποίηση» σε μετάφραση του Σπύρου Τσακνιά. Δημοσιεύεται επίσης ποίηση των Νίκου Φωκά, Μανόλη Πρατικάκη και Κλεοπάτρας Λυμπέρη, καθώς και μεταφράσεις από το έργο των John Donne, Giuseppe Ungaretti, Melih Cevdet Anday και Edmond Jabes

από τους Ν. Γκίκα, Σ. Τριβιζά, Γ. Κατσαούνη και Ν. Σεβαστάκη.

● Αφιέρωμα στην παιδική λογοτεχνία το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «Η Λέξη» με κείμενα των Ιταλο Καλβίνο, Κυρ. Ντελόπουλου, Μάρως Δούκα, Ξένιας Καλογεροπούλου, Μ. Λαμπράκη-Πλάκα. Β. Αγγελοπούλου, Μ. Καραπάνου, Μ. Κοντολέων, Ευγ. Τριβιζά κ.λπ.

Παλαίωση και ωρίμανση

Του Δημήτρη Χατζηνικολάου

ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ που τελειώνει η αλκοολική ζύμωση αγαπητοί μου αναγνώστες, μέχρις ότου το κρασί φθάσει στον τελικό καταναλωτή, μεσολαβεί συχνά μια φάση ωρίμανσης, η διάρκειά της οποίας εξαρτάται από τον τύπο του οίνου.

Ετσι, ενώ τα πρώιμα κρασιά εμφανίζονται περισσότερο, στην περίπτωση των οίνων παλαίωσης χρειάζεται να περιμένουμε πολλούς μήνες ή ακόμη και χρόνια πριν φθάσουμε στο επιθυμητό γενετικό στάδιο. Παράλληλα λοιπόν με τις ποικίλες κατεργασίες που υφίσταται το κρασί (ψύξη, διαύγαση, σταθεροποίηση, φιλτράρισμα, κ.λπ.) η φάση της ωρίμανσης στην κατηγορία των ερυθρών κρασιών παλαίωσης, θεωρείται απαραίτητη, εκλεπτίζοντας τα χαρακτηριστικά του κρασιού που αναδεικνύονται καλύτερα, μέσα στο ειδικό ποτήρι.

Για τα κρασιά αυτά η περίοδος της παλαίωσης, δεν έχει καμιά σχέση με την αποθήκευση ή κοινώς το οστοκάρισμα του οίνου στην κάβα. Ο όρος παλαίωση σε δρύινο βαρέλι ή στη φιάλη, χρησιμοποιείται για να περιγράψει ακριβέστερα τις μεταβολές που υφίσταται το κρασί, καθώς και την επίδρασή τους στη βελτίωση της ποιότητάς του. Ωστόσο, οι συνθήκες είναι τελείως διαφορετικές στις δύο περιπτώσεις.

Κατά την διάρκεια της παλαίωσης σε βαρέλι, το κρασί βροίσκεται σε διαρκή επαφή με τον αέρα και υφίσταται μια μεθοδευμένη οξυγόνωση. Για να περιγράψουμε λοιπόν αυτό που συμβαίνει στον οίνο κατά την παρατεταμένη παραμονή του σε βαρέλια ή γενικότερα κατά τη φάση που προηγείται της εμφιάλωσης, θα πρέπει να χρησιμοποιούμε εκφράσεις όπως ωρίμανση, η μεταμόρφωση της σύνθεσης του κρασιού.

Αντίθετα, εντός της φιάλης το κρασί αναπτύσσεται και εξελίσσεται απονοσία αέρος. Ο όρος παλαίωση λοιπόν θα πρέπει να χρησιμοποιείται αποκλειστικά στις περιπτώσεις που οι μεταβολές στον οίνο γίνονται με ιδιαίτερα αργό ρυθμό όπως συμβαίνει στη δεύτερη περίπτωση.

Η περιεκτικότητα σε αλκοόλη ενός κρασιού και η υψηλή οξύτητα του (χαμηλό pH) δίνουν στο κρασί μια σχετική σταθερότητα χωρίς ωστόσο να αποκλείουν την προσβολή του από διάφορους μικροοργανισμούς ή βαρετές ξένες προς αυτό ουσίες. Απαραίτητη λοιπόν προϋπόθεση για την παρουσία του είναι η αυστηρή τήρηση των κανόνων υγιεινής και καθαριότητας, τόσο στους χώρους παραγωγής όσο και στις δεξαμενές αποθήκευσης του οίνου. Όλα τα σκευή που έρχονται σε επαφή με το κρασί αλλά και οι γύρω από αυτά χώροι, πρέπει να είναι πεντάκαθαροι για να αποφεύγουν επιμολύνσεις και εμφάνιση δυσάρεστων οσμών.

Παράλληλα, το κρασί πρέπει να προστατεύεται από τις οξειδώσεις. Βέβαια, στα ερυθρά κρασιά επιδιώκουμε μια σχετική οξείδωση, απαραίτητη για την εξέλιξή τους (βελτίωση). Ωστόσο, ο υπερβολικός αερισμός θα πρέπει να αποφεύγεται γιατί εννοείται ο σχηματισμός αιθανόλης που οδηγεί στο ξύδιασμα του οίνου. Παράλληλα, δημιουργούνται εννοϊκές για τα μικρόβια συνθήκες ανάπτυξης, με αποτέλεσμα συχνά την αύξηση της πτητικής οξύτητας του οίνου.

Συστηματικό απογέμισμα των δοχείων, των βαρελιών και των δεξαμενών αποθήκευσης του οίνου σε συνδυασμό με αεροστεγές κλείσιμο, μπορούν να δράσουν προστατευτικά κατά των οξειδωτικών αλλοιώσεων. Το απογέμισμα συνιστάται να γίνεται δύο φορές την εβδομάδα, αν και η συχνότητά του εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις συνθήκες αποθήκευσης.

Ωστόσο, η διατήρηση γεμάτων δεξαμενών δεν είναι πάντα εφικτή. Κατά την εμφιάλωση π.χ. μέρος του οίνου μιας δεξαμενής που μπαίνει στα μπουνάλια, δημιουργεί κενό χώρο στο αρχικό δοχείο που γεμίζει με αέρα και ο κίνδυνος είναι άμεσος. Σε τέτοιες περιπτώσεις και εφόσον δεν είναι δυνατή η μετάγγιση του οίνου σε μικρότερα δοχεία ενδείκνυται η χρήση αδρανούς αερίου και συνήθως αζώτου σε μίγμα με CO₂ για να αποφεύγεται η απώλεια των αρωμάτων στο κρασί.

Η χρήση εξάλλον θειώδους ανυδρίτη κατά την επαφή του οίνου με τον ατμοσφαιρικό αέρα θεωρείται απαραίτητη για την προστασία του. Ως βέλτιστη δόση θεωρούνται τα 25 ml/l ελεύθερου θειώδους. Συνδυαζόμενο δε με το ασκορβικό οξύ (βιταμίνη C) αποτελεί άριστο αντιοξειδωτικό υλικό κατά την εμφιάλωση. Αντίστοιχη πρέπει να είναι η προστασία του οίνου, κατά τις μεταγνήσεις, οπότε αποχωρίζεται ο οίνος από τις οινόλασπες του και παράλληλα απαλλάσσεται από τυχόν δυσάρεστες οσμές. Ωστόσο, και εδώ ο παρατεταμένος αερισμός, ιδίως στην περίπτωση των λευκών κρασιών αποτελεί πηγή προβλημάτων.

Η προσοχή λοιπόν σε όλα τα στάδια της παραγωγής του κρασιού, αλλά και η γνώση των πολύπλοκων μηχανισμών της παλαίωσης, από παλιές καλές συνήθειες, έχουν καταλήξει σήμερα καθοριστικές πλέον προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός κρασιού στον στίβο της ανταγωνιστικότητας.

Του Ηλία Δελλόγλου

Μια πράσινη μαγιονέζα

Της Μαρίας Χαραμή

ΤΟ CREDO μας λέει πως εκ των πραγμάτων, αλλά και de jure, η έντιμη κουζίνα είναι οικολογική. Πώς άλλως; Αντλώντας τα υλικά της στον καιρό τους και με ήπιες μεθόδους, από τη φύση ευγνώμων αντιπροσφέρει τη φιλία της. Θέσει δε συμμαχεί με τους φυσιολάτρεις.

Αρχής γενομένης από το μέρος από την ατομική καθημερινή του πρακτική, ο μερακλής μάγειρας αποτάσσεται τα βιομηχανοποιημένα σκευάσματα, λόγω χάρη τα ξεθωιασμένα και σε πλαστική συσκευασία μυριστικά του μπακάλη. Και στο περβάζι του θάλλουν νικηφόρος αριζμαρί και βασιλικός. Οπότε κινώ παρ'έμ' έναν αγαπημένο φίλο μου, για την ετήσια προμήθεια των μυριστικών από τα φυτώρια της ΦΙΛΟΔΑΣΙΚΗΣ εκεί στο άλσος της Καισαριανής «της ποιητικωτάτης των γειτόνων εξοχών, επί συνδεδερού πλάτης του Υμηττού» καθώς έγραφε ο Ροΐδης. Να, κυττάζετε από τούτο το ξέφωτο καλοί μου αναγνώστες, την καθαρή σιλουέττα της Ακρόπολης μέσα σε τούτο το (μοναδικό ίσως;) κρύο χειμωνιάτικο πρωϊνό. Ας χαϊδέσει η ματιά σας το Βυζαντινό Μοναστήρι του 15ου αι. Ας μαντέψουμε ποιά υπήρξε κάποτε η αρμονία του αττικού τοπίου. Την πρόσμιξη του πρασίνου κυπαρίσσια, πεύκα, δρυς, κουτσουπιές απετίμησε η ΕΟΚ και συμπεριέλαβε μεταξύ 54 ευρωπαϊκών την Καισαριανή στα «αισθητικά δάση». Δεξιά μας ο Βοτανικός κήπος με τα σπάνια άνθη. Και οσφρανθείτε τώρα, τρίψτε στα δάχτυλα τα φυτά και βοτάνια του δεύτερου, του Αρωματικού κήπου της Φιλοδασικής. Ο αφοσιωμένος φύλακας κύριος Νίκος θα σας ενημερώσει καταλεπτώς: ονόματα χρήσεις, περιποίηση. Θυμάρι, ρίγανη, θρούμπι, μέντα, δυόσμος, λεβάντες ciboulette. Στα σχολειά που επισκέπτονται τα φυτώρια χαρίζουν από ένα φυτάκι στο κάθε παιδί. Στρατηγική αγάπης στο πράσινο από την τρυφερή ηλικία. Θα απιθώσουμε για λίγο τα κασονάκια μας στην τεκνοδοτεία βρύση με την κεφαλή κριού προκειμένου να απολαύσουμε την Δημοσθένεια ευγλωττία του επί 10ετία προέδρου της Φιλοδασικής κυρίου Μίκη Μελά. Βαδίζοντας από το ημέτερο μυριστικό κομματάκι στο γενικότερο ενδιαφέροντος Όλου.

Το σωματείο ιδρύθηκε το 1904. Σκοπός η αναδασωση αρχικώς των πέριξ της Αθήνας λόφων: Αρδηττού, Φιλοπάππου, Λυκαβηττού, Υμηττού. Συντηρείται αποκλειστικώς εξ ιδιωτικών πόρων. Το πολύτιμο έργο κατεδείχθη στα μετακατοχικά χρόνια. Διαρκούντος του Δευτέρου Πολέμου η Καισαριανή κατήντησε φαλακρό βουνό. Η Καίτη Αργυροπούλου με σθεναρή επιμονή γυρεύει από του υπ. Γεωργίας την ανάθεση στην Φιλοδασική στρέμμα - στρέμμα, της επαναφύτευσης. Θεληματική, ακαταπόνητη, η κ. Αργυροπούλου δεν υπήρξε η προεδρίνα του γραφείου που απ' υψη-

λού έδινε όρντιν. Με την καθημερινή της παρουσία πλάι στους κηπουρούς ξαναπρασίνησε ο τόπος. Δημιουργήθηκε αυτό που καμαρώνουμε. Εργω υπερνικήθηκε η καταρχήν γραφειοκρατική επιφύλαξη του Δημοσίου έναντι μιας γυναίκας - εκπροσώπου ιδιωτικού φορέως. Ακριβώς αυτό: στην πατρίδα μας οι σεβαστοί θεσμοί σύγκεινται εξ ορισμένων ιδιωτικών φορέων και ατόμων.

Διότι, πλην εξαιρέσεων χάριτι επίσης κάποιων ατόμων, η Τοπική Αυτοδιοίκηση κατέστη θεσμός αφερέγγυος μιας πεπερασμένης, μικροπολιτικής διαψεύδοντας τις μεταπολιτευτικές προσδοκίες. Εν προκειμένω από το 1985 η Φιλοδασική αμύνεται στα δικαστήρια από τον Δήμο Καισαριανής. Καταπατήσεις, η μονομερής εκμετάλλευση του νερού από τον Δήμο προς όφελος λίγων αυθαιρέτων και σε βάρος του δάσους - πνεύμονα οξυγόνου για όλους μας, κατασκευοφάντηση, κλεφτοπόλεμος νεύρων. Αποκορύφωμα η σύλληψη και τριήμερη κράτηση του προέδρου. Χαλκογραφία του Ρώσου καλόγερου Barski (αρχές 18ου αι.) δείχνει τον αμπελώνα «του παρακείμενου δάσους του οποίου απέμειναν μόνοι οι ελαίαι). Για τις ελιές που ξαναφύτψαν οι 19 εργαζόμενοι της ΦΔ κατηγορήθηκαν ότι εμπορεύονται το λάδι!! Ας παραμερίσουμε πια το ποῦσι του λαϊκισμού. Το Ελληνικό Κράτος με προεδρ. διάταγμα εμπιστεύεται την προστασία από αυθαίρετη δόμηση και διαχείριση του χωρίς φράχτες δάσους στη ΦΔ. Το Αμερικανικό Plant your roots in Greece χρηματοδοτεί και της αναθέτει την αναδασωση του ακριτικού Αιγαίου. 1994 - 1904 = 90 χρόνια κι εν τούτοις η παλαιού αρώματος αντιρητορική Φιλοδασική παραμένει το (μοναδικό ίσως) φυσιολατρικό σωματείο με μετρήσιμο πρακτικό έργο.

Υλικά

3 κρόκους + 1 κρόκο βραστό, 2 φλ. τσαγιού ηλιέλαιο (μισό κιλό), χυμό ½ λεμονιού, χυμό και ξύσμα ½ πορτοκαλιού, 1 κ.κ. ξύδι, 1 κ.σ. φρεσκοκομμένους κόκκους μουστάρδας, 1 κ.κ. άσπρο πιπέρι, 1 σκελίδα σκόρδου χωρίς την πράσινη ουρίτσα, φρέσκο θυμάρι, ciboulette, ματζουράνα, άνηθο κ.λπ. αλάτι χοντρό.

Εκτέλεση

Βράζουμε την σκελίδα σκόρδου σε λίγο νερό επί 5' και στραγγίζουμε. Διαλύουμε το αλάτι στο ξύδι. Αναμιγνύουμε το σκόρδο με το πιπέρι, μουστάρδα, ξύσμα, μυριστικά και ξύδι. Χτυπάμε στο μίξερ τους κρόκους με το μίγμα των μυριστικών και προσθέτουμε το λάδι και τον χυμό λεμονιού - πορτοκαλιού λίγο - λίγο και εναλλάξ. Με την πράσινη και αρωματική μαγιονέζα μας θα συνοδεύσετε βραστά πουλερικά, κρύο κρέας και ζεστό βραστό ή ψητό ψάρι.

«Χτύπα τα πόδια σου πράσινη Κινέζα, για να μην κόψει η μαγιονέζα...».

Εκπομπή ποιότητας

Το «Μετρό» με τον Παύλο Τσίμα στην τηλεόραση του ΣΚΑΪ

Της Πόπης Διαμαντάκου

ΤΗΝ ΙΔΙΑ ώρα που «βουτηχτές» τηλε-αστέρες αλιεύουν με «δυναμίτες» ποσοστά θεαματικότητας αδιαφορώντας για τις καταστροφές που επιφέρουν στο τηλεοπτικό περιβάλλον, υπάρχουν και ορισμένοι –ελάχιστοι– που προτιμούν να κολυμπήσουν στα τηλεοπτικά κανάλια, με το πείσμα και την αγωνιστικότητα ενός αθλητή, να διερευνήσουν το χώρο της τηλεόρασης, να μετρήσουν τις δυνάμεις και τις δυνατότητές τους με το ανοιχτό πνεύμα ενός ερευνητή. Είναι εκείνοι που καταφέρνουν να αποδείξουν ότι το πραγματικά ευχάριστο δεν είναι απαραίτητα προκλητικό ή ανάγωγο και μπορεί θαυμάσια να είναι ψυχαγωγικό, διδακτικό, ενημερωτικό, να ενεργοποιεί τη μνήμη και να κεντρίζει τη σκέψη, υπηρετώντας τον επικοινωνιακό ρόλο –όσο μπορεί να υπάρξει– της τηλεόρασης. Από τις εκπομπές που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία είναι και το «Μετρό» του Παύλου Τσίμα.

Διαδρομές

Ο τίτλος της εκπομπής είναι συμβολικός και εκφράζει απολύτως την άποψη και το ρόλο της. Είναι ένα τηλεοπτικό «όχημα», που κάνει υπόγειες διαδρομές, κάτω από την επιφάνεια της επικαιρότητας, της καθημερινότητας, πίσω από τα γεγονότα και τους πρωταγωνιστές τους. Καλεί πολιτικούς όχι για να τους βάλει να ξεθκώσουν τα σπαθιά τους και να «σφαχτούν» πάνω από τα μικρόφωνα πληγώνοντας την κοινωνική και πολιτική μας συνείδηση, αλλά για να αναζητήσει τις αιτίες της διαφοράς και –γιατί όχι– τα σημεία της συμφωνίας. Αποφεύγει να σταθεί στην παρουσίαση κατεστημένων αντιλήψεων κάνοντας διαλόγους κουφών, αλλά αναζητεί τις ρίζες συμπεριφορών, απόψεων και ιδεών αφήνοντας το θεατή να τις αποδεχθεί ή να τις απορρίψει, ενεργοποιώντας έτσι ακόμη και διαδικασίες ανατροπής τους.

Αυτό που κάνει όμως την εκπομπή να ξεχωρίζει είναι, θα λέγαμε, η αποδοχή της υποκειμενικότητάς της. Αποφεύγει την πολυμαγειρεμένη σούπα της «αντικειμενικότητας», που συνήθως γίνεται και η ευκολία για εκπομπές τέτοιου είδους, δηλαδή, να παρουσιάζονται οι απόψεις των μεν, οι απόψεις των δε και ο παρουσιαστής να μένει όσο γίνεται περισσότερο αμέτοχος και πεισματικά προσηλωμένος στο ερωτηματολόγιό του, παρασυρόμενος μόνο σε στιγμές έντασης από τις πολιτικές του πεποιθήσεις για να πάρει εμφανώς

Η εκπομπή «Μετρό» του Παύλου Τσίμα είναι ένα τηλεοπτικό «όχημα», που κάνει υπόγειες διαδρομές, πίσω από τα γεγονότα και τους πρωταγωνιστές τους, υπηρετώντας τον επικοινωνιακό ρόλο της τηλεόρασης.

το μέρος της μιας πλευράς των καλεσμένων του. Στο «Μετρό» είναι εμφανείς από την αρχή και οι αφορμές και οι στόχοι της εκπομπής και το επιτελείο των δημιουργών της από τον παρουσιαστή Παύλο Τσίμα, τον Νίκο Αμανίτη και τη Ρούλα Γεωργακοπούλου, που έχουν τη δημοσιογραφική επιμέλεια, τους ρεπόρτερ Γιώργο Γιουκάκη και Κώστα Βαξεβάνη ως τη Μαρίνα Λεοντάρη, που κάνει τη σκηνοθεσία, επιλέγει κάθε φορά τις κατάλληλες «υπόγειες διαδρομές», που θα ακολουθήσει ως την τεκμηρίωση της άποψής τους.

Συγγραφείς

Όλα αυτά γίνονταν ευδιάκριτα στην εκπομπή της περασμένης Τετάρτης, που είχε θέμα της τους Βορειοηπειρώτες και τη δική μας στάση απέναντί τους. Αφορμή στάθηκε το βιβλίο του Σωτήρη Δημητρίου «Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου», γραμμένο στη διάλεκτο των Ηπειρωτών, που έ-

γινε «μπεστ σέλερ» και μια ταινία, το «Απ' το χιόνι» του Σωτήρη Γκορίτσα, των οποίων η απήχηση σε κοινό και κριτικούς δεν θα μπορούσε παρά να ενεργοποιήσει τον προβληματισμό μας για το πώς αντιμετωπίζει η κοινωνία αυτή την «εισβολή» ανθρώπων που έχουν δεσμούς ιστορικούς ή και αίματος με τα μέλη της, αλλά οι διαφορετικοί ρυθμοί ανάπτυξης και τα βιώματά τους, τους κάνουν να μοιάζουν με «ξένα σώματα». Ποιες είναι οι δυνατότητες αφομίωσής τους και ποιες οι αντιστάσεις.

Χωρίς εθνικιστικές κορώνες και διεθνιστικές απλοποιήσεις, οι ανθρώπινες επαφές των δύο πλευρών, των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου και των αυτοχθόνων, αποκάλυψαν την πραγματική διάσταση του προβλήματος, που έχει σχέση με βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αντιλήψεις.

Στο στούντιο βρέθηκαν να συζητούν ο συγγραφέας του βιβλίου, ο υπουργός Εξωτερικών Κάρλος Πα-

πούλιας και ο ολυμπιονίκης Πύρρος Δήμας. Η εκπομπή δεν απέφυγε τους συναισθηματικούς τόνους, καθώς όλοι οι συνομιλητές είχαν ρίζες ηπειρωτικές, ωστόσο έψαξε βήμα βήμα τις αιτίες της αρνητικής συμπεριφοράς των Ελλήνων απέναντι στους Βορειοηπειρώτες και που δείγματά της είχε πολλά να αναφέρει από την προσωπική του πείρα ο Πύρρος Δήμας. Σεμνός, συγκρατημένος, δεν ξέχασε ότι έγινε αθλητής χάρη στην υποστήριξη των Ελλήνων της Χειμάρρας, που του 'στελναν πορτοκάλια, μέλι και καρύδια, γιατί με «δυο κιλά κρέας το μήνα που του επέτρεπε το δελτίο, αθλητής δεν γίνεσαι».

Δύο κόσμοι

Θυμήθηκε όμως και τον πρώτο καιρό στην Ελλάδα, προτού πάρει το χρυσό, όταν πήγαινε στο σούπερ μάρκετ να ψωνίσει και τον έλεγαν Αλβανό και τον πλήγωνε και μετά άκουγε στις ειδήσεις για «Αλβανούς που κλέβουν ή σκοτώνουν» και έμπαινε στο τρόλεϊ και τον κοίταζαν όλοι και τότε εκείνος κρατούσε τις χειρολαβές και με τα δυο του χέρια για να τα βλέπουν όλοι, να μη σκέφτονται ότι μπορεί να κλέψει.

Με αυτά τα χέρια κέρδισε το χρυσό στους Ολυμπιακούς «για την Ελλάδα», μόνο που για καιρό οι Έλληνες τον αποκαλούσαν Αλβανό, αλλά και οι Αλβανοί όταν ήταν μικρός στο σχολείο τον φώναζαν «Γκρέκο μασκαρά». Όταν ήταν στη Χειμάρρα έβλεπε την Κέρκυρα τα καλοκαίρια απέναντι και σκεφτόταν ότι είναι η πατρίδα του και φέτος το καλοκαίρι πήγε στην Κέρκυρα διακοπές και έβλεπε από εκεί τη Χειμάρρα, και αυτή τόπος του.

Δυο κόσμοι, δυο ζωές, δυο κοινωνίες, που μοιάζουν στις αντιδράσεις τους και στη μέση οι άνθρωποι να πληρώνουν. Και ο Κάρλος Παπούλιας δεν βρισκόταν εκεί για να καταθέσει την άποψη του πολιτικού, αλλά του ανθρώπου. Γιατί η εκπομπή αυτό ακριβώς αναζητούσε. Μακριά από ιδεολογικές διαφορές, από διπλωματικά τερτίπια, από πολιτικές κυβερνήσεων, από μοίρασμα ευθυνών, διερεύνησε το αληθινό, το υπαρκτό, το καθημερινό πρόβλημα της συνύπαρξης.

Αυτή είναι που πληγώνει πιο πολύ, αυτή είναι που διδάσκει και που ευχόμαστε να καθοδηγεί τις επιλογές των πολιτικών. Αυτή ήταν και η ουσιαστική συμβολή της εκπομπής, καθώς απέδειξε ότι όταν τα «τείχη» καταρρεύσουν, εκείνο που μένει είναι οι «πληγές» των «δύο πλευρών».

Οι φορητές εικόνες

Μια συλλογή εικόνων έξι αιώνων (14ος - 20ος)

Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Η Παναγία θρηνούσα και ο Χριστός ως Ακρα Ταπεινωση (τέλη 14^{ου} αι.). Φορητές εικόνες (άλλοτε δίπτυχο) στο μουσείο της μονής.

Του Λάζαρου Δεριζιώτη

Προϊσταμένου 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

ΣΤΑ ΤΡΙΑ από τα έξι εν ενεργεία σήμερα μοναστήρια διεσώθη ένας αξιόλογος αριθμός φορητών εικόνων. Τις περισσότερες βρίσκει κανείς στη Μονή της Μεταμορφώσεως, την αρχαιότερη από όλες τις άλλες.

Το 1990, χρόνος επισκέψεως του Οικουμενικού Πατριάρχου Δημητρίου, στο πλαίσιο της 60ηριδός της Μονής της Μεταμορφώσεως το υπουργείον Πολιτισμού διά της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων προέβη στην ανανέωση της εκθέσεως των εικόνων και ιερών κειμηλίων της Μονής. Τα ιερά αυτά αντικείμενα εκτίθενται, όπως και παλαιότερον, στην άλλοτε Τράπεζα αυτής, που σήμερα αποτελεί το Σκευοφυλάκειόν της.

Οι εικόνες που φυλάσσονται εκεί χρονολογούνται από τον 14ον έως τον 19ον αι. Η πολυαριθμότερη ομάδα αυτών είναι του 16ου αι. και οι περισσότερες από αυτές προέρχονται από το «Δωδεκάορτο» του εικονοστασίου πιθανώς της Μονής αυτής. Οι εικόνες αυτές μαζί με την δεσποτικήν εικόνα του σημερινού τέμπλου αποδίδονται, μάλλον, στον αξιόλογον αγιογράφον του καθολικού του 1552.

«Ακρα ταπεινωση»

Δύο μικρές εικόνες, το δίπτυχον της μονής, χρονολογούνται τον

14ον αι. Πρόκειται περί θαυμασίων δειγμάτων της Παλαιολογείου περιόδου και εικονίζονται στο ένα φύλλο ο Χριστός κατά τον γνωστόν τύπον της «Ακρας ταπεινώσεως» και στο άλλο η θρηνούσα Μητέρα Του. Το δίπτυχο αυτό χαρακτηρίζεται από την έκφρασιν της συγκρατημένης θλίψεως και του πάθους που δεν εκδηλώνεται με δραματικούς τόνους αλλά είναι βουβό. Ίσως το δίπτυχον αυτό ανήκε στον δεύτερον κτίτορα της Μονής αυτής, τον Ιωάσαφ.

Ο όσιος Ιωάσαφ ήτο αδελφός της Μαρίας, Αγγελίνας, Κομνημής, Δούκαινας, Παλαιολογίνας συζύγου του Δεσπότη των Ιωαννίνων, Θωμά Πρελιούμποβιτς (1367-1384). Η αδελφή του δευτέρου κτίτορος της Μονής αυτής απέστειλε πολλά δώρα μεταξύ των οποίων και μίαν εικόνα, όπου στο μέσον εικονίζεται η Παναγία, όρθια και βρεφοκρατούσα με προτομές αγίων πέριξ αυτής, κάτωθεν των οποίων υπάρχει ένα μικρό κοίλωμα, το οποίον περιείχε τμήμα λειψάνων του κάθε ενός αγίου.

Ένα δίπτυχον εικόνων, της Παναγίας και του Χριστού, ακριβώς όμοιο προς την μετεωρίτικην εικόνα, υπάρχει σήμερα στην Cuenca της Ισπανίας. Το δίπτυχον αυτό διατηρείται σε άριστην κατάστασιν· διατηρούνται οι μεταλλικές επενδύσεις των φωτοστεφάνων και του βάθους των εικόνων καθώς και οι ημιπολύτιμοι λίθοι. Επειδή οι ομοιότητες προς την εικόνα του Σκευοφυλακίου της μονής μας είναι σαφέστατες, θεωρείται και αυτό το δίπτυχον ως ένα των δώρων της αδελφής του Ιωάσαφ.

Μια ακόμη εικόνα από τα δώρα της Μαρίας Παλαιολογίνας είναι η παριστάνουσα την «Ψηλάφσιν του Θωμά» στην οποίαν μεταξύ των μαθητών εικονίζεται και η δωρήτρια. Χρονολογείται και αυτή στον 14ο αι.

Τέλος άλλες δύο εικόνες του 14ου αι., εκτός του Σκευοφυλακίου, ευρίσκονται επί των προσκυνηταρίων του κυρίως ναού. Πρόκειται περί των εικόνων του Αγίου Νικολάου και της Παναγίας Βρεφοκρατούσας. Είναι δύο υπέροχα δείγματα και αυτά της Παλαιολογείου περιόδου, 14ου αι. και μάλλον έχουν εκτελεσθεί από έναν ζωγράφον.

Στο σημερινόν εικονοστάσιον του καθολικού, 17ου-18ου αι., ευρίσκονται εξαιρετού τέχνης εικόνες, όπως αυτή του Χριστού, τρεις άλλες του τέλους του 16ου ή των αρχών του 17ου όπου δικονίζονται η Παναγία Βρεφοκρατούσα με μικρές σκηνές από την ζωή της πέριξ αυτής, ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος με σκηνές εκ του βίου του και οι 24 οίκοι του Ακαθίστου Ύμνου με κεντρικήν παράστασιν του οίκου Δ'. Και οι τρεις αυτές εικόνες ανήκουν σε ίδιον εργαστήριο και παρουσιάζουν μέγα ενδιαφέρον από απόψεως εικονογραφίας κυρίως, αφού νέοι τύποι εμφανίζονται για πρώτη φορά.

Αυτές είναι οι πλέον αξιόλογες φορητές εικόνες της Μονής της Μεταμορφώσεως, οι οποίες μαζί με τις άλλες του Σκευοφυλακίου, των προσκυνηταρίων και τις λοιπές του τέμπλου καθώς και τις τοιχογραφίες αποτελούν τον ακρογωνιαίον λίθον της διατηρήσεως και της συ-

νεχίσεως της ορθοδόξου παραδόσεως.

Πολλές επίσης φορητές εικόνες κοσμούν τα Σκευοφυλάκια των δύο άλλων μετεωρίτικων μονών, του Βαρλαάμ και αυτής του Αγίου Στεφάνου. Στην πρώτη διακρίνουμε μίαν εικόνα στον τύπον της «Ακρας Ταπεινώσεως» του 17ου αι. έργον του σπουδαίου ζωγράφου Τζάνε Μπουνιαλή καθώς και τις δύο δεσποτικές του τέμπλου του καθολικού, μεγάλων διαστάσεων του 16ου αι. Στο Σκευοφυλάκιον της Μονής αυτής φυλάσσονται και εικόνες του 17ου αι. που προέρχονται από τη Ρωσία, δώρα ίσως προς τη μονή. Επίσης πολλές ανάγονται στον 18ο και 19ο αι.

Εικόνα του Τζάνε-Μπουνιαλή διαθέτει το προσφάτως ανακαινισθέν Σκευοφυλάκιον της Μονής του Αγίου Στεφάνου «εξόδοις και κόποις των εκεί εγκαταβιουσών μοναχών». Επίσης ικανός αριθμός εικόνων του 17ου, 18ου και 19ου αι, διασώζονται στο μοναστήρι αυτό που συντηρήθηκαν και εκαθαρίσθησαν από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων πριν από δεκαπέντε χρόνια.

Αυτές και άλλες, όχι τόσον αξιόλογες εικόνες κοσμούν τα εικονοστάσια κα τα Σκευοφυλάκια των μονών των Μετεώρων. Αποπνέουν την αλήθεια και το κάλλος που ωμολογήθη μετά την λαίλαπα της Εικονομαχίας· η ομολογία αυτή απετέλεσε τον θρίαμβον της Ορθοδοξίας. Τούτο εξέφρασε και ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός γράφοντας: «... και τη εικόνη το αρχέτυπον μείγνυται... και ταυτίζεται καθ' υπόστασιν».